Розділ 1

Все було саме так, більш менш. Принаймні там, де йдеться про війну. Одного мого знайомого й справді розстріляли в Дрездені за те, що він підібрав чужий чайник. Інший персонаж, якого я також знав особисто, й справді погрожував, що після війни він найме професійних убивць і порішить всіх своїх ворогів. Ну і так далі. Я тільки змінив імена.

І в 1967 році я таки з'їздив до Дрездена на стипендію Фонду імені Ґуґенгайма (дай йому Боже здоров'я). Місто було дуже схоже на Дейтон у штаті Огайо, хіба що не так густо забудоване. В тій землі, мабуть, тонни змелених людських кісток і попелу.

Я туди їздив зі своїм фронтовим другом Бернардом В. О'Геаром, і ми там познайомилися з одним таксистом, який звозив нас до тієї бойні, де нас, військовополонених, тоді тримали. Його звали Ґергард Мюллер. Він розповів нам, що якийсь час був у полоні в американців. Ми запитали, як йому живеться за комунізму, і він сказав, що попервах було просто жахливо, бо кожен мусив дуже тяжко працювати, не було де жити й не вистачало ні їжі, ні одягу. Але тепер стало краще. Він має маленьку затишну квартирку, і його дочка вчиться у найкращому місцевому університеті. Його мати згоріла без сліду під час бомбардування Дрездена. Отаке.

Він направив О'Геарові різдвяну листівку, в якій написав:

"Я бажаю Вам, Вашій родині, рівно ж і нашому спільному другові веселих Різдвяних свят і щасливого Нового року і сподіваюся, що ми ще зустрінемося колись у таксі в часи миру і свободи, якщо випадок так розсудить".

* * *

Як гарно сказано "якщо випадок так розсудить".

Я навіть не буду розводитися проте, скільки грошей, часу та нервів у мене пішло на те, щоб таки дописати цю нещасну книжку. Коли двадцять три роки тому я повернувся з Другої світової війни, я був переконаний, що мені буде дуже легко сісти й описати знищення Дрездена, бо все, що мені треба буде зробити, це лише написати звіт про те, що я бачив на власні очі. І я не сумнівався, що з цього вийде шедевр або що цей твір хоча б принесе мені великі гроші з огляду на монументальність цієї теми.

Але моя голова тоді не спромоглася видати аж так багато слів, принаймні їх було недостатньо, щоб зліпити з них цілу книжку. Та й тепер, коли я вже перетворився на старого, прокуреного й переповненого спогадами пердуна й батька двох дорослих синів, голова так само не дуже поспішає розроджуватися словами.

І коли я дивлюся на те, як мало користі від усіх моїх спогадів про Дрезден і як мене, тим не менш, тягне описати все те, що там відбулося, на пам'ять приходить один відомий віршик.

Гонористий лорд з графства Вестлендиш

Нарікав так на свій старий келдиш:

"Через хтиві твої забаганки

Та нічні ненаситні гулянки

Я й свій спадок спустив,

І здоров'я згубив.

А тепер з тебе й краплі не вичавиш!"

А ще мені пригадується такий куплет:

Мене звуть Йон Йонсон

Зі штату Вісконсин.

Я єсть корінний лісоруб.

Коли йду я додому,

Долаючи втому,

То чую:

"А як тебе звуть?"

І я чесно кажу, що

Мене звуть Йон Йонсон

Зі штату Вісконсин...

І так далі, без кінця краю.

Всі ці роки люди часто питають мене, над чим я тепер працюю, і я їм відповідаю, що мій головний задум це книжка про Дрезден. Колись я те саме сказав і відомому кінопродюсеру Гаррісонові Старру. Він видивився на мене і запитав: "То це буде антивоєнна книжка?"

"Виходить, сказав я, що так".

"А знаєте, що я кажу тим, хто пише антивоєнні книжки?" "Ні. Тож скажіть мені, пане Старр, що саме ви їм кажете?"

"Я їм кажу: "Чому б вам натомість не написати антильодовикову книжку?Тим самим він, безумовно, хотів сказати, що війни будуть вестися завжди і що покласти їм край все одно, що покласти край льодовикам. І я з ним повністю згоден.

Тим більше, що навіть якби війни й припинили сунути на нас, немов ті льодовики, у світі все одно завжди буде смерть.

* * *

Коли я був трохи молодший і напружено працював над своїм опусом про Дрезден, я зв'язався зі своїм старим фронтовим другом Бернардом В. О'Геаром і спитав, чи не міг би я приїхати до нього. Він тоді був прокурором у штаті Пенсильванія, а я був письменником і жив на мисі Кейп Код у штаті Массачусетс. На війні ми були рядовими піхотинцями розвідниками. Ми тоді й помріяти не могли, що колись розбагатіємо, але тепер ми обидва дуже непогано давали собі раду.

На моє прохання телефонна компанія "Белл" розшукала для мене Бернарда В. О'Геара. Їм у цьому просто немає рівних. У мене з'явилася така болячка, яка виявляє себе серед ночі і яку спричиняє комбінація алкоголю і телефонного апарата. Я добряче напиваюся, і, як тільки від мене починає тхнути сумішшю отруйного газу з трояндами, мою дружину як вітром здуває. І тоді я глибоким, гарно поставленим голосом звертаюся до телефоністки з проханням з'єднати мене з тим чи з тим старим другом, від якого я нічого не чув уже бозна скільки років.

Саме так я вийшов на О'Геара. Він маленький на зріст, а я високий. На війні ми з ним були як Пат і Паташон. І в полон ми також потрапили разом. Тепер по телефону я йому представився. Але він і сам мене

впізнав із першого слова. Він, виявляється, ще не лягав. Він засидівся з книжкою. Його ж домашні вже всі поснули.

"Чуєш, сказав я, я тут оце пишу книжку про Дрезден. То чи не міг би ти мені допомогти пригадати деякі деталі. Може б, я до тебе приїхав, і ми б присіли з пляшкою, і побалакали б як слід, позгадували б ті часи..."

Ця ідея не викликала в нього особливого ентузіазму. Він сказав, що вже майже нічого не пам'ятає. Але при цьому все таки запросив до себе в гості.

"Я думаю, сказав я йому, що кульмінацією книжки має бути розстріл бідолахи Едґара Дербі. Через повну абсурдність тієї ситуації. Від великого міста нічого не лишилося, десятки тисяч людей загинуло. І тут вони хапають цього нещасного американського полоненого за те, що він серед повних руїн підібрав чайник. Його прокручують через трибунал і розстрілюють".

"Угу", сказав О'Геар.

"Кращої кульмінації не вигадаєш".

"Я в цьому не розбираюся. Тобі, сказав він, як письменникові видніше".

* * *

Як постачальник кульмінацій, захопливих сюжетних ходів, художніх портретів, блискучих діалогів та конфліктних ситуацій я вже багато разів накидав план того, що буде відбуватися у моїй книжці. І найвдалішим з усіх сюжетів був той, який я накреслив на зворотному боці сувою шпалер.

Для цього я позичив у своєї дочки кольорові олівці, і кожному з моїх головних персонажів відповідав олівець певного кольору. Сюжет починався на одному краю шпалер і кінчався на другому, а на середину шпалер припадали всі події, що відбулися між тим і тим. І на цій схемі синя лінія в певній точці зустрічалася з червоною, а тоді з жовтою, а тоді жовта лінія уривалася, тому що персонаж, якого вона уособлювала, помирав. І так далі. Знищення Дрездена було подано у вигляді вертикальної смуги, рясно заштрихованої помаранчевим кольором, і всі ті різнокольорові лінії, які вціліли, перетинали цю смугу і виходили з протилежного боку.

Кінцівка всієї цієї історії була там, де зупинялися всі лінії, і відбулася на буряковому полі над Ельбою, на околиці міста Галле. Ішов сильний дощ. Кілька тижнів тому війна в Європі скінчилася. Нас охороняли російські солдати, і вони наказали нам вишикуватися в лави англійці, американці, голландці, бельгійці, французи, канадці, південноафриканці, новозеландці, австралійці кожне військо окремо, тисячі військовополонених, яких ось ось мали звільнити.

А на іншому кінці того поля були тисячі росіян, поляків, Югославіє і так далі, яких охороняли американські солдати. І там під дощем їх обмінювали солдата на солдата. Ми з О'Геаром, разом із багатьма іншими, видряпалися на кузов американської вантажівки. О'Геар не прихопив жодного трофея. Хоча тоді майже кожен щось із собою мав. Так, у мене була й досі є шабля, яка була частиною парадної форми кожного офіцера Люфтваффе. Один миршавий, біснуватий американець, якого я в цій книжці назвав Полом Лазарро, набрав цілий кухоль діамантів, смарагдів, рубінів і подібних до них камінців. Він їх познімав із трупів у підвалах та бомбосховищах Дрездена. Отаке.

Один придуркуватий англієць, який десь розгубив усі свої зуби, свій трофей тримав у брезентовій торбі. Ця торба стояла у мене в ногах. Час від часу він зазирав у неї, тоді мружив очки, і його голова крутилася на всі боки, поки він ловив поглядом хоч когось, хто б крадькома зиркав у

бік його скарбу. Він не давав тій торбі спокою, то піднімав її, то знову клав на мої черевики.

Попервах мені здавалося, що він це робить несамохіть. Але це було не так. Йому кортіло показати комусь, що саме було в його торбі, і він, нарешті, вирішив, що може довіритися мені. Виявилося, що то була гіпсова статуетка Ейфелевої вежі, пофарбована в золотий колір. І в неї було вставлено годинник.

"Капітальна річ!" сказав він.

А тоді нас літаком переправили до Франції і помістили у спеціальний табір, де нас відгодовували молочно шоколадними коктейлями та іншими висококалорійними харчами, аж доки ми всі не нагуляли собі жирок. А потім усіх нас відправили додому, і я одружився з вродливою дівчиною, яка також нагуляла собі жирок.

І в нас пішли діти.

А тепер вони всі вже повиростали, а я став старим пердуном, прокуреним і переповненим спогадами. Мене звуть Йон Йонсон, зі штату Вісконсин. Я єсть корінний лісоруб.

А іноді ночами, коли моя дружина вже йде спати, я намагаюся видзвонити котрусь зі своїх колишніх подруг. "Дорогенька, чи не могли б ви розшукати для мене номер пані Такої то. Здається, вона мешкає у такому то місті".

"На жаль, такого абонента в нас не зареєстровано".

"І за це щиро дякую".

А потім я випускаю собаку на вулицю або запускаю його до хати, і ми з ним трохи балакаємо. Я даю йому зрозуміти, що я його люблю, і він дає

мені зрозуміти, що й він мене любить. Йому байдуже те, що від мене тхне сумішшю отруйного газу з трояндами.

"Ти гарний хлопець, Сенді, кажу я собаці. Чуєш? Ти те, що надо".

Інколи я вмикаю радіо, щоб послухати передачу з Бостона чи з Нью Йорка. Коли я напідпитку, я терпіти не можу станцій, які крутять музику.

Тоді, нарешті, я йду спати, і дружина питає мене, котра година. Чомусьїй завжди треба це знати. Якщо я не знаю точного часу, я їй кажу: "Я шо тобі найнявся?.."

А інколи я думаю про свою освіту. Якийсь час по війні я вчився в Чиказькому університеті. Я був студентом на факультеті антропології. Нас тоді вчили, що одна людина нічим не відрізняється від іншої. Мабуть же ж, вони і понині цього вчать.

А ще вони вчили того, що не існує ні ідіотів, ні негідників, ані виродків. Незадовго до своєї смерті мій батько якось зауважив: "Як це так, що в тебе немає жодного твору, в якому був би хоч один злодій?"

І я пояснив йому, що, як мене після війни вчили в університеті, світ влаштовано саме так.

* * *

Поки я вчився на антрополога, я також за двадцять вісім доларів на тиждень працював поліцейським репортером у славетному Агентстві новин міста Чикаго. Одного разу вони з нічної зміни перевели мене на денну, і вийшло, що того дня мені довелося пропрацювати шістнадцять годин поспіль. Ми постачали новини для всіх чиказьких газет, а також для агентств "Асошіейтед Прес" і "Юнайтед Прес". Ми писали про всі судові процеси, і про роботу поліції, й пожежників, і прикордонників з

берегової охорони на озері Мічиган, і тому подібне. Ми були прилучені до всіх цих установ спеціальною мережею пневматичних труб, яку було прокладено під вулицями Чикаго.

Репортери телефоном диктували новини журналістам, а ті сиділи в навушниках у редакції і набирали статті матриці. Потім ті матриці вкладали в мідні, вкриті оксамитом капсули, які одразу ж кидали в пащеку пневматичної труби. Найкрутішими репортерами та журналістами були жінки, які замінили призваних на війну чоловіків.

І свій перший репортаж я надиктовував по телефону саме одній із таких хижачок. Героєм тієї історії був щойно демобілізований фронтовик, який тільки но знайшов роботу ліфтера оператора в одній із контор. На першому поверсі той старомодний ліфт мав чавунні ґрати з візерунчастим плетивом плющем. На одній з галузок плюща вмостилися голуб і горлиця.

Той ветеран якось вирішив опуститися ліфтом у підвал, і він зачинив ґрати і натиснув на кнопку, і тут його обручка зачепилася за орнамент. Його підняло в повітря, в той час як сам ліфт продовжував рухатися вниз, і стеля просто розчавила його. Отаке.

І от я передав свій репортаж по телефону, і та жінка, яка набирала матрицю, запитала мене: "І що сказала його дружина?"

"Вона ще не знає, сказав я. Це тільки щойно сталося".

"Ну то задзвони і вичав з неї якусь цитату".

"Що?"

"Збреши, що ти капітан Фіни з поліції. Скажи, що в тебе для неї є трагічна новина. Поясни їй усе і запиши її реакцію".

Я так і зробив. Її реакцію було легко передбачити. У них було немовля. Ну й так далі.

Коли я зайшов до редакції, та журналістка знічев'я поцікавилася, як виглядав той чоловік, якого було розчавлено ліфтом.

Я їй усе описав.

"Чи це тебе вразило?" запитала вона й відкусила шматок шоколадного батончика "Три мушкетери".

"Та де, сказав я. На війні я, Ненсі, бачив ще й не таке".

* * *

Навіть тоді я вважав, що працюю над книжкою про Дрезден. Тоді це бомбардування в Америці було ще маловідоме. Мало хто з американців знав, що там загинуло набагато більше людей, ніж, скажімо, в Хіросимі. Та й я тоді цього не знав. Цю подію не дуже афішували.

Якось на прийнятті я розбалакався з одним професором Чиказького університету і розповів йому про той рейд, в епіцентрі якого я опинився, і про книжку, яку я збирався написати. Виявляється, він був провідним членом організації, яка називалася "Комітет громадської думки". І він почав розповідати мені про концтабори і про те, що німці робили мило і свічки з жиру замордованих євреїв, і про інші подібні жахи.

"Я знаю, я знаю, я знаю", це все, що я міг йому відповісти.

* * *

Як не крути, а Друга світова війна значно притлумила нашу чутливість. Я, наприклад, став завідувачем відділу зв'язків із

громадськістю компанії "Дженерал Електрик" у місті Скінедтеді, що в штаті Нью Йорк, і добровольцем при пожежній команді містечка Альклоза, де ми купили свій перший будинок. Моїм начальником там був один із найсуворіших і найпростіших мужиків, які тільки бувають. Під час війни він був штабістом у Балтиморі, завідував там підрозділом стосунків з громадськістю і дослужився до підполковника. Коли ми жили у Скінедтеді, то він саме перейшов до Голландської реформістської церкви, однієї з найсуворіших і найпростіших з поміж усіх конфесій.

Він часто глузливо і з великим докором питав мене, як могло статися, що я не маю офіцерського звання.

На той час із мене й з дружини вже зійшов весь наш жирок. То були наші худі роки. В той час нашими друзями були худі ветерани та їхні худі жінки. Серед ветеранів, які населяли тодішній Скінедтед, найприязнішими, найдобрішими і найдотепнішими були ті, що воювали на передовій. І саме вони найбільше ненавиділи війну.

Саме тоді я написав листа до штабу Військово Повітряних сил із проханням надіслати мені детальнішу інформацію про те бомбардування Дрездена, а саме хто віддав наказ, скільки літаків брало в тому участь, якої мети вони хотіли досягти і так далі. І я одержав відповідь від службовця, який так само, як і я, працював у відділі зв'язків з громадскістю. Він мені написав, що, на жаль, ця інформація все ще залишається державною таємницею.

Я зачитав цього листа своїй дружині і загорлав: "Таємниця? Від кого вони це приховують?"

* * *

В ті часи ми належали до прогресивної антивоєнної організації "Об'єднані світові федералісти". Хто його знає, до кого ми тепер

належимо. Мабуть, до спілки телефонолюбів. З огляду на те, скільки часу ми висимо на телефоні. Принаймні я, серед глибокої ночі.

* * *

За пару тижнів після того, як я видзвонив свого фронтового товариша Бернарда В. О'Геара, я таки поїхав до нього. Це було, якщо не помиляюся, у 1964 му, пам'ятаю тільки, що то був останній рік існування Нью Йоркського міжнародного ярмарку. Eheu, fugaces labuntur аппі. ("Та де! Як швидко спливають роки життя".) Гонористий лорд з графства Вес лендиш. Мене звуть Йон Йонсон.

У цю подорож я взяв із собою двох дівчаток мою дочку Ненні та її найкращу подружку Алісон Мітчел. Вони ще ніколи в житті не вибиралися за межі мису Кейп Код. Коли ми побачили річку, то я мусив зупинити машину, щоб дати їм вийти, постояти на березі і як слід роздивитися річку. Їм ще ніколи не доводилося бачити, щоб вода була несолона і мала таку вузьку й видовжену форму. То була річка Гудзон. У ній водилися коропи, і ми їх там бачили. Вони були завбільшки з атомні субмарини.

По дорозі ми також бачили водоспади, бурхливі потоки води, які зривалися зі скелі і неслися в долину річки Делавер. Довкола було стільки різних чудес, що ми тільки й робили, що зупинялися, щоб подивитися на кожне з них, але потім нам треба було сідати в машину й їхати далі, завжди треба було їхати далі. На дівчатах були білі вихідні сукеночки і такі ж святкові чорні черевички, щоб усі, хто їх зустрічав, одразу бачили, які вони гарні й доглянуті. "Дівчата, треба їхати далі", казав я їм. І ми їхали далі.

А тоді вже й сонце зайшло, і ми зупинилися повечеряти в італійському ресторані, а невдовзі я вже стояв і стукав у двері розкішного кам'яного будинку, в якому жив Бернард В. О'Геар. В руці у

мене була пляшка ірландського віскі, що нагадувала дзвоник, яким колись скликали гостей на обід.

* * *

І тут я познайомився з його чарівною дружиною Мері, якій і присвячую цю книжку. Я також присвячую цю книжку Ґергардові Мюллеру, таксистові з Дрездена. Мері О'Геар працює медсестрою, і це прекрасна професія, до якої жінки так гарно надаються.

Мері була в захваті від двох дівчаток, з якими я приїхав, вона познайомила їх зі своїми дітьми і відправила всіх нагору гратися і дивитися телевізор. І тільки після того, як діти подалися на другий поверх, я відчув, що Мері терпіти не може мене, або принаймні щось її того вечора дуже й дуже дратувало. Вона зверталася до мене дуже ввічливо, але без особливої приязні.

"У вас такий затишний будинок", сказав я їй, і це була правда.

"Я підготувала для вас місцинку, де вам ніхто не заважатиме", сказала вона.

"Чудово", сказав я, бо моя уява намалювала оздоблену деревом кімнату, шкіряні крісла обабіч каміна, де два старі солдати могли б сидіти, гомоніти і прикладатися до пляшки. Але натомість Мері завела нас на кухню. Вона підсунула нам два стільці з твердими спинками і посадовила нас за кухонний стіл з лискучою білою поверхнею. Ця поверхня аж різала очі, відбиваючи світло, яке випромінювала двохсотватна лампочка, що висіла над головою. Мері зробила з кухні операційну кімнату. Вона виставила лише одну склянку і поставила її переді мною. Вона сказала, що з того часу, як О'Геар повернувся з війни, йому протипоказано пити міцні напої.

Тож нам нічого не лишалося, як повсідатися там. О'Геарові було ніяково, але він не став мені нічого пояснювати.

Я й гадки не мав, що в мені могло так розлютити Мері. Я мав родину. Ніяких попередніх шлюбів. Я не був алкашем. І під час війни я не зробив її чоловікові ніякої підлоти.

Вона налила собі кока коли, а потім зі страшною грюканиною заходилася видобувати кригу, гамселячи пластмасовим лотком об металеву раковину. Після того вона здиміла в інший кінець будинку. Але їй і там не сиділося. Її носило по всій хаті, вона то гупала дверима, то навіть совала меблі, аби вихлюпнути свою злість.

Я запитав в О'Геара, може, я щось не те бовкнув чи щось не так зробив.

"Ні, ні, сказав він, Не звертай на неї уваги. До тебе це не має ніякого відношення". Це видавало його велику порядність. Він, звичайно, збрехав. Поведінка його дружини прямо мене стосувалась.

І от ми з останніх сил намагалися не звертати на неї уваги, сиділи й згадували війну. Я налягав на своє віскі. Час від часу то він, то я зітхали або пхикали, видобуваючи з глибин пам'яті щось доречне, але хоч як ми не старалися, ні він, ні я так і не змогли пригадати нічого гарного з тих часів. О'Геар згадав, як один солдатик у Дрездені, якраз напередодні бомбардування, дорвався до льохів з вином, і нам довелося покласти його в тачку, і тільки так ми змогли дотягнути його до бойні. Але з цього книжку не вичавиш. Я пригадав двох російських солдатів, які обнесли фабрику годинників. Вони притягли запряжений кіньми віз, з якого аж вивалювалися ті годинники. Вони були щасливі й п'яні в димину. З ротів у них стирчали великі самокрутки, зроблені з газет.

Мері все ще продовжувала гуркотіти, коли ми вже вичерпали геть усі свої воєнні спогади. Нарешті, вона повернулася на кухню по чергову

пляшку кока коли. Вона витягла з морозилки новий лоток і вибила з нього всі кубики, хоча в раковині і до того вже було повно криги.

Потім вона розвернулася в мій бік, дала мені зрозуміти, що вона переповнена гнівом і що саме я був причиною цього гніву. Було ясно, що вона весь час про це думає і що її репліки були лише уривками з набагато більшого внутрішнього монологу. "Ви обоє тоді були дітьми!" сказала вона.

"Що?" сказав я.

"Тоді, на війні, ви були такими самими дітьми, як і оті, що граються тепер нагорі!"

Я кивнув головою на знак згоди. Ми й справді були нерозумними безневинними дітьми, якраз на порозі дорослого життя.

"Але ж ви й не збираєтеся писати в такому ключі?" І це було не так запитання, як звинувачення.

"Я... я не знаю", відповів я їй.

"Зате я знаю, сказала вона. Ви зробите вигляд, що ви тоді були не дітьми, а дорослими чоловіками. І за вашою книжкою поставлять фільм, у якому гратимуть Френк Сінатра і Джон Вейн чи ще хтось із тих підстаркуватих кінозірок, бабіїв, які й не нюхали війни, але наживаються на ній. І внаслідок цього війна виглядатиме як щось дуже привабливе, і тому в нас війни ніколи не припиняться. І ми будемо посилати на війну наших дітей, таких самих, як оті, що тепер граються нагорі".

І тоді я все зрозумів. Це війна так її розлютила. Вона просто не хотіла, щоб її дітей або будь чиїх дітей вбивали на війні. І вона була переконана, що до певної міри війни спричиняють подібні книжки та фільми.

* * *

І тоді я підняв свою праву руку й пообіцяв їй. "Мері, сказав я їй, я сумніваюся, що колись зможу завершити цю книжку. На цей час я вже списав, мабуть, п'ять тисяч сторінок, і все це я знищив. Але якщо я колись і закінчу її, то даю вам слово честі, що в ній не буде ролі для Френка Сінатри чи Джона Вейна.

І знаєте що? сказав я. Я назву цю книжку "Хрестовий похід дітей"".

* * *

Ми з О'Геаром згорнули наші спогади, зайшли до вітальні і почали розмовляти на інші теми. Ми вирішили докопатися до інформації про реальний, історичний хрестовий похід дітей. І от О'Геар видобув книжку д ра юриспруденції Чарльза Маккея, яка називалася "Випадки надзвичайних масових потьмарень та загального сказу", яку було вперше надруковано 1841 року в Лондоні.

Маккей ставився до всіх хрестових походів дуже негативно. І дитячий хрестовий похід, на його думку, був не набагато аморальнішим, ніж десять хрестових походів для дорослих. О'Геар зачитав мені такий промовистий уривок із цієї праці:

"Історія на своєму невблаганному суді зробила вирок, згідно з яким хрестоносці були неосвіченими дикунами, і замість якоїсь високої мети ними рухало неприховане лицемірство, і там, де ступала їхня нога, не лишалося нічого, крім крові та сліз. А романтична література, навпаки, роздмухує їхню побожність та героїзм і зображає, не шкодуючи при цьому ні кольорів, ні відтінків, їхні чесноти та велич, а також ту вічну честь і славу, якими вони навіки вкрили себе в боротьбі за ствердження християнської віри".

Після цього О'Геар зачитав мені ще таке: "Ну і якої ж грандіозної мети вони досягли? Європа змарнувала на цьому значну частину своїх багатств, загубила життя двох мільйонів людей, і жменька пересварених між собою лицарів протягом майже ста років тримала у своїх руках Палестину".

Маккей повідав нам, що дитячий хрестовий похід розпочався у 1213 році. коли двом монахам прийшла думка зібрати в Німеччині та Франції військо з дітей і продати їх у рабство до Північної Африки. Тридцять тисяч дітей зголосилося йти у похід, бо вони розраховували, що їх відправлять до Палестини. "Можна не сумніватися, пише Маккей, що це були безпритульні й ледачі дітлахи, яких повно в кожному великому місті. Їм, як правило, нема що втрачати, тому вони ніколи ні перед чим не зупиняються і з легкістю потрапляють у лабети пороку".

Папа Інокентій Третій також думав, що вони прямують до Палестини, і він був у повному захваті. "Це діти пильнують, казав він, у той час, як ми з вами поснули!"

Дітей доставили до Марселя, посадили на кораблі, і більшість із них потонула в Середземному морі. Решта допливла до Африки, де їх продали в рабство.

Через якийсь недогляд дехто з дітей гадав, що місцем збору була Генуя, але там не було кораблів работоргівців, які б чекали на них. І там знайшлися добрі люди, які нагодували їх, дали їм притулок, про все розпитали, тоді дали їм трохи грошей, як слід напутили і відправили всіх додому.

"Слава всім добрим людям із Генуї", сказала Мері О'Геар.

Тієї ночі я спав в одній із дитячих спалень. О'Геар поклав мені на тумбочку книжку, яка називалася "Дрезден: історія, театральне та

мистецьке життя". Її автором була Мері Енделл. Книжку було надруковано в 1908 році, і вона починалася так:

"Ми сподіваємося, що ця книжка стане вам у пригоді. Її мета дати англомовному читачеві широку перспективу того, як саме Дрезден став такою архітектурною перлиною; як завдяки кільком геніям він сягнув музичної слави і свого сучасного розквіту; а також вона звертає увагу читача на деякі довершені будівлі Дрезденської галереї, які і далі залишаються розрадою для очей усіх тих, хто кохається у мистецтві".

Я ще трохи погортав книжку і вичитав таке:

"І от у 1760 му пруссаки влаштували облогу Дрездена. П'ятнадцятого липня вони почали бомбардувати місто. Картинну галерею охопила пожежа. Багато картин було перевезено до схову в Кеніґштайн, але деякі були серйозно пошкоджені скалками від гарматних набоїв, зокрема "Охрещення Христа" пензля художника Франсія. Крім того, зайнялася й палала граціозна вежа церкви Чесного Хреста (Кройцкірхе), з якої дозорці вдень і вночі стежили за пересуванням ворожого війська. Нарешті, її було зруйновано. Але, на відміну від церкви Чесного Хреста, яку спіткала така доля, міцна й непорушна церква Богородиці (Фрауенкірхе) вистояла, бо від її фігуристого кам'яного купола прусські набої відскакували, як краплі дощу. Кайзер Фрідріх був змушений зняти облогу з Дрездена, позаяк він дізнався про те, що місто Ґлац, ключовий пункт в його загарбницьких планах, захопили його вороги. "Беремо курс на Силезію, заявив він, бо інакше ми втратимо все"".

Місто Дрезден було сплюндровано. Коли Ґете, який тоді був студентом, відвідав місто, то він був вражений цим видовищем повного зруйнування і пророк: "З купола церкви Богородиці мені відкрилися жалюгідні руїни, які псували бездоганне міське планування. До мене звернувся церковний служник і став вихваляти геній архітектора, який будував це місто. Митець, немов передбачаючи подібну прикру долю, зміцнив церкву та її купол супроти вогню ворожих гармат. Тож добрий

служник обвів рукою панораму руїни, яку було заподіяно містові, зітхнув і підсумував: "От що накоїв ворог!* * *

Наступного ранку ми з двома дівчатками перетнули річку Делавер у тому самому місці, що й Джордж Вашингтон майже за два сторіччя до того. Ми відвідали Міжнародний ярмарок у Нью Йорку, побачили, яким було минуле з перспективи автомобільної компанії "Форд" та кіностудії Волта Діснея і яким буде майбутнє з перспективи компанії "Дженерал Моторз".

А я при цьому питав себе про теперішнє: де його межа, чи є в нього дно і яку частину з усього цього я можу вважати своєю.

* * *

Повернувшись від О'Геара, я пару років викладав курс літературного письма у знаменитій Літературній майстерні при Айовському університеті. Це було для мене чимось на зразок золотої клітки, але я з неї так сяк виборсався. Вечорами я викладав, а вранці писав. Ніхто не мав права турбувати мене. Я працював над своїм славетним опусом про Дрезден.

І цю м'яку каторгу припинив мій добрий рятівник Сімур Лоренс, який запропонував мені контракт на видання трьох моїх наступних книжок. "Гаразд, сказав я, і першою з них буде мій блискучий твір про Дрезден".

Друзі Сімура Лоренса звуть його Семом. І ось, нарешті, я можу сказати Семові: "Семе, ось вона, ця книжка".

* * *

І вона така куца, кажу я йому, і в ній все мішма і на всі лади з тієї простої причини, що неможливо чітко й ясно описати масове вбивство людей. Бо воно розраховано на те, щоб винищити геть усіх, щоб ніхто

більше ніколи не зміг сказати щось або схотіти щось зробити. Після такої операції мусить запасти мертва тиша, все мусить мовчати за винятком хіба що пташок. І що кажуть ці пташки? Єдине, що можна сказати з приводу масового вбивства: "Цінь цві рінь?"

* * *

І я наказав своїм синам, щоб вони ніколи, ні за яких обставин не брали участі у масових вбивствах. Ба більше, навіть звістка про масове вбивство ворогів не повинна викликати в них ні зловтіхи, ні радості.

* * *

Я також закликав їх ніколи не працювати на компанії, які виробляють зброю для масового вбивства, і не боятися висловлювати презирство щодо тих, хто каже, що нам потрібна така зброя.

* * *

Як я вже казав, ми з моїм другом О'Геаром нещодавно їздили до Дрездена. І де б ми не опинялися в Гамбурзі, в Західному Берліні, тоді у Східному Берліні, у Відні, в Гельсінкі, а також у Ленінграді ми скрізь з ним знаходили привід, щоб пореготати. Ця поїздка дуже пішла мені на користь, бо я там побачив багато декорацій для своїх майбутніх оповідань. Одне з них буде називатися "Російське бароко", інше "Поцілунки заборонені", третє "Бар, де все коштує долар", четверте "Якщо випадок так розсудить", ну й так далі.

І тому подібне.

* * *

Авіакомпанія "Люфтганза" мала рейс Філадельдія Бостон Франкфурт. О'Геар мусив сісти на нього у Філадельфії, я ж мав

приєднатися до нього в Бостоні, й далі ми мусили летіти разом. Але через погодні умови Бостон тоді не приймав, і літак з Філадельфії взяв курс на Франкфурт. І тоді в густому бостонському тумані я став людиною, що загубилася в часі і в просторі. "Люфтганза" посадовила мене в лімузин з кількома іншими людьми, що загубилися в часі та просторі, і відвезла нас у мотель, щоб ми могли перебути ніч, яка теж загубилася в часі та просторі.

Час тоді зупинився. Якийсь жартун невидимець грався з годинниками, й не лише з електричними, але і з механічними теж. От секундна стрілка мого годинника пересунулася на одну риску й заклякла на цілий рік. Тоді вона, нарешті, знову смикнулася і зрушила з місця.

Й від мене тут нічого не залежало. Будучи мешканцем планети Земля, я мусив вірити годинникам, хоч що б вони не витівали. І календарям теж.

* * *

У літак я з собою взяв дві книжки. Одна з них поетична збірка Теодора Ретке під назвою "Слова для вітру". І в ній я вичитав таке:

Я прокидаюся і м'яко лину в сон.

І не боюся я того, над чим не маю влади.

Я вчуся, ідучи туди, де мушу йти.

Другою книжкою було "Світобачення Селіна" Еріки Островскі. Під час Першої світової війни Селін був на фронті й уславився своїм героїзмом, а тоді йому проламали череп. Після того він втратив сон, і в його голові був постійний шум. Він вивчився на лікаря, вдень лікував бідноту, а

ночами писав свої гротескні романи. Мистецтво, писав він, це завжди танець зі смертю.

"Правда, писав він, нагадує мені смерть. Скільки було моїх сил, я чесно бився з нею... танцював з нею, чепурив її, кружляв із нею у вальсі, прикрашав стрічками і загравав з нею".

Він був поведений на концепції часу. Пані Островскі пригадала мені ту неймовірну сцену з роману "Смерть у кредит", в якій Селін намагається зупинити гомін вуличної юрби. Його слова вищать і волають зі сторінки: "Хтось, зупиніть їх... не дайте їм рухатися анікроку... Нехай вони замруть... і залишаться в цій миті... раз і назавжди!"

* * *

У мотелі, в тумбочці біля ліжка, як і заведено, лежала стандартна Біблія, яку видали "Гедеонові брати". Я погортав її, шукаючи розповіді про різні катаклізми. "Сонце зійшло над землею, а Лот прибув до Цоару. І Господь послав на Содом і на Гоморру дощ із сірки й огню, від Господа з неба. І поруйнував ті міста і всю околицю, і всіх мешканців міст, і околицю землі".

Отаке.

Як добре відомо, в обох тих містах було багато грішників. Світ лише виграв від того, що їх не стало.

І Лотовій жінці, звичайно, було сказано, щоб вона не оберталася назад, у бік тих людей та їхніх домівок. Але вона таки обернулася, і я люблю її за це, бо тим самим вона виявила свою людську природу.

І за це її було обернено в соляний стовп. Отаке.

* * *

Людині не можна озиратися. І я, безумовно, це роблю востаннє.

Я щойно закінчив свою книжку про війну. Наступний твір я писатиму для розваги.

Ця книжка помилка, але якою ж їй бути, якщо її автор соляний стовп. І вона починається так:

"Ну і от...

Біллі Піліґрім випав із часу".

А кінчається вона так:

"Цінь цві рінь?"

Розділ 2

Ну і от...

Біллі Піліґрім випав із часу.

Він заснув удівцем похилого віку, а прокинувся в день свого весілля. Біллі відчинив двері в 1955 році, а вийшов через інші в 1941 му. Зробивши це, він опинився в 1963 році. За його словами, він багато разів був свідком свого народження і своєї смерті, і часто несподівано для себе відвідує різні події, які відбулися між тим і тим.

Це за його словами.

Якась сила смикає ним і перекидає його в часі то туди, то сюди, й де саме він опиниться наступної миті, Біллі того не контролює. Й ці подорожі то для нього не зовсім розвага. Він каже, що весь час

перебуває у стані нестерпної тривоги, як це буває в акторів перед виходом на сцену, бо він ніколи не знає наперед, в якому з епізодів свого життя він гратиме наступного разу.

* * *

Біллі народився 1922 року в місті Іліумі у штаті Нью Йорк. Він був сином одинаком, і його батько працював перукарем.

Біллі був незграбним хлопчиком, який став незграбним підлітком, довготелесим, слабким, із фігурою, яка скидалася на пляшку кола коли. Він закінчив середню школу з гарним атестатом. Він провчився один семестр на вечірньому відділенні Іліумської вищої школи оптометрії, а потім почалася Друга світова війна, і його призвали до війська. Його батько помер на полюванні, коли Біллі відбував службу. Отаке.

Біллі одержав призначення до піхотної дивізії, його відправили воювати в Європу, і там він потрапив у полон до німців. У 1945 му його було з усіма почестями демобілізовано, і відтак він поновив навчання в Іліумській вищій школі оптометрії. На останньому курсі він заручився з дочкою засновника і власника цього закладу, а тоді в нього стався нервовий зрив.

Він лікувався у шпиталі для ветеранів біля озера Лейк Плесид, пройшов там курс шокотерапії, і його виписали. Він одружився зі своєю нареченою, закінчив Школу, і його тесть допоміг йому стати на ноги в цьому бізнесі. Для оптометристів Іліум був золотою жилою, бо в ньому працювали кузні й ливарні компанії "Дженерал Фордж енд Фаундрі". І кожен співробітник компанії мусив мати свою власну пару захисних окулярів і користуватися ними у всіх приміщеннях та цехах, де відбувалося виробництво. Лише в Іліумі компанія "Дженерал Фордж енд Фаундрі" налічувала шістдесят вісім тисяч співробітників. Що в перекладі означало, що там був великий попит на лінзи та оправи.

А там, де оправи, там гроші.

* * *

Біллі розбагатів. У нього народилося двійко дітей, Барбара і Роберт. Коли прийшов час, його дочка Барбара вийшла заміж також за оптометриста, і тепер Біллі допоміг йому стати на ноги у цьому бізнесі. Роберт, син Біллі, у школі часто встрявав у халепи, а тоді він записався у славетні "зелені берети", видурився, став показним парубком і навіть воював у В'єтнамі.

На початку 1968 року група оптометристів, і Біллі був одним із них, найняла в Іліумі приватний літак, щоб злітати на міжнародну конференцію оптометристів у Монреалі. І коли вони пролітали над штатом Вермонт, то їхній літак врізався у верхівку Кленової гори. Й загинули всі, окрім Біллі. Отаке.

Коли Біллі був у вермонтській лікарні, з його дружиною стався трагічний випадок, і вона загинула, отруївшись чадним газом. Отаке.

* * *

Коли Біллі повернувся з лікарні до Іліума, він якийсь час зовсім не розмовляв. Через весь його череп проходив страшний рубець. Оптометрією він більше не займався. До нього приставили покоївку. Його дочка майже щодня приходила його провідати.

А потім, нічого нікому не кажучи, Біллі поїхав до Нью Йорка й пішов на радіостанцію, щоб виступити на нічному ток шоу. І там він розповів про те, як у нього з'явилася здатність випадати з часу. І про те, як у 1967 му його викрали і затягли до літаючої тарілки, яка, як він пояснив, прилетіла сюди з планети Тральфамадор. І його завезли на ту планету, роздягли і помістили в місцевий зоопарк. І там його спарували з іншою полонянкою із Землі, колишньою кінозіркою Монтаною Круторуг.

* * *

І хтось із його сусідів, із тих, кому не спиться ночами, почув, як Біллі проповідує по радіо, і подзвонив Барбарі, його дочці. Все це вкрай засмутило Барбару. Вони разом з чоловіком одразу ж сіли в машину, поїхали до Нью Йорка, знайшли Біллі й привезли його додому. Той лише продовжував м'яко наполягати на своєму: все, що він казав на радіо, правда. Його й справді викрали мешканці Тральфамадору того вечора, коли у Барбари було весілля. А ніхто не помітив, що його немає, бо тральфамадорці протягли його за собою через часовий поріг, і так він міг роками перебувати на Тральфамадорі, а на Землі був відсутній лише мікросекунду.

Наступний місяць минув без пригод, а тоді Біллі написав листа до іліумської газети "Лідер новин", і той лист було надруковано. У ньому він описав мешканців Тральфамадору.

В листі було сказано, що ті істоти заввишки десь із півметра, за кольором вони зелені, а за формою нагадують традиційні вантуси. Гумові мембрани правлять їм за опору, а їхні гнучкі руків'я завжди націлені в космос. З кожного руків'я стирчить маленька рука, а в центрі долоні блимає зелене око. Ці істоти дуже приязні, і вони сприймають світу чотирьох вимірах. Їм дуже шкода землян, для яких існує лише три виміри. Вони могли б навчити землян багато чого, особливо різних таємниць часу. Біллі пообіцяв, що у своєму наступному листі він повідає читачам дещо з цього неймовірного знання.

* * *

Газета надрукувала його перший лист, саме коли Біллі працював над другим. І той другий лист починався так:

"Найважливіше, про що я дізнався на Тральфамадорі, це те, що коли людина вмирає, насправді це лише здається, що вона назавжди зникає.

В реальності ж вона продовжує існувати у своєму минулому. От чому людям не варто так ридма ридати на похоронах. Бо все, що було, є чи буде, існувало, існує та існуватиме вічно. Тральфамадорці сприймають різні миті життя так само, як ми сприймаємо, скажімо, якийсь хребет Скелястих гір. Вони бачать, що кожна часова мить тут існує назавжди, тому вони при бажанні в будь яку хвилю повертаються до будь якої з них. А тут, на Землі, ми всі є жертвами ілюзії, згідно з якою за кожною конкретною миттю іде інша, як намистинки, що нанизані на шворку, тому, якщо ця мить минула, то до неї вже немає вороття.

Коли якийсь тральфамадорець бачить труп, єдине, що йому спливає на думку, це те, що в цю конкретну мить ця істота є небіжчиком, зате у безлічі інших митей ця сама істота живе собі розкошуючи. Тому, коли я чую, що хтось помер, я лише знизую плечима і повторюю те, що в подібних випадках кажуть на Тральфамадорі, а саме: "Отаке"".

* * *

І так далі.

Біллі працював над цим листом у підвалі, в кімнаті, переобладнаній під кабінет. Крім нього, в будинку не було нікого. У його покоївки саме тоді був вихідний. У кімнаті стояла важелезна друкарська машинка. Це було справжнє одоробало. За розмірами і вагою вона нагадувала генератор. Самотужки Біллі не міг її затягти нагору і через це був змушений друкувати в підвалі.

Опалення не працювало. Миші в кількох місцях прогризли ізоляцію і пошкодили дроти, які вели до термостата. Температура в будинку опустилася до десяти градусів, але Біллі того не помічав. Це було дивно, враховуючи те, як легко він був одягнений. Він сидів босоніж. Хоча вже смеркалося, на ньому все ще була піжама й халат. За кольором його ноги нагадували біло синій мармур.

Зате всі фібри його серця пашіли, немов розпечені жарини. Його надихала віра в те, що він, розкривши таємницю часу, дасть розраду й утіху стільком людям. А тим часом дзвоник на його вхідних дверях дзеленчав, аж розривався. Це була його дочка Барбара, яка ніяк не могла достукатися до нього. Тож вона дістала свій ключ, відчинила ним двері і протупцяла над його головою, весь час гукаючи: "Тату! Де ти, чуєш?" І так далі.

Біллі не відповідав їй, тому вона довела себе до істерики, бо з жахом думала, що вона ось ось наткнеться на його труп. І тоді їй прийшло на думку про всяк випадок зазирнути в той закапелок, куди вона ніколи не потикалася, до підвальної кімнати, переобладнаної під кабінет.

* * *

"Як так, що ти не озиваєшся, коли я тебе кличу?" домагалася Барбара, стоячи на порозі підвальної кімнати, переобладнаної під кабінет. В руці вона тримала свіжий номер місцевої газети, де було надруковано листа, в якому Біллі описував своїх друзів із Тральфамадору.

"А я тебе не чув", відповів Біллі.

Сутність цієї конкретної миті зводилася ось до чого: Барбарі тут лише двадцять один рік, але вона вважає, що в її батька старечий маразм, хоча йому тут тільки сорок шість. Його вразив старечий маразм як наслідок травми мозку, якої він зазнав в авіакатастрофі. Вона також вважає себе головою родини через те, що саме їй довелося взяти на себе всі клопоти, пов'язані з похороном матері, з пошуками покоївки для батька, і тому подібне. Не кажучи вже про те, що вони з чоловіком раптом змушені були перебрати на себе весь його розгалужений бізнес, на який йому тепер було начхати. І вся ця відповідальніть, та ще й у такому ранньому віці, вмить перетворила її на дурну й язикату бабу. А Біллі при цьому з останніх сил тримався за рештки своєї гідності і

намагався довести Барбарі, а заразом і всім іншим, що з головою у нього все гаразд, просто він визрів для того, щоб повністю присвятити себе покликанню, яке набагато більше за оптометрію.

Він не сумнівався, що те, чим він тепер займається, є найвищою формою оптометрії, адже тепер він виправлятиме землянам не фізичний, а їхній духовний зір. Біллі знав, що більшість із цих заблудлих та нещасних душ потерпають від того, що вони не можуть побачити того, що відкрите для його маленьких зелених друзів, які населяють Тральфамадор.

* * *

"Тату, це неправда! стояла на своєму Барбара. Мене не обманеш. Я знаю, що ти мене прекрасно чув". Вона в нього була досить симпатичною дівчиною, єдиною її вадою були кавалерійські ноги. Вона почала розпікати його через той лист, який було надруковано в газеті. Цим листом, дорікала вона йому, він робив посміховисько не лише з себе, але й з усіх, хто його знає.

"Тату, тату, тату, голосила вона, ну що ж нам з тобою робити ? Ти змусиш нас відправити тебе в той самий заклад, де тепер перебуває твоя мати!" Мати Біллі була ще жива. Вона вже була не ходяча і перебувала в будинку для престарілих, який називався "Лісова галявина" і стояв на околиці Іліума.

"А що в тому листі так тебе розлютило?" не розумів Біллі.

"Це повна бридня. Як ти міг до такого додуматися?!"

"Але ж це правда", сказав Біллі без найменшої злості. Він зроду ще ні на кого не гнівався. У нього був ангельський характер.

"Ніякої планети Тральфамадор не існує".

"Вона є. Але її просто не видно з Землі, сказав Біллі. Так само і Землю не видно з Тральфамадору. Це дві дуже маленькі планети. І вони розташовані в різних кінцях Всесвіту".

"І, взагалі, звідки ти взяв таку ідіотську назву Тральфамадор?"

"Але ж так її називають її мешканці".

"О Боже! вигукнула Барбара і відвернулася від нього. І щоб вихлюпнути весь свій розпач, вона картинно сплеснула руками. А можна одне запитання?"

"Звичайно".

"Як пояснити такий простий факт, що до того, як ти потрапив у цю авіакастрофу, ти ніколи ні про що таке й не згадував?"

"Бо тоді ще не настав час".

* * *

І так далі. Біллі каже, що вперше він випав з часу в 1944 році, задовго до своєї подорожі на Тральфамадор. І до того факту, що він випав з часу, тральфамадорці не мали ніякого відношення. Вони лише допомогли йому збагнути, що саме тут насправді відбувається.

Вперше він випав з часу, коли ще йшла Друга світова війна. Біллі тоді був помічником капелана. За традицією все американське військо глузує з цієї посади. І Біллі в цьому не був винятком. Він не мав ні сили, ні повноважень, щоб завдати шкоди ворогам або допомогти друзям. Та й друзів у нього зовсім не було. Він був денщиком у військового душпастира, він не міг розраховувати на підвищення та нагороди, він не мав зброї, він мав покірність і дитячу віру в люблячого Ісуса, і тому для більшості солдатів він був розмазнею.

Коли його направили на вчення у Південну Каролiну, Біллі видали маленький чорний орган, який мав накривку від дощу, і на ньому він грав релігійні гімни, відомі йому з дитинства. Орган мав тридцять дев'ять клавіш і дві педалі, які символізували два голоси вокс гумана (або людське) та вокс селесте (або божественне). А ще Біллі відповідав за переносний вівтар на трьох ніжках, який вкладався у портфель болотяного кольору. Всередині вівтар був обшитий плюшем пристрасно малинового кольору, і в цьому плюші вмостилися хрест, зроблений з анодованого алюмінію, і Біблія.

Як вівтар, так і орган виготовила компанія з міста Кемдена, у штаті Нью Джерсі, яка спеціалізувалася на виробництві пилососів. Ну і так далі.

* * *

Якось на тих вченнях Біллі грав гімн "Наш Господь це міцна фортеця" Йоганна Себастьяна Баха на слова Мартіна Лютера. Це було в неділю вранці. Паства, яку Біллі з капеланом зібрали на покатих каролінських пагорбах, складалася десь із п'ятдесяти солдатів. А потім до них підійшов один із місцевих бейсбольних суддів, які підробляли на цих вченнях. Цих суддів було приставлено до кожної військової частини, і в їхні обов'язки входило тримати всіх в курсі того, хто, теоретично кажучи, в цій битві переміг, а хто програв, хто вцілів, а кого вбили.

Суддя дуже розсмішив усіх присутніх своїм вироком. Їхню відправу помітив з повітря теоретичний ворог. І, теоретично кажучи, їх усіх перестріляли. Теоретичні мерці зайшлися реготом і заковтнули подвійну пайку свого недільного обіду.

Багато років після того, згадуючи цю подію, Біллі був вражений тим, наскільки тральфамадорською була вся та ситуація зі смертю: хтось помер і тут таки сів обідати.

Під кінець учень Біллі дали коротку відпустку додому за родинними обставинами через те, що з його батьком, перукарем з міста Іліум у штаті Нью Йорк, під час полювання стався нещасний випадок його друг цілився в оленя, а влучив у нього. Отаке.

* * *

Біллі не встиг повернутися з похорону, як його відправили за кордон. Його було приставлено до штабу піхотного полку, який воював у Люксембурзі. Помічника капелана цього полку вбили під час бойових дій. Отаке.

Коли Біллі прибув на місце служби, німці вже добивали його полк у ході славетної битви за Арденн. Біллі навіть не дістався до того капелана, якому він мусив прислужувати, йому навіть не видали сталевої каски чи похідного взуття. Був грудень 1944 го, і німці саме розгорнули свій останній відчайдушний наступ тієї війни.

Біллі пережив атаку, але він раптом опинився в глибокому німецькому тилу і брів навмання незнайомими теренами. Трійко таких самих заблудлих вояків, щоправда, не таких ошелешених, як Біллі, дозволили йому прибитися до них. Двоє з них були піхотними розвідниками, а третій артилеристом. У них не було ні харчів, ні військових мап. Щоб не напоротися на німців, вони чимраз більше відходили від лінії фронту й дедалі глибше поринали в заповідну тишу. Вони їли сніг.

Вони рухалися стопа у стопу. Попереду йшли розвідники досвідчені, певні себе, мовчазні. У них були рушниці. За ними йшов артилерист протитанкової гармати, незграбний, гладкий коротун, готовий будь якої миті дати німцям відсіч. В одній руці він тримав кольт 45 го калібру, а в другій стискав кинджал.

Замикав цей ланцюг Біллі Пілігрім. Його порожні руки теліпалися, і він напівбезтямно готувався до смерті. Біллі виглядав, як повне казна що, метр дев'яносто зросту, з грудною клітиною, яка нагадувала сірникову коробку. На ньому не було ні каски, ні пальта, ні військового взуття, не кажучи про зброю. Біллі був взутий у копійчані, відкриті черевики, які він купив, коли їхав на похорон батька. Підбір на одному з них відірвався, і тепер Біллі то припадав на ногу, то підстрибував: плиг скок, плиг скок. І від такого постійного пристрибування він уже відчував біль у суглобах.

На ньому були тонка формена тужурка, сорочка, вовняні штані, і його кальсони були геть мокрі від поту. Він був єдиний із цих чотирьох, хто заріс бородою. Не так бородою, як маленькими кущиками щетини, і подекуди в цій рослинності вилискувала сивина, хоча Біллі був лише двадцять один рік. Він також почав лисіти. Від морозу, вітру та різкого руху його обличчя стало малиновим.

Він аж ніяк не був схожий на солдата. Він був схожий на зачуханого фламінго.

* * *

І от на третій день їхніх мандрів хтось із далека почав стріляти по них і зробив чотири постріли, саме коли вони перетинали вузьку бруківку. Перший постріл мав поцілити в розвідників. Другий в артилериста протитанкової гармати, якого звали Роланд Вієрі.

Третя куля летіла в зачуханого фламінго, який зупинився якраз посередині дороги, коли важка смертоносна бджола продзижчала проз його вухо. Але Біллі й не збирався рухатися, він чемно чекав, щоб снайпер прицілився знову. За його туманним уявленням про закони війни, снайперові треба було дати шанс як слід прицілитися. Наступна куля не забарилася, вона пролетіла в кількох сантиметрах від його коліна і мало не розтрощила його.

Роланд Вієрі з розвідниками ховалися в канаві. "Заберися з дороги, долбойоб ти грьобаний!" У 1944 році для людей того соціального прошарку, до якого належав Біллі, такі вирази були ще неологізмами. Він взагалі не розумів, що за ними стоїть, але почувши таке, був приємно шокований, і це врятувало йому життя. Він стрепенувся й забрався з дороги.

* * *

"Бачиш, я знову врятував тобі, мудаку, життя!" сказав Вієрі, коли Біллі дістався до канави. Всі ці дні він тільки й робив, що рятував Біллі життя, лаючи його, від усіх щедрот роздаючи йому то копняків, то ляпасів що завгодно, аби той не заклякав. І тут не можна було обійтися без жорстокості, бо сам по собі Біллі б не врятувався. Він хотів одного покласти всьому цьому край. Він потерпав від холоду, голоду, від власної недолугості і від сорому за себе. Ішов третій день цих блукань, і він уже не тямив, уві сні це чи наяву, і, взагалі, для чого йому рухатися, якщо можна стояти на місці.

Все, що йому хотілося, це щоб йому, нарешті, дали спокій. "Ідіть далі без мене", безнастанно повторював він.

* * *

Вієрі, як і Біллі, щойно потрапив на фронт. Він також мусив замінити когось, хто загинув у бою. Весь його бойовий досвід полягав у тому, що він доклав руки до дурного пострілу, який зробила їхня 57 міліметрова протитанкова гармата. Вона вивергнула із себе такий звук, ніби сам Всевишній рвучко розстібнув блискавку на Своїх штанях. Снаряд своїм гарячим язиком злизав сніг і, немов напалмом, спопелив усю рослинність, яка трапилася на його шляху. Полум'я залишило на землі десятиметрову стрілу, яка чітко вказала німцям, де саме ховається ворожа гармата. Снаряд, звичайно, в ціль не потрапив.

А ціллю його був танк "Тигр", який покрутив своїм 88 міліметровим дулом, принюхався як слід, помітив на землі чорну стрілу і вистрелив. Цим пострілом він знищив усю гарматну обслугу, окрім Вієрі. Отаке.

* * *

Рональдові Вієрі було лише вісімнадцять років, і позаду в нього було лише нещасливе дитинство, проведене майже безвиїзно в Пітсбурзі, у штаті Пенсильванія, де його ніхто не любив. А не любили його за те, що він був тупий, жирний і підлий, і за те, що від нього завжди тхнуло шинкою, хоч би як часто він не мився. У Пітсбурзі всі рано чи пізно відверталися від нього.

І Вієрі це казило. Кожного разу, коли таке ставалося, він обов'язково вишукував якогось ще більшого невдаху, сходився з ним на якийсь час і навіть удавав приязнь. І потім він обов'язково знаходив якусь притичину і лупцював бідолаху так, що з того аж юшка текла.

І така процедура повторювалася кожного разу. Це завжди була дружба маніяка, збоченця і садиста, який втирався в довіру до людини, лише щоб завдати їй фізичної шкоди. Він розповідав своїм супутникам про ту величезну колекцію, яку збирав його батько: вогнепальна та холодна зброя, знаряддя для тортур, кайдани й так далі. Батько Вієрі, який працював сантехніком, і справді колекціонував такі речі, і його збірка була застрахована на чотири тисячі доларів. І в цьому він не був унікальним. Він був членом великого клубу, до якого входили колекціонери, які збирали подібні речі.

Колись батько Вієрі подарував його матері улюблене знаряддя інквізиції іспанські лещата в гарній кондиції, щоб вона їх використовувала на кухні замість прес пап'є. З іншої нагоди він подарував їй настільну лампу, ніжку якої було зроблено у формі знаменитої "нюрнберзької залізної діви", лише набагато меншої. Справжня "залізна діва" була середньовічним знаряддям тортур, чимось

на зразок залізної шафи, яка за своєю формою нагадувала жінку, а всередині була обтикана довгими гострими цвяхами. Шафа мала важкі навісні двері. Задум полягав у тому, що спочатку злочинця заганяли всередину, тоді дуже повільно зачиняли на ньому двері. Там, де мали бути очі, стирчали два спеціальні шипи. На самому споді "діви" містився отвір, через який стікала кров.

Отаке.

* * *

Вієрі розповів Біллі Піліґрімові про "залізну діву" і про той отвір тобто для чого він там був. А ще він розповів Біллі про розривні кулі "дум дум" і про те, що в його батька був пістолет компанії "Дерринджер", такий мініатюрний, що його можна було заховати в кишені камізельки, але який був здатний утворити в тілі своєї жертви "дірку таку здорову, що через неї, не зачепивши країв рани, міг пролетіти великий кажан".

А одного разу Вієрі ніби на спір із презирством закинув Біллі, що той же ж, мабуть, і гадки не має, що таке ринва для крові. Біллі висловив припущення, що так, мабуть, називається отвір внизу "залізної діви", але ця відповідь була неправильна. Ринвою для крові, або ж "долом", як дізнався Біллі, називався невеликий жолоб, який проходив уздовж усього леза меча або багнета.

Вієрі також повідав Біллі про різні кайфові тортури, про які він читав у книжках, чув по радіо або бачив у кіно, а також про ще кайфовіші тортури, які він сам вигадав. От, наприклад, як гарно було б устромити свердло бормашини в чиєсь вухо. Він запитав у Біллі, якою, на його думку, є найкрутіша форма страти. Біллі не знав відповіді на це запитання. А правильна відповідь звучала так: "Береш чувака, затягаєш його в пустелю, садовиш у мурашник все ясно? Але так, щоб він не міг опустити голови, а яйця і болт йому мастиш медом, і при цьому

обов'язково обрізаєш йому повіки, щоб він не зводив очей із сонця, аж доки не здохне". Отаке.

* * *

І от, лежачи в канаві, після того, як їх обстріляли, Вієрі примусив Біллі як слід роздивитися його кинджал. Ця зброя не була частиною його екіпірування. Це був подарунок від батька. Кинджал мав тригранне лезо завдовжки двадцять п'ять сантиметрів. Його руків'я являло собою мідний кастет чотири кільця, в які Вієрі встромляв свої товсті пальці. І це були дуже хитрі кільця. Вони були рясно вкриті шипами.

Вієрі приставив шипи до щоки Біллі і поводив ними туди сюди, мов хижак, який, передчуваючи близьку насолоду, з останніх сил стримує себе. "Хочеш, щоб я тебе цим замандячив? поцікавився він. У у у! У у у у у!"

"Не хочу", відповів Біллі.

"Бачиш, у нього тригранне лезо. А знаєш, для чого?"

"Ні".

"Щоб рана не затягувалася".

"Угу".

"Воно залишає по собі трикутну дірку. Заганяєш у когось звичайне перо залишається тонкий розріз. Так? Який одразу ж затягується. Правильно?"

"Правильно".

"Блін! Ти ж ні хріна не знаєш! Чого вони вас там вчать у ваших коледжах?!"

"Я тільки почав вчитися", сказав Біллі, і це була правда. Він провчився лише шість місяців на вечірньому відділенні Іліумської вищої школи оптометрії.

"Коледж хероледж", сказав Вієрі, спльовуючи.

Біллі знизав плечима.

"В книжках тобі про справжнє життя не напишуть, сказав Вієрі. І колись ти це засвоїш".

І тоді, в канаві, Біллі нічого на це не відповів, він хотів одного щоб ця розмова нарешті припинилася. Хоча десь в ньому і жевріло бажання сказати, що він також дещо знає про людські страждання. Бо як не як, а Біллі в дитинстві мало не кожен день починав і кінчав із роздумів про катування та жахливі рани. На стіні його крихітної спальні висіло неймовірно натуралістичне розп'яття. Військовий хірург оцінив би скурпульозність, з якою митець відтворив кожну анатомічну деталь Христових ран від списа, від тернового вінця, а також дірки, пробиті цвяхами. Христос із розп'яття, що висіло над його ліжком, помер жахливою смертю. Це було жалюгідне видовище.

Отаке.

* * *

Хоча Біллі і виростав із таким гнітючим розп'яттям над своїм ліжком, він не був католиком. Його батько був невіруючий. Його мати часто підміняла штатних органістів у місцевих церквах різних конфесій. І де б вона не грала, вона завжди тягала за собою Біллі і навіть навчила його азів нотної грамоти. Вона повторювала, що збирається приєднатися до

якоїсь із церков, як тільки визначиться, яка з них їй найбільше підходить.

Вона так ніколи з цим і не визначилася. Проте її нестерпно тягло до розп'яття. Коли під час Великої депресії їхня маленька родина відвідала кілька західних штатів, вона в сувенірній крамничці у місті Санта Фе придбала одне таке розп'яття. Як і багато хто з американців, вона намагалася побудувати своє життя, спираючись на речі, які їй трапилися в різних сувенірних крамничках.

Саме так розп'яття опинилося на стіні у спальні Біллі Піліґріма.

* * *

Поки вони сиділи в канаві, розвідники ніжно погладжували міцні дерев'яні приклади своїх рушниць. Нарешті вони пошепки сказали, що треба рушати вперед. За ті десять хвилин, що вони тут переховувалися, ніхто так і не поцікавився, чи поцілив він у когось, і не підійшов, щоб добити ворога. Ясно, то снайпер був десь далеко і діяв самотужки.

За якийсь час четверо солдатів виповзли з канави, і по них більше ніхто не стріляв. Вони заповзли у найближчий лісок, немов якісь зацьковані звірі. І тільки тоді вони випросталися і наддали ходи. Вони опинилися в темному й старому лісі. Сосни росли рівними рядами, і ніякого підліска. Земля була вкрита глибоким незайманим снігом. І як американці не маскували свій рух, за ними в снігу залишався чіткий слід, немов схема з підручника бальних танців: ліва права реверанс, ліва права реверанс.

* * *

"Підтягнися й більше не відставай", пригрозив Роланд Вієрі, тільки но Біллі Піліґрім підвівся з канави. Вієрі був вдягнений і озброєний до зубів. Через свій малий зріст і велику вагу він скидався на колобка.

Він начепив на себе все, що йому колись повидавали, виряджаючи на фронт, до того ще й усе, що йому надавали вдома: каску, прокладку для каски, вовняну шапочку, шарф, рукавиці, бавовняну майку, вовняну майку, вовняну сорочку, светр, робу, тужурку, шинель, бавовняні кальсони, вовняні кальсони, вовняні штани, бавовняні шкарпетки, вовняні шкарпетки, солдатські черевики, протигаз, казанок і солдатське кухонне начиння, аптечку, кинджал, ковдру, плащ намет, дощовик, куленепробивну Біблію, брошуру "Знай свого ворога", ще одну брошуру, яка називалася "За що ми воюємо", ще брошуру з німецькими фразами в англійській транскрипції, які дали б йому змогу запитати в німців "Де розташований ваш штаб?", "Скільки ви маєте гаубиць?" або наказати їм "Здавайтеся! Ви оточені!", ну і так далі.

Вієрі також мав цеглинку з надзвичайно м'якого бальсового дерева, яка за польових умов могла йому правити за подушку. Йому також видали комплект із двох суперміцних кондомів, що мали позначку "Лише для профілактики від венеричних хвороб". При ньому також був свисток, який він не збирався нікому показувати, аж поки його не зроблять капралом. А ще він мав порнографічну фотографію, на якій жінка намагалася здійснити статевий акт із шотландським поні. І він раз у раз примушував Біллі балдіти від цієї картинки.

* * *

Жінка та поні стояли на тлі помпезної завіси, яка по краях була прикрашена китицями. А обабіч височіли дорійські колони. Під однією з колон стояв кадуб із пальмою. Картинка, яку Вієрі носив на собі, була репродукцією першої порнографічної фотографії в історії. Слово фотографія почали вживати в 1839 році, коли Луїс Ж. М. Даґер повідав членам Французької академії таке: якщо за допомогою спеціального апарата на металеву пластину, вкриту тонким шаром йодистого срібла, спіймати якийсь образ, то, обробивши пластину ртутними парами, можна перенести його відбиток на папір. А в 1841 му, тобто лише за два роки після цього, поліція заарештувала помічника Даґера Андре Ле Февра за те, що той у парку Тюїльрі намагався продати якомусь

поважному джентльменові знімок жінки з поні. І саме там, у парку Тюїльрі, Вієрі й придбав цю фотографію. На суді Ле Февр твердив, що цю картинку можна вважати витвором образотворчого мистецтва і що, роблячи цю фотографію, він намагався оживити безсмертні образи грецької міфології. І що саме колони і пальми є переконливим доказом цього.

Коли ж його запитали, про який саме міф тут ідеться, Ле Февр відповів, що існують тисячі подібних міфів, де жінка представляє смертне людство, а поні безсмертних богів.

Йому дали півроку в'язниці, де він і помер від запалення легенів. Отаке.

* * *

Біллі й розвідники були дуже худі, а Вієрі мав стільки зайвого жиру, що міг би собою зігріти цілий ангар. Під незчисленними шарами вовни та шкіряних пасків, та полотна він пухкав і гугонів, немов доменна піч. Він мав стільки дурної сили, що тільки й робив, що гасав туди сюди між розвідниками й Біллі, доставляючи накази та вказівки, які ні від кого не походили і всіх дратували. А що він був найдіяльніший з усіх, то почав підозрювати, що в цьому підрозділі він командир.

Він так угрівся під шарами свого одягу, що йому геть відбило будь яке відчуття небезпеки. Його бачення зовнішнього світу було обмежене тим, що добивало до нього через вузький отвір між краєм каски і шарфом, який сплела його мама. Цей шарф від перенісся до підборіддя ховав дитячі риси його рожевого обличчя. Він так угрівся, що вже почувався як у себе вдома. Ось він щойно повернувся з війни і, оточений батьками та сестрою, розповідає їм про війну, як воно там насправді було. І це в той час, як справжня війна відбувалася довкола нього.

На війні насправді, за його версією, все відбувалося саме так. Оскаженілі німці кинулися в наступ. Жменька братів артилеристів відбивала атаку за атакою, втім, сили були нерівні, й усі, крім Вієрі, полягли смертю хоробрих. Отаке. А тоді доля звела його з двома розвідниками, і вони стали нерозлийвода, і, оцінивши ситуацію, вони вирішили прориватися з боями до своїх. І ніщо не могло їх зупинити. Краще смерть, ніж полон. Після кожної маленької перемоги вони тисли один одному руки. Вони називали себе "трьома мушкетерами".

А тоді цей нікчема студентик, такий слабак, що його взагалі не повинні були й пускати до війська, почав канючити, щоб вони взяли його з собою. А в нього не те що зброї, але й ні каски, ні ножа, ані пілотки не було. Він навіть ходити по людськи не міг то припадав на ногу, то підстрибував: плиг скок, плиг скок, чим страшенно казив усіх. Ба більше він тільки й робив, що видавав наші позиції німцям. На нього гидко було дивитися. У тій історії, що її для своїх родичів виплекав Вієрі, три мушкетери мусили того студентика весь час то пхати, то підганяти, то тягнути його на собі, аж доки не добилися до своїх. Так вони врятували цю вчену дупу од вірної смерті.

Насправді ж було так, що Вієрі розвернувся й пішов по своїх слідах, бо Біллі десь відстав. Він крикнув розвідникам, щоб вони зачекали, доки він не знайде і не притягне цього придурка. Ідучи, він головою напоровся на гостру гілку. Та хвицьнула по його касці і, немов пружина, повернулася у висхідне положення. Вієрі нічого не почув. Десь неподалік голосно загавкав собака. Вієрі цього також не почув. Його військова історія саме досягла своєї кульмінації. Офіцер по батьківськи пригорнув кожного з трьох мушкетерів і оголосив, що він представляє всіх їх до бойового ордена "Бронзова зірка".

"Які будуть побажання?" запитав він.

"Ми хочемо воювати разом, від імені трійки сказав один із розвідників, до повної перемоги. Наше єдине прохання: зробіть так, щоб

ніхто ніколи не зміг нас розлучити. Бо наше гасло: один за всіх, усі за одного!"

* * *

Біллі Піліґрім зупинився посеред лісу. Він заплющив очі і сперся об дерево. Його голова була відкинута назад, а ніздрі роздмухувалися й посопували. Він нагадував давньогрецького поета, який щойно видряпався на Парфенон.

І тут Біллі вперше в житті випав з часу. Він почувався так, ніби сидить на височенній гойдалці, а під ним розпростерлося все його життя. Ось він долетів до своєї смерті, яка являла собою яскраве фіолетове світло. Більше там не було нікого, нікого й нічого, лише це фіолетове світло і ледь чутний гомін.

А потім його знов занесло в життя, і він швидко рухався у зворотний бік, аж доки не опинився в материнській утробі, і цей стан донародження був чистим червоним світлом, і він супроводжувався м'яким бульканням. Відтак гойдалка затягла його в життя і зупинилася. В тому місці він був маленьким хлопчиком, і батько привів його у басейн при іліумському спортклубі. Спочатку вони зайшли в душ. Запах хлорки з басейну добивав до душової, чути було також, як хтось стрибає з трампліна.

Біллі тремтів від переляку, бо батько оголосив, що сьогодні Біллі навчиться плавати за допомогою найефективнішого з усіх методів, які існують в природі: не хочеш тонути пливи. І тепер його батько збирався просто кинути Біллі на глибину, щоб тому нічого не лишалося, як одразу навчитися плавати.

Біллі готувався до страти. Коли батько з душової ніс його до басейну, він уже нічого не відчував. Його очі були заплющені. Коли він їх розплющив, то побачив, що він лежить на дні басейну, а довкола лунає

ніжна музика. Він знепритомнів, але музика грала і грала. Немов крізь туман він відчув, що його витягають з води. Йому дуже цього не хотілося.

* * *

Потім він пересунувся в часі і опинився у 1965 році. Йому там був сорок один рік і він приїхав відвідати свою немічну матір, яка тепер жила в будинку для престарілих, що називався "Лісова галявина". Він її влаштував туди місяць тому. Колись давно в неї було запалення легенів, і лікарі вважали, що вона довго не протягне. Але вона видужала й після того ще прожила багато років.

Вона майже втратила голос, тому, щоб почути, що вона каже, Біллі був змушений приставляти вухо впритул до її тонких, як папірус, губів. Було видно, як вона намагається повідати йому щось дуже важливе.

"Коли...", почала вона запитання і зупинилася. В неї не стало сил закінчити речення. Вона сподівалася, що їй не доведеться проговорювати всі слова і що Біллі це зробить за неї.

Але Біллі і гадки не мав, що в неї на думці.

"Коли що, мамо?" намагався допомогти він їй.

Вона сковтнула слину, прохопилася сльозою і заходилася зішкрібати рештки сил, які ще тліли по різних закутках її стражденного тіла від пальців ніг до нігтів на тремтячих руках. Нарешті, в неї набралося достатньо енергії, щоб пошепки дотягнути своє запитання до кінця:

"Коли я встигла так зістаритися?"

* * *

У цьому місці його трухлява мати знепритомніла, і вродлива медсестра вивела Біллі з палати. Коли він виходив у коридор, повз нього протягли каталку, на якій лежало вкрите простирадлом тіло якогось старигана. Замолоду цей чоловік був відомим марафонцем. Отаке. І все це відбувалося ще до того, як Біллі проламав собі голову в авіакатастрофі, а значить до того, як він почав відкривати людям очі на існування літаючих тарілок і на можливість подорожувати в часі.

Біллі сів чекати в коридорі. Тоді він ще не був вдівцем. Біллі відчув, що в сидіння його крісла було запхано якийсь твердий предмет. Він запустив туди руку і витягнув книжку, яка називалася "Страта рядового Словіка". ЇЇ написав Вільям Бредфорд Г'юї. Це був правдивий опис того, як американці розстріляли свого рядового Еді Д. Словіка (ідентифікаційний номер 36 896 415), єдиного американського солдата, страченого за боягузство в громадянську війну. Отаке.

Біллі навмання розкрив книжку і прочитав свідчення військового юриста, якому було доручено переглянути справу рядового Словіка. Його звіт кінчався так: "Він свідомо й відкрито зазіхнув на політику уряду. І цьому раз і назавжди треба покласти край. Майбутнє дисципліни та субординації у війську вимагають цього. Якщо нам колись і застосовувати смертну кару, то саме в цьому випадку і не так заради покарання, як задля підтримання дисципліни, бо тільки вона може забезпечити нам перемогу над ворогом. Військовий трибунал не вважав за доцільне помилувати підсудного. І я підтримую це рішення". Отаке.

* * *

Біллі лупнув очима в 1965 році й опинився у 1958 му, на бенкеті на честь Ліґи юніорів, членом якої був його син Роберт. Їхній тренер, який так ніколи й не одружився, казав привітальне слово. Він ледве стримув сльози. "Та я, казав він, от їй богу! ладен цим хлопцям шнурівки зав'язувати!"

* * *

Біллі лупнув очима в 1958 році й опинився у 1961 му. Там Біллі зустрічав Новий рік у компанії, де всі були або оптометристами, або дружинами оптометристів. Біллі впився до нестями.

Він рідко вживав алкоголь, бо на війні назавжди зірвав собі шлунок, але цього разу він серйозно перебрав, через що тепер уперше й востаннє в житті зраджував своїй дружині Валенції. Якимось чином він переконав якусь жінку спуститися з ним у підвал, туди, де була пральна машина (у ній тоді саме крутилася білизна), і вмоститися на неї.

Жінка також була п'яна в димину, вона сама допомогла Біллі стягнути з себе панчохи. "Так про що ти хотів побалакати?" запитала вона.

"Все гаразд", відповів Біллі. Він і справді думав, що все гаразд. Він ніяк не міг згадати її імені.

"Як так, що всі тебе називають не Вільям, а Біллі?"

"Так краще для бізнесу", відповів Біллі. І це була правда. Його тесть, власник і засновник Вищої школи оптометрії в Іліумі, який дав йому цю практику, знав, як треба просувати свій бізнес. Він порадив Біллі представлятися своїм клієнтам як Біллі, бо саме так це їм'я їм надовго запам'ятається. А оскільки дорослі рідко називають себе дитячими іменами, це додасть йому шарму. Почувши таке ім'я, люди одразу сприймали його як свого друга.

* * *

Десь там також була та ганебна сцена, в якій люди висловлювали своє презирство до Біллі і тієї жінки, а тоді він якось опинився в машині і ніяк не міг намацати кермо.

А йому конче треба було знайти те кермо. Спочатку він навмання порозмахував руками, але кермо десь зникло. Тоді він почав його шукати методичніше, щоб кермові не було де сховатися. Він завалився на ліві двері і дослідив кожен сантиметр панелі. Керма ніде не було. Він посунувся праворуч на п'ятнадцять сантиметрів і поновив пошуки. Нарешті він допхався до правих дверей, але, як то не дивно, керма так ніде й не намацав. Він зробив висновок, що, безумовно, хтось його поцупив. Це довело його до повного сказу, й він вирубався.

А повна відсутність керма мала дуже просте пояснення: Біллі зосліпу заліз на заднє сидіння.

* * *

І тут хтось так різко трусонув Біллі, що він прокинувся. Він все ще був напідпитку і далі обурювався тим, що хтось так підступно вкрав його кермо. І тут він знову опинився на війні, в тилу у німців. Його тряс і торгав Роланд Вієрі. Він схопив Біллі за барки і з усієї сили довбанув його об стовбур дерева. Потім він потягнув його на себе і загилив у напрямку, в якому той сам би мусив рухатися.

Біллі зупинився і похитав головою. "Ви йдіть", сказав він.

"Шо?"

"Йдіть собі далі без мене. Я й сам якось".

"Сам шо?"

"Я і сам можу".

"Йо ма йо, я зараз від тебе виблюю!" сказав Вієрі крізь п'ять шарів змокрілого і обважнілого шарфа, який для нього сплела мати. Біллі ще

жодного разу не бачив обличчя Вієрі. Коли ж він намагався його собі уявити, то перед ним завжди виникав образ жирної жаби з акваріума.

Вієрі півкілометра копав і торгав Біллі. Розвідники чекали на них на кризі між берегами замерзлої річки. Вони почули собачий гавкіт. Вони також чули, як між собою перегукувалися люди, немов мисливці, які вже точно знали, де ховається їхня здобич.

Річка була вузька, але її береги були такі високі, що дозволяли розвідникам стояти у повен зріст, не боячись, що їх можуть помітити. Біллі, спотикаючись об корчі і хитаючись на всі боки, доплентався до річки. Слідом за ним скотився Вієрі, на якому все клацало, брязкало і парувало.

"А ось і він, хлопці, сказав Вієрі. Йому не хочеться жити, але ми його примусимо. Й коли ми звідси виберемося, я вам кажу, він по гроб жизні буде вдячний нам, трьом мушкетерам, за те, що ми врятували йому життя". І це був перший раз, що розвідники почули, як Вієрі називає себе і їх трьома мушкетерами.

А тим часом Біллі Піліґрім, стоячи на скутій кригою річці, відчув, як він безболісно перетворюється на пару. Якби всі йому тепер дали трохи спокою, йому багато не треба, то він би більше нікому з них ніколи не докучав. Він би вийшов весь парою, здійнявся б вище дерев, і вони б його більше не побачили.

Десь знову загавкав великий собака. Собачий голос, посилений страхом, лісовою луною і покладами зимової тиші, дзвенів, як важкий мідний ґонґ.

Вісімнадцятирічний Роланд Вієрі пропхав свою тушу між розвідниками і лапами обхопив кожного з них. "Ну, який буде наступний крок трьох мушкетерів?" запитав він.

А тим часом Біллі Піліґрім поринув у солодке марення. Там на ньому були білі, теплі й сухі шпарпетки з м'якої вовни, і він ковзав по підлозі бального залу. Тисячі аплодували йому. І це не була якась подорож в часі. Такого з ним ніколи не бувало і не могло бути. Це була передсмертна агонія юнака у мокрих, набитих снігом черевиках.

Один із розвідників перехнябив голову, бо його плювок ніяк не хотів відчепитися від нижньої губи. Нарешті, слина приземлилася на сніг. Те саме зробив і другий розвідник. Вони якийсь час мовчки чудувалися з того, яким незначним буває слід плювка на снігу та в історії. Обидва вони були ладні і невеликі на зріст. Їм не раз вже доводилося блукати в тилу у німців, і завжди було однаково: вони рухалися, немов лісові почвари, у повному жасі, який, разом з тим, пхав їх далі, кожен їхній вдих і видих міг бути останнім, і тому всі рішення вже приймалися не головою, а спинним мозком.

Вони виборсалися з м'яких обіймів Вієрі і сказали йому, що всім буде тільки краще, якщо вони просто підуть і здадуться німцям. Розвідники більше не збиралися на них чекати.

І, не витрачаючи зайвих слів, вони покинули Вієрі і Біллі на кризі безіменної річки.

* * *

А Біллі Піліґрім все ще ковзав у своїх товстих шкарпетках, витіваючи такі піруети, які для більшості були б немислимі, наприклад, потрійний аксель, гідроспіраль, перехресний більман і тому подібне. Оплески не вщухали, хіба що їхня тональність трохи змінилася, бо Біллі з марень перемкнувся на подорож у часі.

Біллі припинив ковзати і опинився в китайському ресторані в місті Іліумі, в штаті Нью Йорк. Була осінь 1957 року, якраз по обіді. Біллі стояв за трибуною, і члени клубу "Іліумські леви", до якого він належав, вітали

його бурхливими оплесками. Його щойно обрали президентом цього клубу, і він мав виступити з промовою. Від страху йому відняло мову, це мусила бути якась жахлива помилка. Ще трохи і всі ці заможні й поважні члени клубу побачать, що вони обрали повне нещастя. І вони почують його тоненький голос, той, який у нього був на війні. Він сковтнув слину, бо знав, що на місці резонатора в нього стояла свистулька, вирізана з вербової гілочки. Але найгірше було те, що йому не було що казати. В аудиторії запала тиша. Всі щойно смачно пообідали, й їхні обличчя пашіли.

Біллі розкрив рота, і звідти полинув глибокий, гарно поставлений голос. Цей голос нагадував розкішний, добре направлений інструмент. Ним він виголосив кілька анекдотів, від яких публіка зайшлася реготом. Він перемкнув його на серйозний лад, тоді знову прохопився жартами і закінчив промову акордом, в якому бриніли смиренність і скромність. Це чудо пояснювалося тим, що Біллі спеціально ходив на курси ораторського мистецтва.

А потім він знову опинився на скутій кригою річці, саме тоді, коли Роланд Вієрі замахнувся, щоб як слід замісити його.

* * *

Вієрі аж розривало від праведного гніву. Його знову бортанули! Він встромив револьвер в кобуру і вклав кинджал у піхви так, що рівчаки для крові на кожній із трьох граней леза потрапили у відведені для них пази. І тоді він з усієї дурі так трусонув Біллі, що в того всередині заторохкотіли всі кістки. Потім він притиснув Біллі до крутого берега.

Вієрі то гарчав, то скиглив крізь змокрілі шари вовняного шарфа, який йому сплела мати. Він белькотів щось про те, як він важив своїм життям заради Біллі. Він розводився про побожність і героїзм трьох мушкетерів, не шкодуючи ні кольорів, ні відтінків, оспівував їхні чесноту

й велич, а також ту вічну честь і славу, якими вони навіки вкрили себе в боротьбі за утвердження християнської віри.

Біллі був головним винуватцем того, що їхній бойовий загін розпався. І Вієрі вважав, що Біллі мусить за це заплатити. Вієрі розмахнувся і як слід приклався кулаком до щелепи Біллі, збив його з ніг так, що той відлетів від берега і звалився на річкову кригу. Коли Біллі ледве спромігся підвестися і стати навкарачки, Вієрі тупим носаком копнув його під ребра. Біллі завалився на бік і спробував згорнутися калачиком.

"Тебе не повинні були навіть призивати до війська!" сказав йому Вієрі.

З Біллі почали рватися спазматичні звуки, які нагадували сміх. "Ти що смієшся?" сказав на це Вієрі. Він обійшов довкола Біллі і побачив, що вся його спина оголилася, бо від ударів майка, сорочка і тужурка висмикнулися зі штанів і задерлися до самих пліч. Таким чином бойова взувка Вієрі опинилося на відстані короткого копняка від тендітних хребців, які проступили на блідій спині Біллі Піліґріма.

Вієрі розмахнувся і спрямував свій важкий шкарбан у хребет Біллі, на кабель, де була вся проводка, що відповідала за всі його життєві процеси. І тепер Вієрі збирався перебити цей кабель.

Аж тут він спіймав на собі чиїсь пильні погляди. П'ятеро німецьких солдатів і приставлена до них вівчарка стояли на пагорбі і стежили за його діями. Їхні блакитні очі були переповнені здоровою цікавістю. Ніхто з них не міг дотумкати, з якого доброго дива одному американцеві треба вбивати другого так далеко від дому і чому жертва при цьому заливається сміхом.

Розділ 3

Ці німці і їхній собака здійснювали військову операцію, яка мала до болю зрозумілу назву. Про такі заходи майже ніколи не пишуть в деталях, але однієї згадки про них у пресі чи в історичній літературі достатньо, щоб прихильники війни почали відчувати таку ж саму млість, яку відчуває й людина по завершенні статевого акту. Цей термін звучав так: "тотальна зачистка".

Собака, чий гавкіт здаля наводив такий страх, виявився домашньою вівчаркою. Вона стояла, підібгавши хвоста, і вся тремтіла від холоду. Вранці її позичили на фермі у місцевого селянина. Вона ще ніколи не бачила війни. Вона не могла зрозуміти, що саме тут відбувалося. Її звали Принцеса.

* * *

З тих німецьких солдатів двійко були ще підлітки, а два інші негодящі старигани, з беззубими, заслинявленими ротами. Вони були резервістами, абияк озброєними і вдягненими у те, що було знято із щойно вбитих солдатів. Отаке. Вони були селюками, що жили по інший бік німецького кордону, зовсім неподалік.

А їхнім командиром був капрал, чоловік середнього віку, з почервонілими очима, кістлявий, сухий, мов таранька, якому ця війна давно вже остогидла. Він уже мав чотири поранення, після кожного з яких йому нашвидку ставили латку і знову відправляли на фронт. І він був гарним солдатом, але тепер йому хотілося припинити це все, й він був ладен будь кому здатися в полон. Його кривуваті ноги були встромлені у жовто гарячі кавалерійські чоботи, які він зняв з угорського полковника, котрий загинув на російському фронті. Отаке.

Крім оцих чобіт, у нього не було нічого за душею. Вони були його домівкою. І з ними була пов'язана така історія. Колись він помітив, що один із новобранців пильно стежить за тим, як він ваксує і начищує свої жовто гарячі чоботи. Капрал відірвався, простягнув новобранцеві чобіт і

сказав: "Якщо гарно придивитися, то можна в них розгледіти Адама і Єву".

Біллі Піліґрім не чув цієї історії, але тепер, лежачи на брудній кризі, він втупився в патину, яка вкривала ці чоботи, і в її золотих глибинах розгледів Адама і Єву. На них не було ніякого одягу. Вони були ще такі безневинні, такі беззахисні, такі відкриті до добра. Біллі Піліґрім одразу ж полюбив їх.

* * *

Поруч із лискучими чоботами стояла пара ніг, обмотаних дрантям, до якого полотняними мотузками були хрест навхрест прив'язані дерев'яні колодки. Біллі підвів голову, щоб подивитися, яке було обличчя в людини, котра носила такі колодки. Це було обличчя білявого ангела в подобі п'ятнадцятирічного хлопчика.

Цей хлопчик був такий самий гарний, як і Єва.

* * *

Цей хлопчик був немов небесна істота. Він допоміг Біллі підвестися. Інші солдати підійшли до Біллі, щоб обтрусити з нього сніг. Зробивши це, вони обшукали його, але не виявили ніякої зброї. Єдине з того, що вони у нього знайшли й що хоч трохи нагадувало зброю, був коротенький олівець.

Десь далеко пролунали три кволі постріли. Це був звук німецьких гвинтівок, з яких було щойно вбито тих двох розвідників, які не схотіли чекати на Біллі та Вієрі. Вони знайшли гарну місцинку і зробили там засаду на німців. Але їх вирахували і вбили пострілами у спину. І тепер вони, нічого не відчуваючи, помирали в снігу, який від їхньої крові починав нагадувати малинове морозиво. Отаке. І це автоматично робило Роланда Вієрі останнім з трьох мушкетерів.

Коли його роззброювали, від переляку очі у Вієрі вивалювалися з орбіт. Капрал віддав його пістолет вродливому юнакові. Капрал довго і з захватом роздивлявся його кинджал, а тоді німецькою мовою сказав, що він уявляє, як Вієрі хотілося б випробувати цей ножичок на ньому, розпанахати його обличчя шпичаками кастета, а тоді застромити лезо в його живіт або у горло. Англійської він не знав, а Біллі та Вієрі не розуміли німецької.

"Гарні в тебе іграшки, звернувся капрал до Вієрі і передав кинджал одному зі стариганів. Симпатична штучка, ге?"

Він кинджалом розстібнув його шинель і сорочку, так, що ґудзики повідскакували і попадали в сніг. Капрал потягнувся рукою за пазуху Вієрі, немов збирався вирвати його наполохане серце, але натомість витягнув звідти куленепробивну Біблію.

Куленепробивна Біблія це маленький томик Святого Письма у сталевому окладі, розрахований на те, що солдат покладе його собі у ліву кишеню, щоб захистити серце від кулі.

У кишені штанів Вієрі він знайшов порнографічну картинку з жінкою і поні. "От пощастило конячці, сказав він, Ге? Ге? Ну що, хотів би ти опинитися на його місці?" Він передав її іншому стариганові. "На. Ось тобі трофей. Користуйся, насолоджуйся на всю губу".

Потім він наказав Вієрі сісти у сніг і скинути своє взуття, яке він віддав ангельському хлопчикові. А Вієрі він кинув дерев'яні колодки. Отак і Вієрі, немов Біллі, опинився без належного військового взуття, а попереду в них були нескінченні кілометри важкої дороги, упродовж якої Вієрієві колодки клацали об корчі, а Біллі, в якого відірвалися підбори, то припадав на ногу, то підстрибував: плиг скок, плиг скок, і при цьому він час від часу налітав на Вієрі.

"Перепрошую, казав він кожного разу. Я дуже вибачаюся".

Нарешті їх довели до якоїсь кам'яної споруди, яка стояла на роздоріжжі. Там містився збірний пункт для всіх військовополонених. Біллі і Вієрі завели всередину, де було тепло й димно. Там був камін, в якому шипіло й пострілювало яскраве багаття. Замість дров у ньому горіли уламки меблів. Там було ще, мабуть, з двадцятеро американців, які сиділи на підлозі, спиралися об стіни, не відривали очей від вогню і думали про те, про що їм думалося, тобто ні про що.

Ніхто ні з ким не розмовляв. Нікому не було що сказати про свої військові пригоди.

Біллі і Вієрі знайшли, де їм сісти, і Біллі одразу ж заснув, поклавши голову на плече якомусь капітанові, а той і не сперечався. У війську він був капеланом, а в миру рабином. У нього була прострелена рука.

Біллі перенісся в часі туди, де він сидів і безтямно дивився в малахітові очі механічної сови. Сова висіла догори ногами на сталевому пруті. То був оптометр, який був у його кабінеті в Іліумі. Оптометр це такий прилад, за допомогою якого окуліст виміряє, наскільки зір пацієнта відхилився від норми. І цей показник дає змогу лікареві підібрати пацієнтові окуляри.

По той бік сови сиділа пацієнтка. Проводячи обстеження її очей, Біллі раптом закуняв. Таке з ним уже траплялося. Коли це сталося вперше, його це навіть потішило. Але згодом він захвилювався: чи не починає він втрачати глузд? Він спробував пригадати, скільки йому років, але не зміг. Так само він не зміг пригадати, який тепер рік.

"Докторе ..." обережно запитала пацієнтка.

"Гм?" відповів він.

"Ви нічого не кажете".

"Вибачте".

"Ви були так розбалакалися, а тоді раптом зовсім замовкли".

"Е е ..."

"Ви там бачите щось погане?"

"Погане?"

"Якусь серйозну хворобу?"

"О, ні, сказав Біллі, якому хотілося знову поринути в сон. З очима у вас все гаразд. Вам лише потрібні окуляри для читання". І він спрямував її в інший кінець коридору, де були оправи на будь який смак.

* * *

Коли вона, нарешті, пішла, Біллі розсунув завісу на вікні, але так само не міг добрати, де він і що він. На вікнах були жалюзі. Біллі потягнув за мотузки, і жалюзі, поклацуючи, піднялися. Сонце засліпило його і вдерлося до кімнати. Перед ним на безмежному асфальтному озері стоянки вилискували тисячі запаркованих автомобілів. Офіс Біллі розташовувався посеред величезного торговельного центру.

Під самим вікном стояв його розкішний кадилак марки "Ельдорадо куп де віль". Біллі прочитав, що було написано на великих наліпках, які було причеплено до його бампера. Одна з них закликала: "Відвідайте каньйон Озейбл!" Друга: "Станьте спонсором місцевого відділу поліції!" А третя вимагала: "Ліберала Воррена геть!" Дві останні наліпки Біллі подарував його тесть, який був членом консервативного товариства імені Джона Берча. А на номері його машини стояла дата останнього техогляду 1967, а це означало, що тепер Біллі мусило бути сорок чотири роки. І Біллі запитав себе: "Де ж поділися всі ці роки?"

* * *

Біллі подивився в бік письмового столу. На ньому лежав черговий номер "Вісника оптометрії". Журнал було розгорнено на редакційній статті, і Біллі втупився в неї і почав читати, ледь ворушачи губами.

"Те, що станеться у 1968 році, має визначити подальшу долю європейської оптометрії щонайменше на півсторіччя! прочитав Біллі. Зробивши таку заяву, секретар Бельгійської спілки офтальмологів Жан Тіріар закликав до створення "Європейського товариства оптометристів". Ми стоїмо перед вибором, сказав він, або ми об'єднуємося у професійний союз, або вже за три роки ми всі станемо продавцями окулярів".

Біллі Піліґрім, як він не старався, ніяк не міг примусити себе перейнятися цією проблемою.

Десь завила сирена, і в нього затряслися жижки. Біллі будь якоїмиті був готовий до вибуху Третьої світової війни. Але то була сирена, встановлена на каланчі місцевої пожежної команди через дорогу від будинку, де працював Біллі. Й вона щодня сповіщала про те, що вже настала дванадцята година дня.

Біллі заплющив очі. Коли він їх розплющив, довкола нього відбувалася Друга світова війна. Його голова лежала на плечі у пораненого рабина. Німецький солдат копав його своїм носаком і наказував підвестися, бо треба було вирушати.

* * *

Коли американці, і Біллі був одним з них, вишикувалися уздовж дороги, то ця шеренга нагадувала парад блазнів.

За ними споглядав озброєний професійною камерою німецький військовий кореспондент. Він спрямував свою "Лейку" на ноги Біллі та Роланда Вієрі і зробив кілька знімків. За два дні ці фотографії з'явилися в усіх газетах, і вони були яскравим доказом того, в яке жалюгідне дрантя Америка виряджає своє військо, в той час як усі торочать про те, яка вона багата.

Але фотографові було цього замало, він хотів зафіксувати для Історії сцену захоплення в полон когось з американців. І охоронці вирішили розіграти для нього таку сцену. Вони кинули Біллі у вкриті шпичаками кущі. І коли він вистромив звідти свою дурнувато приязну пику, вони спрямували на нього автомати, немов це і була та мить остаточної перемоги над ворогом.

* * *

На обличчі у Біллі, коли він виборсався з кущів, висіла усмішка, не менш загадкова, ніж усмішка Мони Лізи, бо в ту мить він стояв на німецькій території у 1944 році і водночас сидів у своєму кадилаці у 1967 му. Відтак Німеччина відпала, а 1967 рік, навпаки, проступив у світлі й прозорості літнього полудня, вільного від будь яких часових домішків. Біллі саме їхав на обід до клубу "Іліумські леви". Стояв спекотний серпень, але в його машині був кондиціонер. Коли він проїздив повз негритянське ґетто в центрі Іліума, він мусив зупинитися на червоне світло. Люди, які жили в цьому районі міста, так люто його ненавиділи, що місяць тому вони його підпалили і власними руками знищили все, що мали. Ці квартали нагадували Біллі деякі міста, які він бачив на війні. Багато хідників були потрощені танками і БТР ами, на яких національна ґвардія вгамовувала бунтівне населення.

* * *

"Брати по крові" виголошував напис рожевою фарбою на фасаді зруйнованої крамнички.

Хтось по інший бік машини потарабанив у скло. То був негр, якому кортіло щось сказати Біллі. Але тут засвітилося зелене світло, і Біллі зробив те, чого він нього вимагала ця ситуація. Він поїхав далі.

* * *

Біллі опинився в районі, який зазнав ще більшої руїни. Він нічим не відрізнявся від Дрездена після його нищівного бомбардування, він тепер нагадував поверхню Місяця. Трохи далі починався інший район. Тут колись стояв будинок, де пройшло його дитинство, але тепер на його місці нічого не було. Це називалося сучасною забудовою міста. Тут невдовзі мусили постати новий урядовий центр, павільйон мистецтв, містечко розваг і відпочинку та кілька багатоповерхових будинків.

І Біллі Піліґрім не мав нічого проти такого плану.

* * *

На обіді в клубі "Іліумські леви" виступав майор морської піхоти. Він сказав, що в американців немає вибору, вони просто мусять довести війну у В'єтнамі до повної перемоги, аж доки комуністи не зрозуміють, що їм не вдасться нав'язати свою ідеологію слабким, беззахистним країнам. Майор вже відбув у В'єтнамі два строки. Він сказав, що бачив там як жахливі, так і чудові речі. Він особисто був за те, щоб посилити бомбардування Північного В'єтнаму. Якщо ж вони відмовляться нас зрозуміти, то ми їх своїми бомбами заженемо у кам'яне століття.

* * *

Ця промова не викликала в Біллі ніякого бажання протестувати проти бомбардувань Північного В'єтнаму, і він не здригнувся від спогадів про те, що залишає по собі подібне бомбардування. Він як колишній президент клубу "Іліумські леви" прийшов сюди пообідати і послухати почесного гостя.

* * *

На стіні його офіса в охайній рамці висів текст молитви, яка в стислій формі пояснювала, як саме Біллі виживав, хоча й не можна було сказати, що йому вже аж так хотілося жити. Багато з його пацієнтів зізнавалося Біллі, що їм також ця молитва допомагала не занепадати духом. Молитва звучала так:

О Боже, дай мені спокій, щоб я міг приймати

Все те, чого я не можу змінити,

Мужність,

Щоб я міг змінити те,

Що в моїх силах,

І мудрість, щоб я завжди знав,

Де кінчається одне і починається інше.

Серед тих речей, які Біллі не міг змінити, були минуле, теперішнє і майбутнє.

* * *

Потім його представили майорові морської піхоти. Той, хто його представляв, сказав майорові, що Біллі ветеран війни і що його син, сержант "зелених беретів", тепер воює у В'єтнамі.

Майор сказав Біллі, що "зелені берети" є зразком для всього війська і що Біллі мусить пишатися своїм сином.

"І я ним пишаюся, аякже", сказав Біллі Піліґрім.

* * *

Потім він поїхав додому, щоб трохи покуняти. Його лікар вважав, що Біллі щодня по обіді мусить трохи поспати. Лікар сподівався, що цілющий сон зніме його розлад. Річ у тім, що час від часу Біллі на рівному місці раптом починав ридати. Щоправда, Біллі ніколи не робив цього на людях. Лише лікар знав про цю проблему. Біллі плакав надзвичайно тихо і майже без сліз.

* * *

Біллі жив у прекрасному будинку, старовинному, але з усіма сучасними вигодами, в заможній околиці Іліума. Він був шалено багатий. Достатки, комфорт, шана, визнання він раніше про таке не міг і мріяти. У цій конторі при торговельному центрі на нього працювало п'ятеро оптометристів, і він щороку заробляв шістдесят тисяч доларів, чистими. Крім того, він був власником п'ятої частини готелю "Голідей Інн" на 54 й трасі, а ще йому йшла половина прибутків із трьох крамничок, які продавали десерт "Прохолодна смакота". Це було щось типу замороженого заварного крему. Цей десерт мав смак морозива і м'якість заварного крему.

* * *

Вдома нікого не було. Його дочка Барбара готувалася до весілля, тепер вона разом з матір'ю поїхала в центр міста замовляти кришталевий посуд і столове срібло для прийняття. Про це його сповіщала записка, залишена на кухонному столі. В домі у них не було прислуги. Нікого вже не цікавила кар'єра хатньої господарки. І собаки у них не було.

Колись вони тримали пса, якого звали Спот, але він здох. Отаке. Біллі любив Слота, а Спот любив його.

* * *

Вкритими килимом сходами Біллі піднявся на другий поверх у їхню з дружиною спальню. Стіни були вкриті квітчастими шпалерами. Посередині стояло широке ліжко, а на тумбочці біля нього стояв годинник з радіоприймачем. Там також лежав перемикач для електричної ковдри і окремий вмикач для масажного вібратора, вмонтованого у матрац. Цей вібратор мав назву "Чарівні пальчики". Його встановили також за порадою лікаря.

Біллі зняв свої окуляри з потрійними лінзами, піджак, краватку і черевики. Він опустив жалюзі, затягнув штори і приліг поверх покривала. Але сну не було. Замість нього на Біллі накотилися сльози і швидко залили його. Він ввімкнув "Чарівні пальчики" і проридав весь той час, що вони його лоскотали.

* * *

Дзвоник на вхідних дверях задзеленчав. Біллі підвівся з ліжка і через вікно у вхідних дверях визирнув, щоб подивитися, хто це може бути. На сходах стояв каліка, який так само випав із простору, як Біллі Піліґрім з часу. Його так пересмикувало, наче він витинав якийсь танець. Він весь час тріпотів руками, й від того його обличчям гасали різні вирази, немов він намагався зімітувати когось із кінозірок.

А через дорогу стояв інший каліка і дзвонив у двері іншого будинку. В нього була лише одна нога. Милиці, на які він спирався, були такі незручні, що примушували його зовсім скрючитися, й через те там, де мусила бути голова, стирчали лише вуха.

Біллі знав, що тут робили каліки. Вони намагалися переконати людей передплатити журнали, яких вони потім ніколи не побачать. І люди йшли на це, тому що ці продавці викликали у них жалість і бажання хоч чимось допомогти. Біллі чув про такий тип шахрайства два тижні тому від одного з доповідачів на засіданні "Іліумських левів". То був представник державного комітету "За чесний бізнес". Доповідач закликав усіх присутніх бути пильними і, побачивши каліку, який прочісує їхню околицю, щоб нав'язати комусь передплату, негайно викликати поліцію.

Біллі подивився вздовж вулиці і побачив за кілька кварталів від себе припарковану там останню модель "Б'юїка рив'єри". В машині сидів якийсь чолов'яга, і Біллі цілком правильно припустив, що це й був той шахрай, який найняв калік дурити людей. І весь той час, що Біллі роздумував про калік та їхнього боса, він не припиняв ридати. А тим часом дзвоник на його дверях аж розривався.

Він заплющив очі, а тоді розплющив їх. Він усе ще плакав, але тепер він був у Люксембурзі. Біллі марширував разом з іншими військовополоненими. І його сльози були викликані різким зимовим вітром.

* * *

З тієї миті, коли Біллі заради пропагандистського знімку кинули в кущі, у нього з'явився дар бачити вогні святого Ельма, щось на зразок електромагнітного сяйва, яке він тепер помічав довкола голів як військовополонених, так і вартових.

І верхівки дерев, і дахи люксембурзьких будинків також мали подібний ореол. Це була справжня краса.

Біллі, поклавши руки на голову, марширував разом з іншими американцями. При цьому він то припадав на ногу, то підстрибував:

плиг скок, плиг скок. Коли він випадково врізався у Роланда Вієрі, то казав: "Перепрошую".

Очі Вієрі також були залиті сльозами. Він плакав, бо йому нестерпно боліли ноги. Колодки перетворили його ноги на відбивні.

На кожному перехресті до шеренги, в якій шкутильгав Біллі, долучалися нові загони американців. Усі вони тримали руки на голові, і в кожного з них довкола голови був німб. Біллі всміхався до них. Вони рухалися, немов гірський ручай, з верховіть на долину, й, нарешті, вони допливли до автомобільної траси, яку було прокладено між горами. І ця долина була тепер ущерть залита повноводною, як Міссісіпі, рікою принижених і поганьблених американців. Німці гнали десятки тисяч полонених ворогів на схід. У всіх у них руки були зчеплені на голові, і всі вони важко зітхали й стогнали.

* * *

Коли Біллі та його шеренга влилися в це річище приниження, з поза хмар визирнуло сутінкове сонце. Американці займали лише один бік дороги. Та смуга, що вела на захід, гарчала, чмихала і гугоніла від руху машин і техніки, набитої свіжими німецькими резервістами, які рвалися в бій. Вони мали обвітрені, вкриті щетиною обличчя і хижо вищирені зуби, які скидалися на фортепіанні клавіші.

Вони були розцяцьковані кулеметними стрічками, вони пахкали сигарами і жлуктали бухло. Вони раз по раз відривали зубами шматки ковбаси і погладжували свої загрубілі долоні головками гранат.

Якийсь солдат у чорній уніформі вмостився на башті танка і влаштовував п'яний бенкет на свою честь. Звідти він смачно харкав на американців. Один із харчків приземлився на плече Роландові Вієрі і забризкав його обличчя сумішшю слизоти, ковбаси кров'янки, тютюнової слини і шнапсу.

* * *

А Біллі від цього сутінкового сонця відчув напад гострого захвату і піднесення. І що тільки не пропливало перед його очима і протитанкові пастки, і найновіші машини для знищення людей, і трупи з голими ногами кольору біло синього мармуру. Отаке.

То припадаючи на ногу, то підстрибуючи, Біллі спрямував свій переповнений приязню погляд на фермерський будинок яскравого бузкового кольору, стіни якого були продірявлені кулями. У перекривлених дверях стовбичив німецький полковник. Поруч із ним стояла нерозцяцькована повія.

Біллі врізався у плече Вієрі, і той став благати: "Дивися під ноги! Дивися під ноги!"

Вони саме піднімалися на пагорб. Коли вони дійшли до його вершини, то вже були не в Люксембурзі. Вони були в Німеччині.

* * *

На кордоні було встановлено кінокамеру треба ж було якось увічнити цей військовий тріумф. Коли Біллі та Вієрі перетинали кордон, двійко цивільних операторів у шубах з ведмежої шкіри згорбилися над камерою. Кілька годин тому в них закінчилася кінострічка.

Один з них навів об'єктив на обличчя Біллі, але одразу ж перевів фокус на дальній план. Там, на самому обрії, в небо здіймався стовпчик диму. Там відбувалася битва. Там помирали люди. Отаке.

Сонце сіло, і Біллі непомітно для себе, то припадаючи на ногу, то підстрибуючи, разом з іншими дістався до залізничної станції. Там усі колії були забиті товарними вагонами. Щойно вони сюди доставили

німецьких резервістів, а тепер у них мали запхати військовополонених і потягнути їх углиб Німеччини.

Прожектори навіжено смикалися й розтинали темряву.

* * *

Німці розсортували всіх полонених за їхнім званням. Сержантів до сержантів, майорів до майорів і так далі. Неподалік від Біллі зупинився взвод із полковників. В одного з них було двостороннє запалення легенів. Він був у гарячці, і йому паморочилася голова. Залізнична станція з людьми, вагонами й коліями кружляла і ходила ходором довкола полковника, і, щоб хоч якось встояти на ногах, він вперся поглядом в очі Біллі.

Полковник кілька разів зайшовся кашлем, а тоді спитав у Біллі: "Ти один з моїх орлів?" І це був командир, у якого поліг весь його полк, майже чотири з половиною тисячі бійців, більшість з яких, по суті, були ще дітьми. Біллі мовчав. Він ніяк не міг зрозуміти запитання.

"Ти з якого?" запитав полковник. І він знову зайшовся кашлем. Із кожним вдихом його легені торохкотіли, як цупкий папір на вітрі.

Біллі не міг пригадати, з якого він підрозділу.

"Ти з чотириста п'ятдесят першого?"

"Чотириста п'ятдесят першого чого?" запитав Біллі.

Відповіді не було. "Піхотного полку", нарешті вимовив полковник.

"А а", сказав Біллі Піліґрім.

* * *

Запала ще довша тиша, полковник повільно вмирав, чимраз глибше поринаючи в небуття. І раптом він, захлинаючись мокротою, загорлав: "Хлопці, це я! Буйний Боб!" Саме так він хотів, щоб його величали його солдати "Буйний Боб".

З тих, хто тепер чув його, ніхто не був з його полку, крім Роланда Вієрі, але той його не слухав. Усе, про що Вієрі міг думати, це про агонію, якої тепер зазнавали його ноги.

Але полковникові ввижалося, що тепер він стоїть перед лавами своїх орлів і звертається до них з прощальним словом. І він каже, що їм усім є чим пишатися, бо поле бою всіяне тілами німців, які тепер шкодують про одне про те, що вони десятою дорогою не обійшли чотириста п'ятдесят перший полк. А ще він сказав, що як тільки війна скінчиться, він зразу ж запросить до себе в місто Коуді, в штаті Вайомінг, весь полк. Він сказав, що для своїх однополчан запече на рожні своїх найжирніших бичків.

Все це він виголошував, прикипівши поглядом до очей Біллі. Від такого напору в Біллі аж замакітрилося в голові. "Ідіть з Богом, хлопці!" на повну гучність оголосив він, і це напуття ще довго відлунювало в голові у Біллі. І тоді він сказав: "Якщо вас колись занесе в Коуді, в штаті Вайомінг, скажіть, що ви до Буйного Боба".

Я був при цьому. Так само, як і мій військовий товариш Бернард В. О'Геар.

* * *

Біллі Піліґріма запхали в товарняк разом з іншими рядовими. Він і Роланд Вієрі були розкидані по різні кінці шеренги, тому Вієрі опинився в іншому вагоні того самого поїзда.

В усіх кутках вагона попід самим дахом були віконця для вентиляції. Біллі занесло під одне з таких вікон, і, коли люди почали напирати на нього, він видряпався наскільки міг, щоб звільнити місце для інших. Таким чином його очі опинилися на рівні вікна, і йому було видно інший потяг, який стояв на сусідній колії, в десяти метрах від них.

На кожному вагоні німці синьою крейдою позначали кількість полонених, їхнє звання, країну і день, коли їх було туди повантажено. Інші німці за допомогою залізної арматури, дротів та підручних засобів закріпляли всі скоби й засуви на кожному з вагонів. Біллі чув, як хтось пише щось на стінці його вагона, але він не бачив, хто саме це робить.

Більшість з напханих в його вагон рядових були зовсім зеленими юнаками практично дітьми. Але один із солдатів, якого відтіснили у той самий кут, де висів Біллі, був колишній волоцюга, і йому було сорок років.

"Це ж хіба голодуха? звернувся він до Біллі. Я ще й не так колись голодував. Це херня".

* * *

Через вентиляційне вікно вагона, що стояв на іншій колії, почувся голос. Кричали, що в них хтось помер. Отаке. Чотири охоронці, що стояли поруч, почули його. Ця новина не справила на них ніякого враження.

"Гай гай, замріяно похитав один із них головою, гай гай".

І ніхто не ворухнувся, щоб відчинити вагон, де був покійник. Зате вони відчинили двері сусіднього вагона, і Біллі Піліґрім був зачарований тим, що йому відкрилося. Там було немов у раю. Там горіли свічки й на полицях лежали гори охайно складених ковдр і покривал. Там стояла польова пічка, на якій пахкала кавоварка. Там був стіл, а на ньому

пляшка вина, буханець хліба і ковбаса. На столі парували чотири тарілки супу.

На стінах там висіли картинки з замками, озерами й гарними дівчатами. Це було пересувне житло залізничної охорони. Її було приставлено постійно охороняти товарняк, який тягали то туди, то сюди. Чотири охоронці піднялися у свій вагон і затягнули за собою двері.

А трохи згодом вони з сигарами в зубах повиходили на платформу, щоб розслаблено погомоніти про те і се своїми густими голосами. Один із них угледів Біллі, який встромив своє обличчя у віконце. Він приязно погрозив Біллі пальцем і наказав йому бути чемним хлопчиком.

Американці з іншої колії знову нагадали вартовим про те, що в них хтось помер. Вартові винесли мари зі свого теплого вагона, відчинили двері того вагона, де був мертвяк, і зайшли всередину. Там було зовсім небагато людей лише шестеро живих полковників і один мертвий.

Німці витягли небіжчика надвір. То був Буйний Боб. Отаке.

* * *

Вночі деякі локомотиви почали перегукуватися, а тоді зрушили з місця. Як на локомотиві, так і на останньому вагоні кожного потяга тріпотів помаранчево чорний прапор. Це мало подати ворожим літакам знак, що він везе не зброю і не солдатів, а військовополонених.

* * *

Війна наближалася до кінця. Локомотиви вирушили на схід наприкінці грудня, а війна мусила припинитися в травні. Всі німецькі в'язниці були переповнені, для військовополонених вже не лишилося ніякої їжі, і зовсім не було пального, щоб зігрівати їх. І, тим не менш, туди тягли ще й цих полонених.

* * *

Потяг, у якому був Біллі Піліґрім, найдовший з усіх, що стояли на тій станції, не рухався два дні.

"Це ж хіба чекання? озвався на другий день волоцюга до Біллі, я ще й не так колись чекав".

Біллі визирнув у вентиляційне віконце. Всі колії були порожні, лише в найдальшому закутку станції стояв пересувний шпиталь, позначений червоними хрестами. Його локомотив прохопився бадьорим свистком. А локомотив, до якого був причеплений потяг Біллі Піліґріма, так само відповів йому. Це вони так віталися.

* * *

Хоча потяг, де тримали полонених, нікуди й не рухався, але вагони так ніколи й не відчинялися. Ніхто з них не мав права виходити аж до часу прибуття на місце призначення. Для охоронців, які проходилися вздовж потяга вперед і назад, кожен вагон був чимось на зразок окремої істоти, яка спочатку споживала харчі й рідину, а тоді випорожнювалася через своє вентиляційне вікно. Через той самий отвір ця істота вряди годи щось промовляла, а інколи навіть горлала. Всередину поступали вода, глевкий хліб, сир і ковбаса, а назовні виходили сеча, лайно і слова.

Люди, яких було напхано в ці вагони, випорожнювались у сталеві каски, які одразу ж передавали з рук в руки у бік вентиляційного вікна. І ті з них, котрі стояли під вікнами, вихлюпували екскременти назовні. У вагоні для рядових цим займався Біллі. Люди також передавали у бік вентиляторів свої казанки, і вартові наповнювали їх водою. Коли їм подавали їжу, людські істоти замовкали й довірливо тяглися до неї. В такі миті на них любо було дивитися. Вони чесно ділилися всім.

* * *

Люди також по черзі то стояли, то лягали. Й тоді ноги тих, хто стояв, нагадували стовпи від парканів, загнані у теплий ґрунт, який без угаву ворушився, зітхав і газував під ними. І цей груповий содом являв собою мозаїку сплячих тіл, притулених одне до одного, як ложки.

Нарешті, потяг спроквола рушив на схід.

Десь там назовні було Різдво. І в цей Святвечір Біллі Піліґрім і волоцюга притулилися один до одного, як ложки. Біллі заснув і знову перенісся в часі до 1967 року, до тієї ночі, коли його викрали і затягли на літаючу тарілку, що прилетіла з Тральфамадору.

Розділ 4

У весільну ніч своєї дочки Біллі Піліґрім ніяк не міг заснути. Йому було сорок чотири роки. Весільна церемонія відбулася вдень під строкатим навісом на їхньому подвір'ї. Навіс мав помаранчеві й чорні смуги.

Біллі та його дружина Валенція лежали у своєму широкому ліжку, притулившись одне до одного, мов ложки. При цьому їх лоскотали "Чарівні пальчики", хоча Валенція заснула б і без такого масажу. Тепер вона хропіла, як кабан. Бідна жінка вже не мала ні матки, ані яєчників. Все це їй було видалено під час операції, яку проводив той хірург, який разом з Біллі був співвласником нового готелю "Голідей Інн".

На небі висів повний місяць.

Коли Біллі встав із ліжка, спальня була залита місячним сяйвом. Йому було моторошно. Біллі здалося, ніби він світиться й ніби він весь загорнений у прохолодне й наелектризоване хутро. Він подивився на свої голі ноги. Вони були кольору біло синього мармуру.

* * *

Біллі почовгав сходами на перший поверх. Він знав, що його зараз має викрасти літаюча тарілка. Смуги темряви й місячного світла на сходах нагадували шкіру зебри. Місяць сюди світив через відчинені двері двох дитячих кімнат. Але тепер обидві його дитини повиростали й назавжди вилетіли з родинного гнізда. Біллі штовхали вниз два почуття жах і відсутність жаху. Жах наказував йому зупинитися. Відсутність жаху казала, що можна йти далі. Він зупинився.

Трохи постоявши, Біллі піднявся в кімнату своєї дочки. Все, що було в шухлядах її комода, тепер валялося на підлозі. Шафа для одягу стояла порожньою. Посередині кімнати в одну велику купу було звалено все, що вона не змогла взяти з собою у весільну подорож. В її кімнату була проведена окрема телефонна лінія. Рожевий, рясно вкритий діснеївською символікою телефон стояв на підвіконні і дивився на Біллі своєю лампочкою. І тут він задзвонив.

Біллі підняв трубку. На іншому кінці хтось п'яним голосом намагався щось сказати. Біллі здалося, що на нього війнув запах із рота п'яниці суміш отруйного газу з трояндами. Хтось помилився номером. Біллі поклав трубку. На підвіконні також стояла пляшка з під лимонаду. Його етикетка вихвалялася, що цей напій не містить ніяких споживчих речовин.

* * *

Біллі Піліґрім потьопав долі, обмацуючи кожну сходинку своїми босими ногами кольору біло синього мармуру. Він зайшов на кухню, де промінь місячного світла спрямував його увагу на стіл. Там стояла напівпорожня пляшка шампанського все, що лишилося після весільної церемонії під строкатим навісом. Хтось заніс її сюди і закоркував. "Ковтни трохи" здавалося, казала вона Біллі.

Він обережно обома руками витягнув корок. Але той і не збирався вилітати з пляшки. В шампанському вже не було життя. Отаке.

Біллі подивився на годинник, який стояв на панелі газової плити. До появи літаючої тарілки лишалася година, яку він мусив десь перебути. Теліпаючи пляшкою, наче то був дзвоник, Біллі подався у вітальню і ввімкнув телевізор. Він дещо випав з часу і подивився той фільм, який саме тоді йшов по телевізору, спочатку ззаду наперед, а тоді від початку до кінця. То був фільм про американські важкі бомбардувальники часів Другої світової війни і про їхні героїчні екіпажі. Коли Біллі дивився цей фільм назадгузь, то події там розгорталися так:

Безіменний аеродром десь в Англії. Американські літаки, з дірками від куль, з пораненими й убитими, здригаючись, на повній швидкості знялися задом у повітря. Над Францією на них так само хвостами вперед напали німецькі винищувачі, які, мов пилососом, висмоктали з літаків та з їхніх екіпажів усі кулі та набої, котрі в них поцілили. Те саме вони зробили й зі збитими бомбардувальниками, після чого ті злетіли хвостами вперед і приєдналися до свого ескадрону. Далі цей ескадрон позадкував у бік Німеччини і завис над зруйнованим містом, яке було у вогні. Бомбардувальники повідчиняли свої люки, крізь які тепер полинула чудодійна магнітна сила, яка позгрібала всі пожежі й запхала їх у сталеві циліндри, а тоді через люки позасмоктувала ті циліндри в черево бомбардувальників і поскладала їх у бомбові відсіки обабіч люків. У німців, які роїлися долі, також були власні чудодійні машини з видовженими сталевими трубами. І вони ті труби використовували для того, щоб висмоктувати з літаків та їхніх екіпажів скалки від набоїв. Втім, як вони не старалися, серед американців усе ще лишалося багато поранених, і деякі з бомбардувальників були серйозно пошкоджені. Тому над Францією до них знову підлетіли німецькі винищувачі і зробили все, щоб американці летіли далі в новеньких літаках, не кляті й не м'яті.

* * *

Коли літаки повернулися на свою базу, то з їхніх відсіків вивантажили всі сталеві циліндри і відправили до Сполучених Штатів Америки, де величезні заводи працювали день і ніч над тим, щоб розібрати ті циліндри на окремі частини і розкласти вибухову суміш на хімічні елементи. І було дуже зворушливо бачити, що цю роботу в основному виконували жінки. Й потім ті хімічні елементи доставляли у віддалені закутки країни до фахівців, які відповідали за те, щоб закопати їх на таку глибину, з якої вони вже ніколи нікому не могли б завдати ніякої шкоди.

Пілоти й екіпажі бомбардувальників повернули свої уніформи і стали старшокласниками. А Гітлер, як Біллі розумів, став немовлям. Якщо дивитися з кінця до початку, то всі люди ставали немовлятами і все людство без винятку було частиною великої біологічної змови, метою якої було створити двох ідеальних людей, яких звали Адам і Єва. Принаймні так він собі це уявляв.

* * *

Біллі подивився цю військову кінокартину спершу з кінця до початку, а тоді від початку до кінця. Більше він не міг зволікати: час було йти на подвір'я на зустріч з літаючою тарілкою. І він туди пішов прямо по газону, чавлячи хрустку й соковиту траву своїми ногами кольору біло синього мармуру. Він на мить зупинився і сьорбнув вичахлого шампанського. Його зуби звело від перецукреного лимонадного смаку. Він не підводив угору очей, хоча й знав, що якраз над ним зависла літаюча тарілка з Тральфамадору. Ще трохи і він її побачить як ззовні, так і зсередини, і він також скоро дуже скоро! побачить, звідки вона сюди прилетіла.

Десь у нього над головою подала голос сова. Але насправді то була зовсім не сова, а літаюча тарілка з Тральфамадору, і вона пересувалася як у просторі, так і в часі. От чому Біллі Піліґріму здалося, що вона виринула нізвідки і зненацька. Десь гучно загавкав великий собака.

* * *

Тарілка мала тридцять метрів у діаметрі, і вздовж її периметра були розташовані ілюмінатори, крізь які, пульсуючи, лилося фіолетове світло. Єдиний звук, що походив від неї, нагадував пісню сови. Ця пісня злітала на Біллі, ширяла над ним і загортала його в циліндр пульсуючого фіолетового світла. І тут раптом почувся звук, який нагадував вологий поцілунок. Це відчинився герметичний люк насподі літаючої тарілки. І звідти виповзла гвинтова драбина, яка, мов чортове колесо, була оторочена вогниками.

Біллі втратив контроль над своїм тілом, бо в нього поцілив компактний паралізатор волі, вистромлений з одного з ілюмінаторів. Він відчув потребу схопитися за нижню сходинку покрученої драбини й не став опиратися цьому бажанню. Драбина перебувала під потужним електричним струмом, тому Біллі вже не зміг відірвати від неї рук. Його затягли всередину і зачинили під ним двері люка. Й тільки тоді драбина згорнулася і відпустила його. Після цього мозок Біллі нарешті запрацював знову.

* * *

Всередині герметичного люка було два вічка, а в них світилися два жовті ока. На стіні висів динамік. Мешканці Тральфамадору не мали голосових зв'язок. Вони спілкувалися між собою за допомогою телепатії. З Біллі вони спілкувалися через комп'ютер, до якого був приставлений електричний орган, який міг відтворювати будь який звук земної мови.

"Вітаємо вас, містере Піліґрім, у себе на борту, оголосив динамік. Які будуть запитання?"

Біллі облизав губи, трохи подумав і нарешті запитав: "Чому саме мене?"

"Всі мешканці Землі, містере Піліґрім, ставлять таке запитання. Чому саме вас ? А чому ми, дозвольте спитати вас? Чому те, чому це? Тому що так склалося. Чи ви колись бачили комах, застиглих у бурштині?"

"Так". Він, між іншим, мав у своєму офісі прес пап'є, яке являло собою кульку полірованого бурштину з трьома застиглими сонечками всередині.

"От так і ми з вами, містере Піліґрім, застигли в бурштині цієї конкретної миті. І тут немає місця для чому".

* * *

І тут вони випустили в атмосферу снодійний газ, і Біллі поринув у сон. Його перенесли в окрему камеру і прив'язали до шезлонґа, який вони вкрали зі складу універмагу "Сіерс Робак". Весь трюм літаючої тарілки було забито крамом, який вони поцупили, щоб відтворити у тральфамадорському зоопарку типове житло землянина і помістити туди Біллі.

Тарілка піднялася над Землею і рвонула з таким прискоренням, що тіло сплячого Біллі перекрутило, обличчя перекосило, його було висмикнуто з часу й закинуто назад у війну.

Коли він опритомнів, то був уже не на літаючій тарілці, а в товарному вагоні, який перетинав Німеччину.

Як тільки хтось із військовополонених підводився з підлоги, на його місце одразу лягав хтось інший. Біллі розраховував, що він також зможе зараз лягти. Йому так хотілося покуняти. Всередині була повна темрява, і назовні вагона, який, як здавалося, рухався зі швидкістю три кілометри на годину, також була непроглядна тьма. Три кілометри на годину вдень і вночі. Там, де був стик і одна рейка переходила в другу, під

вагоном щось клацало. Тоді минав рік, і колеса долали черговий стик, і під вагоном щось знову клацало.

Їхній потяг часто зупинявся, щоб пропустити важливіші ешелони, які, не гальмуючи, з шаленим гуркотом неслися повз них. А ще їхній потяг робив зупинки під кожною в'язницею, і тоді від нього відчіпляли по кілька вагонів. Так він тягнувся Німеччиною і ставав усе коротшим і коротшим.

* * *

І Біллі почав дуже м'яко сповзати на підлогу, все ще тримаючись за ту балку, на якій від провисів весь цей час. Його єдиним бажанням було, не дай Боже, не потурбувати тих, хто вже там лежав. Для нього чомусь було дуже важливо, щоб, коли він опиниться на підлозі, його там ніхто не помітив і не відчув. Чому саме того він вже не пам'ятав. Аж тут йому про це нагадали.

"Піліґрім, озвався солдат, до якого мостився Біллі, це ти?"

Біллі не відповів, лише дуже чемно примостився й заплющив очі.

"А щоб тебе, лайнувся той, це таки ти!" Він підвівся й обмацав Біллі. "Якого ти тут заліг?! Ану чеши звідси!"

Тепер і Біллі підвівся, зовсім розчавлений і доведений до сліз.

"Іде геть звідси! Я хочу спати!"

"Заткніться!" крикнув на це їхній сусід.

"Нехай Піліґрім забереться звідси, тоді я заткнуся".

І от Біллі звівся на ноги і знову вхопився за свою балку. "А де ж мені спати?" запитав він тихим голосом.

"Не поруч зі мною".

"І не зі мною, мудак ти, подав голос хтось інший. Бо ти завжди горлаєш уві сні. Й костиляєшся".

"Правда?.."

"А що ні? Ще й скиглиш".

"Серйозно?"

"Іди, щоб і духу твого не було тут!"

І тут весь вагон на різні голоси затягнув сумну пісню. У кожному кутку знайшлися свідки того, яке страшне каліцтво заподіяв їм Біллі Піліґрім, поки вони собі спали. І кожен із них вимагав від Біллі, щоб і духу його біля них не було.

* * *

Отже, все, що лишалося Біллі, це або спати навстоячки, або зовсім не спати. А тоді їм припинили подавати їжу через віконця, і кожен наступний день, і кожна наступна ніч ставали все холоднішими і холоднішими.

* * *

На восьмий день сорокарічний волоцюга сказав Біллі: "Це херня. Я можу пристосуватися до будь яких умов".

"Правда?" спитав Біллі.

А на дев'ятий день волоцюга помер. Отаке. Його останніми словами були: "Хіба ж це голод? Хіба це мороз? Це херня".

Між дев'ятим днем і смертю, мабуть, був якийсь зв'язок. Бо на дев'ятий день у вагоні попереду сталася ще одна смерть. Там помер Роланд Вієрі внаслідок гангрени, яка почалася в його покалічених ногах. Отаке.

Вієрі, охоплений гарячкою, у повній маячні, без угаву торочив щось про трьох мушкетерів і, усвідомлюючи близьку смерть, просив усіх і кожного зв'язатися з його родиною у Пітсбурзі і передати їм дещо. Перш за все він хотів, щоб за нього помстилися, тому він знову і знову виголошував ім'я того, хто його вбив. І кожен, хто був тоді з ним у вагоні, назавжди затямив ім'я того лиходійника.

"Хто мене вбив?" раз по раз волав Роланд Вієрі.

І там не було таких, хто б не знав відповіді на це запитання. Відповідь була проста: "Біллі Піліґрім".

* * *

Ну і от...

На десяту ніч скобу вагона, в якому тримали Біллі, вистромили із засува, і двері розчахнулися. Біллі Піліґрім у позі розіп'ятого мученика під гострим кутом звисав з балки. Однією клешнею, яка мала колір біло синього мармуру, він з останніх сил тримався за ребра вентиляційного вікна. Коли двері відчинилися, він кашлянув, і від того з його заднього отвору випорснула коричнева кашиця. Й це відбулося відповідно до третього закону динаміки, який відкрив сер Ісаак Ньютон. Цей закон

доводить, що на кожну дію існує протидія, яка має таку саму силу, але яка спрямована у протилежному напрямку.

Цей закон широко застосовують у ракетобудуванні.

* * *

Потяг зупинився на колії, що підходила під в'язницю. Цю споруду будували як табір винищення для російських військовополонених.

Охоронці, перехняблюючись на всі боки і приязно погукуючи, немов сови, зазирали всередину вагона. Їм ще ніколи не доводилося мати справи з американцями, але вони, безумовно, мали великий досвід роботи з подібним вантажем. І вони знали, що ця біомаса є, по суті, тихоплинною рідиною. На неї не треба горлати, вона й сама тектиме на світло й на звук заспокійливого воркування. Особливо у темряві ночі.

* * *

Єдиним джерелом світла тут була маленька тьмяна лампочка, яка звисала з високого стовпа на іншому кінці станції. В морозній тиші відлунювали лише голоси охоронців, які воркували, мов горлиці. І людська рідина потекла. Вона спочатку накопичувалася у дверях вагонів, а тоді ляпала на землю.

Біллі був передостаннім з двоногих, які дісталися до дверей. Останній був волоцюга. Він уже не був здатний ні текти, ані ляпатися. Він уже не був рідиною, він перетворився на камінь. Отаке.

* * *

Біллі не хотілося зістрибувати з вагона на землю. Він не сумнівався, що варто йому зробити це, як він розсиплеться на друзки, немов скло. Й охоронці, все ще воркуючи, допомогли йому зійти. Вони поставили його

на землю і розвернули обличчям до потяга. Тепер це був дуже куций потяг.

Локомотив, тендер, три вагончики от і все, що від нього лишилося. В останньому вагоні містився пересувний рай для вартових. І там знову був накритий стіл. І на ньому парувала вечеря.

* * *

Під тим стовпом, з якого звисала лампочка, громадилося щось схоже на три копиці. Американців, які були принаджені й зачаровані воркотанням, підігнали до тих трьох копиць, але, як з'ясувалося, то було не сіно і не солома. То був верхній одяг, знятий із мертвих військовополонених. Отаке.

І охоронці дали всім зрозуміти, що кожен безшинельний американець мусить узяти для себе якусь одежину. Мороз, мов цемент, скував весь одяг в одну велику масу, й тепер охоронці, орудуючи багнетами, мов льодорубами, відколювати від неї то якийсь комір, то полу, то рукав абощо, а тоді відривали й решту одежини й кидали її без розбору комусь із військовополонених. Всі шинелі та інший одяг були зашкарублі, горбаті і все ще зберігали форму купи, з якої їх видобули.

Одежина, яка перепала Біллі Піліґрімові, була безнадійно зібгана, геть промерзла і така маленька, що вона скидалася не на пальто, а на якийсь завеликий трикутний капелюх чорного кольору. Вона також була чимось заляпана, і то міг бути як мазут, так і старе полуничне варення. Схоже було також, що до неї примерз якийсь здохлий волохатий звірок. Ця тварина, однак, виявилася хутряним коміром.

Біллі байдуже зиркнув на одяг тих полонених, що стояли поруч. На всіх них були шинелі з мідними ґудзиками або з блискітками чи з шевронами, личками та оторочками, з орлами, цифрами, місяцями чи з

зірками. Бо то все були військові шинелі. А Біллі був єдиний, кому дістався одяг убитого цивільного. Отаке.

Потім Біллі та іншим полоненим вказали, куди саме вони мали човгати далі довкола куцого потяга, за огорожу в'язниці. Там не було нічого такого, що могло б їх принадити, ні тепла, ані якихось виявів нормального життя. Лише довгі, вузькі й низькі бараки, тисячі таких неосвітлених халуп.

Десь загавкав собака. Посилений страхом, луною і покладами зимової тиші, собачий голос дзвенів, як важкий мідний гонг.

* * *

Біллі та інших полонених заманювали вглиб табору, і вони збилися з ліку, скільки воріт за ними замкнулося. Під час цього руху Біллі вперше побачив росіянина. Той стояв сам один, у повній темряві, схожий на мішок із дрантям, і лише його кругле, пласке обличчя світилося, мов циферблат годинника.

Між ним і Біллі була відстань в один метр, через який проходив колючий дріт. Росіянин не махав йому і нічого не казав, він лише дивився Біллі в саму душу. Й той погляд був переповнений солодкою надією, немов Біллі міг мати для нього якусь гарну новину. Новину, яку він, можливо, й був нездатний збагнути, але гарну новину, тим не менш.

Біллі у напівпритомному стані проходив крізь незчисленні ворота. Трохи отямившись, він побачив, що опинився всередині якогось тральфамадорського будинку. Це приміщення було залите до болю пронизливим світлом, і всі його стіни були облицьовані білими кахлями. Втім, то все діялося не в глибинах галактики, а тут, на Землі. Біллі стояв у табірному санепідемвузлі, де всі полонені мали пройти девошизацію.

Біллі почув команду "роздягайся" і скинув увесь свій одяг. Це також було найперше, що йому веліли зробити, тільки но він ступив на землю Тральфамадору.

Один із табірних наглядачів двома пальцями обміряв верхню частину правої руки Біллі і запитав у свого напарника, яке військо буде кидати на фронт таке нещастя. Обдивившися решту тіл, вони побачили, що таких доходяг тут було багато.

* * *

Найатлетичніше тіло належало найстаршому з американців, шкільному вчителеві з міста Індіанаполіс. Його звали Едґар Дербі. Вони з Біллі були в різних вагонах. Едґар Дербі їхав разом із Роландом Вієрі, який помер у нього на руках. Отаке. Дербі було сорок чотири роки. Він був такий старий, що навіть його син уже був морським піхотинцем і воював тоді на Тихому океані.

Щоб потрапити на війну в такому віці, Дербі мусив використати всі свої політичні знайомства. Предмет, який він викладав у своїй школі, називався "Сучасні проблеми західної цивілізації". Він також за сумісництвом тренував шкільну збірну з тенісу і, взагалі, тримав себе в дуже гарній формі.

Його син повернувся з війни, а він ні. За шістдесят вісім днів у Дрездені його присудять до розстрілу, і його тіло буде в багатьох місцях продірявлене кулями. Отаке.

Але з усіх американців найгірше тіло належало не Біллі, а злодієві з містечка Цицеро у штаті Індіана. Його звали Пол Лаззаро, і він займався крадіжкою автомашин. Він був дуже дрібний, і на додачу до гнилих кісток та зубів мав страшенно гидку шкіру. Все його тіло було подзьобане рваними шрамами, й не було такої миті, коли б він не потерпав від фурункулів.

Лаззаро також був у тому ж вагоні, що й Роланд Вієрі, і він дав Вієрі слово честі, що знайде спосіб і помститься Біллі Піліґрімові за смерть Вієрі. Тепер він озирався на всі боки і хотів зрозуміти, яке саме з цих голих тіл належало Біллі.

Голі американці по черзі ставали під душові насадки, які стирчали з білосніжної кахляної стіни. Там не було жодного крана, які б вони могли відкривати чи закривати. Все, що вони могли, це тупо чекати. Їхні статеві органи зіщулилися, їхні мошонки десь заховалися. Того вечора нікому з них не думалося про зачаття дітей.

* * *

Невидима рука ввімкнула головний вентиль. В душових насадках засичала пара, і звідти вирвався окріп. Його краплі нагадували радше іскри від паяльника, але вони зовсім не гріли. Вони тарабанили по шкірі, ошпарювали її, але були нездатні розтопити ту кригу, яка пробралася всередину суглобів і костомах Біллі Піліґріма.

У той самий час одяг американців пропустили через отруйний газ. Воші, гниди, бактерії та блохи, які там оселилися, здихали мільярдами. Отаке.

А Біллі поринув думкою у своє дитинство. Там він був немовлям, і мама купала його. Ось вона загорнула його в рушник і понесла в рожеву кімнату, геть залиту сонцем. Там вона розповила його, поклала на лоскотливий рушник, посипала тальком між ніжками й м'яко постукала по животику. Її долоня, торкаючись його тільця, зробила плям плям.

На це Біллі зробив кляк кляк і весело загукав.

* * *

Потім він знову зробився поважним оптометристом, який у неділю вранці під пекучим сонцем грав у гольф. Він давно вже припинив ходити до церкви. Його суперниками були такі самі аматори оптометристи. Біллі після семи ударів опинився в зеленій зоні на фінішній прямій, і тепер була його черга заганяти м'яч у лунку.

Між ним і лункою була відстань майже у три метри, але він влучив. Коли він нахилився над лункою, щоб витягнути м'ячик, сонце саме зайшло за хмару. Від різкого руху в голові у Біллі все запаморочилося. Коли він очуняв, то він уже не був на Гольфовому полі. Він був прип'ятий ременями до пластмасового стільця у білій камері на борту літаючої тарілки, що мчала в бік Тральфамадору.

* * *

"Де я?" спитав Біллі Піліґрім.

"Ви, містере Піліґрім, опинилися в іншій кульці бурштину. Ми завжди там, де мусимо бути в цю конкретну мить. Тепер, наприклад, ми перебуваємо за триста мільйонів миль від Землі, на шляху до часового порога, перетнувши який ми опинимося на Тральфамадорі не за кілька сторічь, а за кілька годин".

"А як ... як я тут опинився?"

"Це вам зможе пояснити хіба що якийсь такий самий землянин, як і ви. Ви, земляни, можете пояснити що завгодно. Наприклад, чому ця подія побудована саме так або як можна наблизитися до якоїсь події чи, навпаки, як її уникнути. Я ж не землянин, я з Тральфамадору. Я сприймаю час так само, як ви сприймаєте, скажімо, якийсь хребет Скелястих гір. Для мене час ніколи не міняється. Ви не можете попередити когось проте, що має статися, чи пояснити якусь подію. Те, що трапляється, просто є. Воно існує. Простежте за тим, що

відбувається щосекунди, і ви побачите, що всі ми, як я вже сказав, комахи, застиглі у кульці бурштину.

"Якщо послухати вас, сказав Біллі, то можна подумати, що ви не вірите в свободу волі".

* * *

"Якби я не провів стільки часу, вивчаючи землян, сказав на це тральфамадорець, я й гадки не мав би, що ви маєте на увазі під "свободою волі". Я особисто побував на тридцяти одній планеті Всесвіту, на яких існує життя, і я вивчав документи, які стосуються ще сотні планет. І можу вам сказати, що лише на Землі ви почуєте балачки про свободу волі".

Розділ 5

Біллі Піліґрім каже, що для тральфамадорців Усесвіт не виглядає, як безліч маленьких яскравих цяток. Вони мають здатність бачити, звідки походить і в який бік рухається кожна з цих зірок. І тому, коли вони дивляться на небо, воно для них повністю вкрите витонченими, флюоресцентними спагеті. Крім того, для тральфамадорців земляни не є двоногими істотами. Для них вони стоноги, "в яких тіло починається з дитячих ніжок, а кінчається старечими", каже Біллі Піліґрім.

* * *

Дорогою до Тральфамадору Біллі попросив, щоб йому дали щось почитати. В тій літаючій тарілці було зібрано п'ять мільйонів мікрофільмів з книжками, які написали земляни, але в них на борту не було такої апаратури, щоб Біллі міг їх читати. Зате вони мали одну справжню англомовну книжку, яку прихопили з собою, щоб помістити у своєму музеї. Це була книжка Жаклін Сюзан "Долина ляльок".

Біллі її прочитав, І деякі місця йому сподобалися. Життя кожного з персонажів цієї книжки було наповнено то злетами, то падіннями, то злетами, то падіннями. Але в Біллі не було ніякого бажання знову і знову читати про ті самі злети й падіння. І він тоді став благати, чи бува не знайдеться в них для нього якоїсь іншої друкованої продукції.

"Тільки тральфамадорські романи, озвався голос із гучномовця в стіні, але боюся, що ви не знатимете, з якого кінця до них навіть підступитися".

"А можна я все таки подивлюся?"

Й тоді вони направили йому кілька своїх книжок. Ці книжки мали форму крихітних, незрозумілих предметів. Із десяти таких предметів можна було б зліпити одну "Долину ляльок", з усіма її злетами і падіннями, злетами і падіннями.

* * *

Біллі, звичайно, не вмів читати тральфамадорською, зате він принаймні побачив, як ті книжки виглядають як окремі групи символів, розділених зірочками. Біллі припустив, що ці купки, мабуть, як телеграми.

"Точно!" відповів голос.

"Справді, телеграми?"

"На Тральфамадорі немає телеграм. Але ви вгадали: кожна така група символів містить якесь важливе, коротке повідомлення, наприклад, опис ситуації чи якусь сцену. І тральфамадорські читачі сприймають усі їх водночас, а не так, що спершу це, тоді те. І між цими повідомленнями не існує якогось зв'язку, окрім того факту, що автор ретельно їх підібрав. Бо його мета створити таку комбінацію, щоб читач,

зиркнувши на неї і охопивши її своїм поглядом, побачив образ життя, яке прекрасне і несподіване, і наповнене глибоким змістом. У такому творі немає ні початку, ні середини, ні кінця, ні інтриги, ні моралі, ні причини, ні наслідку. Свої книжки ми цінуємо за глибину багатьох чудових митей, побачених і зафіксованих єдиним поглядом".

* * *

І наступної миті тарілка перетнула часовий поріг, і Біллі було відкинуто назад у дитинство. Йому там було дванадцять років, і, стоячи на самому краю Великого каньйону, на оглядовому майданчику, який називався Висотка світлого ангела, він щось без угаву базікав. Поруч із ним були його батьки. Маленька людська родина припала очима до дна каньйону, який сягав на півтора кілометра у глибину.

"Ну, оголосив батько Біллі і хвацько загилив камінець у космічну безодню каньйону, от і він". До цього славетного місця вони дісталися своєю машиною. По дорозі сюди вони через проколи сім разів міняли шини.

"Воно було варте того, мати Біллі не могла стримати свого захопленням. Їй богу, заради такого що завгодно !"

А Біллі був нажаханий каньйоном. Він не сумнівався, що тепер впаде туди. І варто було його матері покласти руку на його плече, як він запісявся.

* * *

Поруч стояли інші туристи і працівник заповідника на той випадок, якщо в когось будуть запитання. Якийсь француз, що приїхав сюди із самої Франції, ламаною англійською запитав у нього, чи багато тут було самогубців, які стрибнули вниз із такої висоти.

"Так точно, сер, сказав співробітник, десь по три на рік". Отаке.

* * *

І тут Біллі знову трохи пересунувся в часі, зробив малюсінький стрибок на відстань у десять днів туди, де йому все ще було дванадцять років і де він усе ще разом із батьками подорожував західними штатами. Й тепер вони були у Карлсбадських печерах, і Біллі звертався до Бога, щоб Той його висмикнув звідси, доки на нього не обвалилася стеля.

Працівник заповідника розповідав їм, що ці печери відкрив один ковбой, який побачив, як із розщелини в землі вилетіла велетенська, схожа на чорну хмару, зграя кажанів. А потім працівник оголосив, що він зараз вимкне все світло, й напевно, для більшості присутніх тут це буде та мить, коли вони вперше вжитті побачать таку безпросвітну тьму.

І тут він вимкнув світло. Біллі навіть не зрозумів, живий він чи мертвий. І в цю мить ліворуч від нього щось схоже на примару здійнялося в повітря. На примарі попроступали цифри. Це його батько витягнув з кишені свій годинник, циферблат якого світився.

* * *

З повної темрями Біллі потрапив під сліпуче світло. Він знову опинився на війні, в табірному санепідемвузлі. Процедура девошизації щойно скінчилася. Якась невидима рука вимкнула воду.

Коли Біллі повернули його одяг після обробки, той був такий самий брудний, але всіх тих дрібних істот, які жили в ньому, було геть винищено. Отаке. А його нове пальто відтануло і розм'якло. Воно аж ніяк не могло налізти на нього. Воно мало хутряний комір і шовкову підкладку малинового кольору. За всіма ознаками це пальтечко було шите на якогось імпресаріо, що за своїми габаритами був не більший за

дресировану мавпочку, вірного друга катеринника. Пальто було продірявлене кулями.

Біллі Піліґрім нап'яв на себе весь свій одяг. Коли він почав встромляти руки в пальто, воно розлізлося по всіх швах, спочатку вздовж спини, тоді в плечах, і, нарешті, в нього відпали обидва рукави. Так пальто перетворилося на камізельку з хутряним коміром. За своїм кроєм камізелька мусила розходитися в талії, але, опинившись на Біллі, вона розходилася під його пахвами. Німці, що спостерігали за цією сценою, зайшлися диким сміхом. Для них це було найкумеднішим видовищем за всю історію Другої світової війни. Вони реготали і реготали.

* * *

Відтак німці наказали всім вишикуватися у ряди по п'ять і поставили Біллі на чолі цієї колони. Весь цей парад зрушив з місця й промарширував через одні ворота, тоді через другі, тоді через п'яті й десяті. По дорозі їм траплялося багато росіян, які помирали з голоду і чиї обличчя нагадували циферблати годинників, що світилися. Американці були набато жвавіші, ніж раніше. Душ, який щойно пройшовся по їхніх тілах, нарешті, підбадьорив їх. Вони дісталися до бараку, в якому однорукий та одноокий капрал записав імена й реєстраційні номери кожного з військовополонених у велику канцелярську книгу з червоною палітуркою. З цієї миті всі вони офіційно одержали статус живих. А до того, як їхні імена та номери з'явилися в цій книзі, всіх їх вважали пропалими безвісти або скоріш за все мертвими.

Отаке.

* * *

Поки американці чекали на команду марширувати далі, у хвості колони сталося заворушення. Якийсь американець щось буркнув крізь зуби, і вартовому це не сподобалося. Вартовий розумів англійську, він висмикнув американця з колони і одним ударом повалив його на землю.

Американець був приголомшений. Він підвівся, хитаючись на всі боки, і довго спльовував кров. Він, безумовно, не збирався нікого образити, і йому було не в голові, що якийсь вартовий його почує і зрозуміє.

"За що мене?" запитав він у вартового.

Той заштовхнув його назад у колону. "Са шо тебе? сказав він. А са шо всіх інших?"

* * *

Коли ім'я Біллі Піліґріма з'явилося у книзі обліку табору військовополонених, йому також було присвоєно номер і видано жетон, на якому був проштемпельований цей номер. Штампуванням жетонів займався польський робітник, який був тут на правах раба. На цю мить його вже не було в живих. Отаке.

Біллі було наказано почепити цей жетон довкола шиї, поруч із його американським військовим жетоном, і ніколи не знімати його. Він так і зробив. Цей жетон нагадував твердий крекер, і посередині він мав перфорацію. Так будь хто, хто мав силу в руках, міг легко розламати цей жетон на дві половинки. Якби Біллі помер (чого не сталося), одна з цих половинок залишилася б на його тілі, а іншою позначили б його могилу.

Після того, як трохи пізніше в Дрездені було розстріляно бідного шкільного вчителя Едґара Дербі, доктор одразу оголосив його мертвим і розламав жетон навпіл. Отаке.

* * *

Після того, як американців згідно з правилами зареєстрували і наділили жетонами, їх повели далі тією самою дорогою, через одні ворота, тоді через другі, тоді через п'яті й десяті. За два дні від цієї миті їхні родини через Міжнародний Червоний Хрест дізнаються про те, що вони живі.

Поруч із Біллі тьопав миршавий Пол Лазарро, який урочисто пообіцяв помститися за Роланда Вієрі. Тепер Лазарро не думав про помсту. Всі його думки крутилися довкола нестерпної різі в животі. Його шлунок збігся до розміру волоського горіха. І цей висхлий капшук катував його, як болючий фурункул.

Поруч із Лазарро крокував приречений на смерть бідолаха Едґар Дербі. Довкола його шиї, поверх одягу теліпалися схожі на намисто американський та німецький жетони. Він сподівався дослужитися до капітана і бути ротним командиром з огляду на свій вік та величезний досвід. І, тим не менш, ось де він був тепер на кордоні між Чехословаччиною та Німеччиною, і довкола була глупа ніч.

"Стій!" наказав вартовий.

Американці зупинилися. Якийсь час вони тихо стояли на морозі. Ті бараки, перед якими вони опинилися, зовні нічим не відрізнялися від тисячі інших, повз які їх вели. Але була дуже велика різниця між цими та попередніми спорудами. І вона полягала в тому, що ці бараки мали оббиті бляхою димарі, з яких тепер у чорне небо рвалися іскри, сузір'я іскор.

Вартовий грюкнув у двері.

Ті розчахнулися всередину, і звідти через широкий отвір, зі швидкістю триста тисяч кілометрів на секунду, розтинаючи тюремні

ворота й колючий дріт, на свободу вирвалося світло. Слідом за ним молодецьким кроком з барака виступило п'ятдесят немолодих англійців. Вони на все горло співали хор "Гей гей, усі наші в зборі" з опери "Пензанські пірати".

* * *

Ці хтиві руді вокалісти були чи не найпершими англомовними військовиками, яких було взято в полон у Другу світову війну. І тепер вони виспівували, вітаючи тих, хто потрапив у полон останнім. За ці чотири з гаком роки вони не бачили жодної жінки чи жодної дитини. Вони також не бачили жодної пташки. У цей табір не залітали навіть горобці.

Всі ці англійці були офіцерами. Кожен із них бодай раз пробував втекти з попереднього місця ув'язнення. Тепер вони були посеред моря конаючих росіян.

Вони могли день і ніч рити тунелі. Але, де б вони не видерлися на поверхню, це все одно була б територія цього табору, огороджена колючим дротом, і їх все одно зустріли б відчужені обличчя напівмертвих російських військовополонених. Ці люди не розуміли англійської мови, і в них не було ні їжі, ні цінної інформації, ані планів відчайдушної втечі. Вони могли всі свої думки пустити на те, як би їм заховатися в якійсь вантажівці чи вкрасти хоча б мотоцикл, але до їхніх бараків не під'їздили ніякі машини. Вони могли при бажанні симулювати якусь гостру хворобу, але, хоч би вони й конали, їх звідси ніде б не повезли. На весь табір був один медпункт, який містився в одному з їхніх бараків, і він мав лише шість ліжок.

Ці англійці були дуже чисті, бадьорі, порядні й перебували в чудовій спортивній формі. Співали вони дуже зично і влад. Вони роками щовечора вправлялися і вдосконалювали своє вокальне мистецтво.

А ще англійці роками накачували свої м'язи й підтягувалися на перекладині. Прес у кожного з них скидався на дошку для прання, а кожен м'яз на їхніх литках та плечах нагадував артилерійське ядро. Вони вповні опанували мистецтво гри в шашки, в шахи, у бридж, у крибідж, у доміно, в анаграми, в шаради, не кажучи вже про пінг понг та більярд.

З погляду харчових запасів вони на той час були найбагатші люди в Європі. Через помилку якогось безіменного бюрократа на самому початку війни, коли їжа все ще доходила до військовополонених, Червоних Хрест був змушений доставляти їм не п'ятдесят, а п'ятсот посилок щомісяця. І англійці так хитромудро заникували ті харчі, що тепер, на кінець війни, у них накопичилося три тонни цукру, тонна кави, п'ятсот шістдесят кілограмів шоколаду, триста сімдесят кілограмів тютюну, дев'ятсот кілограмів чаю, дві тонни борошна, тонна тушонки з яловичини, шістсот сорок кілограмів топленого масла, вісімсот двадцять кілограмів сиру, чотириста двадцять кілограмів порошкового молока і дві тонни помаранчевого мармеладу.

Все це вони тримали в кімнаті, яка не мала вікон. А від пацюків вони захистилися тим, що розрівняли зужиті бляшанки й законопатили ними всі мислимі і немислимі шпарини.

* * *

Німці їх обожнювали. Для них ці полонені були еталоном англійськості. Завдяки їм війна виглядала як щось дуже стильне, логічне та ще й з елементами розваги. Тому німці дозволили їм зайняти чотири бараки, хоча й один міг би вмістити всіх їх. Крім того, в обмін на каву, шоколад чи тютюн німці постачали їм фарбу, будівельний матеріал, цвяхи і полотно на всякий дрібний ремонт.

Англійцям за дванадцять годин до того оголосили, що до них ідуть американські гості. Вони ще ніколи не мали гостей, тому взялися за

роботу, як казкові Гноми, й кинулися замітати, мити, шкребти, куховарити й пекти. Вони нашвидку поробили матраци з соломи, торби з мішковини, порозставляли столи, ще й прикрасили їх чим змогли.

І тепер ця зимова ніч бриніла співами, якими англійці вітали своїх гостей. Одяг чемних господарів духмянів запахами того бенкету, який вони щойно приготували. Вони були вбрані водночас як для битви, так і для тенісу чи крокету. Вони були в такому захваті від своєї гостинності і від тих маленьких розкошів, які вони зібрали для своїх колег по нещастю, що, виспівуючи, і не подумали як слід роздивитися цих гостей. Вони й не сумнівалися, що їх слухають такі самі брати офіцери, овіяні ратною славою і щойно висмикнуті з поля бою.

Вони, не шкодуючи приязні, пригортали до себе американців і спрямовували їх у бік дверей барака. Нічне повітря наповнилося парубоцькими вигуками і фронтовою бравадою. Вони плескали американців по плечах, називали їх "янкі", підбадьорювали їх словами "клас", "класно", запевняли їх у тому, що "фріц уже драпає" і так далі.

Біллі Піліґрім немов крізь сон намагався зрозуміти, хто такий "Фріц".

* * *

І от він зайшов усередину й опинився біля чавунної плити, яка аж пашіла від жару. На ній кип'ятилися десятки чайників, деякі з них мали свистки. А ще там стояв величезний казан, вщерть заповнений жовто гарячим супом. Суп аж загус від навару. Поки Біллі дивився на нього, суп спроквола, не втрачаючи шляхетної гідності, попухкував своїми допотопними бульбашками.

Все приміщення було заставлене бенкетними столами. Перед кожним стільцем стояв полумисок, зроблений з бляшанки з під порошкового молока. Трохи менша бляшанка правила за кухоль, а трохи вужча та вища за келих. І кожен келих був наповнений теплим молоком.

На столі проти кожного місця лежав комплект, який складався з леза для гоління, гігієнічної серветки, коробочки з лезами, шоколадки, двох сигар, шматочка мила, десяти цигарок, сірників, олівця й свічки.

З усіх цих речей лише свічки та мило були німецького виробництва. І вони між собою були схожі тим, що мали якийсь дуже примарний, молочний полиск. Британці, звичайно, не могли знати того, але і мило, і свічки були зроблені з жиру, видобутого з євреїв, циган, "голубих", комуністів та інших ворогів Рейху.

Отаке.

* * *

Бенкетний зал був освітлений свічками. На столах громадилися купи щойно спеченого білого хліба, кавалки масла та казанки з мармеладом. На тарілках лежала тонко нарізана яловичина з консервних бляшанок. А ще на гостей чекали суп, яєшня й пиріг з мармеладу.

У самому кінці барака Біллі розгледів рожеві арки, між якими звисали яскраво блакитні завіси, і велетенський годинник, і два позолочені трони, і відро зі шваброю. Це були декорації, на тлі яких цього вечора мали розігрувати театралізоване дійство музичну версію "Попелюшки", найпопулярнішої казки всіх часів і народів.

* * *

Одяг Біллі Піліґріма загорівся, бо він опинився заблизько до гарячої печі. І від того зайнявся поділ його пальта, яке тепер скидалося на камізельку. Це була надзвичайно тиха й спокійна пожежа, така, наче це горіла трухлява деревина.

І Біллі подумав, а чи була тут немає десь телефону. Йому закортіло подзвонити мамі й сказати їй, що він живий і здоровий.

* * *

Раптом запала тиша, поки англійці, не вірячи своїм очам, дивилися на цих занедбаних істот, яких вони щойно, пританцьовуючи від насолоди, затягли на свій бенкет. Один з англійців помітив, що на Біллі загорівся одяг. "Гей, друже! На тобі горить одяг!" сказав він, відтягнув Біллі подалі від печі і долонями струсив із нього всі іскри.

Біллі нічого на це не сказав, тому англієць його запитав: "Ти не німий? Ти чуєш мене?"

Біллі похитав головою.

Англієць почав обмацувати його і зразу ж переповнився жалем. "О Боже, що вони зробили з тобою, хлопче? Хіба це людина? Це ж якась зламана іграшка".

"Чи ти і справді американець?" запитав він.

"Так", сказав Біллі.

"І твоє звання?"

"Рядовий".

"Де поділося твоє взуття?"

"Я вже не пам'ятаю".

"А ця одежина, це що знущання ?"

"Прошу?"

"Де ти таке знайшов?"

Біллі не знав, що на це відповісти. "Це мені видали", сказав він після довгої паузи.

"Фріци тобі таке видали?"

"Хто?"

"Це німці тобі таке видали?"

"Так".

Біллі не подобалися всі ці запитання. Вони його виснажували.

" Ай яй яй, янкі ти, янкі... сказав англієць, це не одяг, це повна наруга".

"Прошу?"

"Вони цим хотіли тебе принизити. Ніколи не дозволяй фріцам робити з собою таке".

Біллі Піліґрім знепритомнів.

Коли він отямився, то вже сидів обличчям до сцени. Його шлунок був набитий якоюсь їжею, і він дивився виставу "Попелюшка". Виявляється, певна частина його організму вже якийсь час насолоджувалася цією п'єсою. Біллі раз по раз заходився сміхом.

Всі жінки на сцені, ясна річ, були чоловіками. Годинник пробив північ, і Попелюшка з цього приводу зажурилася:

"Північ. Дзвони б'ють у вуха.

Що за грьобана непруха!"

Цей куплет так розсмішив Біллі, що він уже не реготав, а верещав як недорізаний. І він продовжував верещати аж доти, доки його не винесли з цього барака і не занесли в інший, туди, де містився їхній медпункт. Там стояло шість ліжок. Крім Біллі, там нікого не було.

* * *

Біллі прип'яли до ліжка і вкололи йому дозу морфію. Доглядати за ним зголосився інший американець. Це був Едґар Дербі, шкільний вчитель, якого потім розстріляють у Дрездені. Отаке.

Дербі вмостився на дзиґлику, який мав три ніжки. Йому дали почитати книжку "Червона медаль за відвагу" Стівена Крейна. Дербі вже колись читав її. І він почав її читати знову, в той час як Біллі опинився в опійному раю.

* * *

Під впливом морфію Біллі поринув у сон, в якому жирафи паслися в саду. Вони спроквола пересувалися вкритими жорствою доріжками і час від часу зупинялися, щоб губами дотягнутися до насотаних цукром груш, які росли на верхів'ях дерев. Біллі також був жирафом. І він теж жував грушу, і вона виявилася надзвичайно твердою. І він ну ніяк не міг вгризти її. А тоді вона на знак протесту розкололася навпіл і забризкала його соком.

Для жирафів Біллі був своїм, такою ж самою безборонною істотою, яка мала таке саме вузьке призначення у житті, як і вони. Двійко жирафів з різних боків упритул підступило до нього. Їхні верхні губи були дуже видовжені і м'язисті. При бажанні вони в них розтягувалися,

мов розтруби духових інструментів. Цими губами вони з усіх боків вкривали Біллі поцілунками. Це були жирафи жіночої статі кремового кольору з яскраво жовтими плямами. Вони мали маленькі, завбільшки з дверні ручки, роги, які були вкриті оксамитом. Як так?

* * *

На жираф'ячий сад опустилася ніч, і якийсь час Біллі проспав без снів, а тоді випав з часу. Біллі прокинувся, накритий ковдрою, у палаті для небуйних божевільних у шпиталі для ветеранів війни в місті Лейк Плесид, у штаті Нью Йорк. Надворі була весна 1948 го, тобто з кінця війни минуло три роки.

Біллі вистромив голову з під ковдри. Вікна в його палаті були відчинені. Було чути, як надворі заливаються пташки. "Цвінь цві рінь?" запитала у Біллі одна з них. Сонце було в зеніті. В цій палаті було двадцять дев'ять пацієнтів, але всі вони тепер прогулювалися подвір'ям і насолоджувалися погодою. Вони могли вільно ходити де схочуть, при бажанні могли навіть поїхати додому. І Біллі Піліґрім теж мав таку змогу. Всі вони прийшли сюди по своїй волі, налякані зовнішнім світом.

Біллі ліг до шпиталю посередині свого останнього курсу Іліумської школи оптометрії. Ніхто й не підозрював, що він помалу з'їздить з глузду. Всі, хто його знав, були переконані, що він поводиться і виглядає як нормальна здорова людина. І от він опинився у шпиталі. Й лікарі з ним погодилися: Біллі й справді божеволів.

Але вони не вважали, що це якось пов'язано з війною. Вони були переконані, що Біллі з'їхав з глузду, тому що в дитинстві батько привів його у басейн і кинув на глибину, а тоді ще підвів його до самого краю Великого каньйону.

Чоловік, що лежав у палаті поруч із Біллі, на війні був піхотним капітаном, і його звали Еліот Роузвотер. Він опинився тут через те, що йому набридло не просихати від алкоголю.

Саме Роузвотер прилучив Біллі до наукової фантастики, зокрема до творів Кровера Тріске. У себе під ліжком Роузвотер тримав неймовірну колекцію копійчаних науково фантастичних романів. Він притягнув їх до шпиталю у великій пласкій скрині. Від цих нашвидку виданих, добре зачитаних книжок тхнуло чи то спідньою білизною, яку не знімали місяцями, чи то старою бараниною. І цей дух виповзав із під ліжка й наповнював усю палату.

Для Біллі Пілігріма Кровер Тріске став найулюбленішим з усіх нині живих письменників, а наукова фантастика єдиним жанром, який Біллі був ще здатний сприймати.

Роузвотер був удвічі розумніший за Біллі, але обидва вони, опинившись в одній і тій самій халепі, поводилися більш менш однаково. Обидва вони з'ясували для себе, що життя не має ніякого сенсу, особливо після того, що їм довелося зазнати на війні. Так, наприклад, Роузвотер застрелив пожежника, якому щойно виповнилося чотирнадцять років, бо він його прийняв за німця. Отаке. А Біллі став свідком пекельного бомбардування Дрездена, тобто найбільшого вбивства цивільного населення за всю європейську історію. Отаке.

І тепер вони намагалися знайти себе і своє місце у Всесвіті. І саме тут наукова фантастика стала їм у пригоді.

* * *

Одного разу Біллі почув від Роузвотера одну цікаву думку про книжку, яку не було написано в жанрі наукової фантастики. Роузвотер сказав, що все, що людина має знати про життя, вже міститься в книжці

"Брати Карамазови" Федора Достоєвського. "Але, сказав Роузвотер, тепер цього знання вже недостатньо".

* * *

А іншим разом Біллі почув, як Роузвотер каже психіатрові: "Я вважаю, що вам, лікарям, доведеться вигадати багато нових солодких побрехеньок. Інакше в людей не буде ніякого бажання тягнути далі".

* * *

Біллі розплющив очі, втупив погляд у тумбочку і побачив натюрморт, який складався з двох піґулок, попільнички з трьома недопалками (фільтри кожного з них мали сліди губної помади), один з яких ще курився, і склянки з водою. То була газована вода із сифона, з якої вийшов весь газ. Це вже була нежива вода. Отаке. Повітря намагалося вирватися з цієї мертвої води. Кілька останніх бульбашок чіплялося до стінок склянки, але в них не було сили піднятися на поверхню.

Цигарки тут залишила мати Біллі, бо вона смалила, як паровоз. Тепер вона подалася шукати жіночий туалет, який містився в самому кінці коридору, поруч із палатою для жінок, які служили в піхоті, на флоті, в авіації і в прикордоних військах, перш ніж з'їхали з глузду. Вона ось ось мусила повернутися у палату.

Біллі знову сховався під ковдру. Кожного разу, як мати приходила до цього шпиталю для ментально хворих, щоб відвідати свого Біллі, той завжди натягав на себе ковдру, бо йому робилося дуже зле, і попускало лише тоді, коли вона йшла геть. Хоча його мати не була потворою, в якої тхнуло з рота і яка мала паскудний характер. Ні. Вона якраз була досить типовою, милою жіночкою з каштановим волоссям і закінченою середньою освітою.

Але ж сам той факт, що вона була його рідною матір'ю, виводив його з рівноваги. Поруч з нею Біллі завжди відчував докори сумління і сором за те, що він виріс невдахою і слабаком, і це після того, що вона подарувала йому життя, а потім весь час це життя підтримувала. А її сина, виявляється, життя взагалі не цікавило.

* * *

Біллі почув, як Еліот Роузвотер зайшов до палати і завалився на своє ліжко. Про це своїм рипінням голосно сповістили пружини. Роузвотер був дебелим чоловіком, але йому бракувало сил. Здавалося, що він був зліплений з матеріалу, який виколупують з носа.

І тут з туалету повернулася мати Біллі і вмостилася на стільці між двома ліжками. На одному з них лежав Біллі, на другому Роузвотер. Той гарно поставленим голосом тепло її привітав і поцікавився, як вона сьогодні почувається. Вона сказала, що добре, й ця відповідь привела його у повний захват. У плані експерименту він вирішив обдавати приязню і палким співчуттям усіх, з ким би його не зводила доля. Він вважав, що від цього життя може зробитися трохи менш нестерпним. Звертаючись до матері Біллі, він весь час називав її "голубонькою". За умовами його експерименту чоловіки в нього були "голубчиками", а жінки "голубоньками".

"Й колись настане такий день, пообіцяла Роузвотерові мати Біллі, коли я прийду сюди, а Біллі вистромиться із під ковдри і знаєте, що він мені скаже?"

"Що він, голубонько, скаже вам?"

"Він скаже: "Привіт, мамо!", і він мені усміхнеться. І він скаже: "О Боже, мамо, який я радий бачити тебе. Як твої справи?"Це може статися навіть сьогодні".

"Я молюся за це щовечора перед сном".

"І правильно робите".

"Якби люди знали, яку силу в нашому житті має молитва!"

"Золоті слова, голубонько!"

"А ваша мати часто приходить відвідати вас?"

"Моя мама померла", сказав Роузвотер. Отаке.

"Як мені прикро це чути!"

"Зате в неї було чудове життя".

"І думка про це гріє душу".

"Безумовно".

"Батько Біллі також помер", сказала мати. Отаке.

"Кожному хлопцеві потрібен батько".

І так вони ще дуже довго співали дуетом недалека, побожна тітонька й дебелий, але геть порожній дядько, від якого луною на всі боки відскакували солодкі банальності.

* * *

"Коли це з ним сталося, сказала матір Біллі, він був одним з найкращих студентів у своїй групі".

"Мабуть, він просто перепрацював", сказав Роузвотер. В руці він тримав книжку, але його виховання не дозволяло йому водночас розмовляти й читати, хоча він запросто міг би, не відриваючись від книжки, давати матері Біллі відповіді, які б тішили їй душу. Це був роман Кровера Тріске "Маніяки в четвертому вимірі". В ньому йшлося про людей, які потерпали від психічних хвороб і яких було неможливо вилікувати, бо причини хвороб знаходилися у четвертому вимірі, а земні лікарі мали справу з трьома вимірами, тому вони і гадки не мали, що саме спричиняло ці проблеми.

А ще Роузвотерові дуже подобалося, коли Тріске писав, що вампіри, вовкулаки, ангели, домовики і тому подібні істоти таки існують, але вони перебувають у четвертому вимірі. Тріске також казав, що тепер там перебуває й Вільям Блейк, улюблений поет Роузвотера. Ну й, ясна річ, і рай та пекло.

* * *

"Він заручений з дуже заможною дівчиною", сказала матір Біллі.

"Це добре, сказав Роузвотер. Гроші ніколи не завадять".

"Ніколи".

"Це точно".

"Бо що за життя, коли треба рахувати кожну копійку!"

"Так, зайва копійка нікому не завадить".

"Її батько власник тієї оптометричної школи, де тепер вчиться Біллі. А ще він має шість офісів у нашій частині штату. І він скрізь літає власним літаком. А ще в нього є розкішна дача на озері Лейк Джордж!"

"Це прекрасне озеро".

Біллі, не вистромлюючись з під ковдри, заснув. Коли він прокинувся, то побачив, що лежить прип'ятий до ліжка у в'язничному медпункті. Він продер одне око й побачив бідолаху Едґара Дербі, який сидів впритул до свічки й читав "Червону медаль за відвагу".

Біллі заплющив око й згадав про майбутнє, в якому бідолаху Едґара Дербі розстрілюватимуть посеред руїн Дрездена.

У тій команді, що здійснювала розстріл, було лише чотири солдати. Біллі чув про те, що там існувало неписане правило, за яким одному з чотирьох видавали рушницю з холостим патроном. Біллі б ніколи не повірив, що в такій маленькій команді наприкінці такої довгої війни хтось комусь усе ще видавав холостий патрон.

* * *

До медпункту зайшов головний англієць, щоб перевірити стан здоров'я Біллі. То був командир піхотного полку, якого взяли в полон на самому початку війни, під Дюнкерком. Це він вколов Біллі морфій. На всі ці бараки не було жодного справжнього лікаря, тож полковник був змушений взяти на себе цю відповідальність. "Як там наш пацієнт?" запитав він у Дербі.

"Повністю вирубаний".

"Але ж живий".

"От кому пощастило бути живим, але при цьому нічого не відчувати".

Дербі стояв навитяжку перед полковником і не рухався.

"О, прошу вас, вільно! Я тут один командир на двох рядових, та ще й хворих... Я думаю, що за цих обставин ми можемо обійтися і без церемоній".

Дербі не поспішав сідати. "Ви не такий молодий, як усі інші", сказав полковник.

Дербі сказав, що йому сорок п'ять років, тобто він був на два роки старший за полковника. Той сказав, що всі американці вже поголилися і що Біллі й Дербі були єдині, хто ще лишався при бороді. Атоді він сказав: "Сидячи тут, нам нічого не лишалося, як покладатися на свою уяву. Ось ми й надумалися, ніби десь там воюють немолоді люди, такі, як ми з вами. Ми геть забули, що на війни виряджають зовсім немовлят. Коли я побачив їхні поголені обличчя, я зовсім оторопів. Боже Боже, сказав я собі, це якийсь хрестовий похід дітей!"

Полковник запитав, як саме старий Дербі потрапив у полон, і той розповів йому, як він разом з сотнею інших переляканих солдатів опинився в гайку. Довкола них п'ять днів точилася смертельна битва. А цю сотню під захист голих дерев загнали німецькі танки.

Дербі, не шкодуючи фарб, описав, яку неймовірну рукотворну погоду деякі земляни здатні створити для інших землян, коли вони не хочуть, щоб ті і далі населяли Землю. Артилерійські набої гухали й бухали, розриваючись над верхівками дерев. І звідти, сказав Дербі, градом сипалися ножі, голки і леза. Між вибухами і землею з надзвуковою швидкістю маленькі, обгорнуті міддю грудки свинцю шматували лісове повітря.

Серед тих, хто там опинився, було багато поранених і вбитих. Отаке.

Тоді обстріл вщух, і невидимий, посилений гучномовцем німецький голос наказав американцям скласти зброю, покласти руки на голову і

вийти з лісу. Якщо ж вони цього не зроблять, то по них стрілятимуть доти, аж доки не знищать усіх.

Отож американці залишили на землі зброю і, поклавши руки на голову, вийшли з лісу, бо кожен з них, якщо дозволять, хотів жити далі.

* * *

Біллі знову помандрував у часі й опинився у шпиталі для ветеранів. Він усе ще лежав під ковдрою. По той бік була повна тиша. "Моя мати вже пішла?" запитав Біллі.

"Так".

Біллі вистромився з під ковдри. Тепер перед ним на стільці для відвідувачів сиділа його наречена. Її звали Валенція Мербл. Вона була дочкою власника Іліумської вищої школи оптометрії. Вона була заможна. Вона була завбільшки з будинок, тому що вона тільки й робила, що їла. От і тепер вона сиділа і їла. Вона їла "Три мушкетери", шоколадний батончик з начинкою. На ній були окуляри з потрійними лінзами і оправа, прикрашена штучними діамантами. Відблиски цих штучних діамантів перегукувалися з блиском справжнього діаманта в каблучці, яку Біллі подарував їй на їхні заручини. Цю каблучку було застраховано на суму в тисячу вісімсот доларів. Цей діамант Біллі знайшов у Німеччині. Це був його військовий трофей.

Біллі зовсім не хотілося одружуватися з незугарною Валенцією. Вона була одним із симптомів його психічного розладу. Коли він пропонував їй свої руку й серце та благав її прийняти від нього цю діамантову каблучку й бути супутницею його життя, він добре усвідомлював, що на той час він уже втратив рештки глузду.

* * *

Біллі сказав їй: "Привіт", а вона запитала, чи не хоче він шоколадки, на що він сказав: "Ні, дякую".

Вона запитала, як він почувається, і він сказав: "Краще, дякую". Вона сказала, що всі в його Школі оптометристів співчувають йому і бажають йому швидко видужати, на що Біллі сказав: "Подякуй їм усім від мене".

І вона пообіцяла так і зробити.

* * *

Вона запитала, чи не хотів би він, щоб вона йому принесла чогось, і він на це сказав: "Ні. В мене тут є все, що треба".

"Може, тоді якісь книжки?" спитала Валенція.

"Тут біля мене одна з найбільших приватних бібліотек світу", відповів Біллі, маючи на увазі колекцію наукової фантастики, яка належала Роузвотерові.

Той тепер лежав у ліжку, поруч з Біллі, й читав. Біллі втягнув його в їхню розмову, спитавши, що саме він тепер читає.

І Роузвотер відповів йому. Тепер він читав книжку Кровера Тріске "Євангеліє з космосу". В ній ішлося про прибульця з космосу. Між іншим, зовні він дуже нагадував мешканця Тральфамадору. Цей прибулець провів дуже ґрунтовне дослідження християнства, щоб хоч трохи розібратися з питанням: чому християнам так легко бути жорстокими. І він дійшов висновку, що бодай частково проблему можна пояснити тим, що всі події, описані в Новому Заповіті, подано досить недбало. Він припускав, що метою Євангелія, крім інших речей, було навчити людей милосердя, навіть щодо наймізерніших з поміж них.

Але насправді Євангеліє вчить ось чого:

Перш ніж вбивати когось, як слід переконайся, чи немає в нього зв'язків. Отаке.

* * *

Недоліком оповіді про Ісуса Христа, на думку прибульця з космосу, було те, що Христос, хоча й був дуже непоказним, насправді доводився Сином Найвпливовішої Істоти в усьому Всесвіті. І читачі це добре розуміли. Тому, коли вони доходили до сцени розп'яття, вони, цілком природно, припускали, що (і Роузвотер зачитав це місце вголос)

М да, ці придурки не того замордували!

А ця думка породжує іншу, а саме: "Є такі, кого можна мордувати". Кого? Тих, у кого немає зв'язків. Отаке.

* * *

Прибулець з космосу подарував землянам нове Євангеліє. В ньому Христос таки був ніким і нестерпним подразником для багатьох тих, що мали зв'язки. Як і в справжньому Євангелії, тут йому дозволяли робити ті самі милі і загадкові заяви.

І от якось люди задля розваги схопили його, прибили цвяхами до хреста і встромили хрест у землю. І лиходійники вирішили, що за це їм нічого не буде. І читачам нічого не лишалося, як і собі вважати те саме, оскільки це нове Євангеліє товкмачило одну і ту саму думку, а саме, що Христос був ніким.

І тут, перш ніж цей ніхто помер, небеса розверзлися, і звідти на людей полинули громи та блискавки. І всі почули оглушливий голос Бога. Бог оголосив, що сьогодні він усиновлює цього неробу й на віки вічні наділяє його всією владою й пільгами, пов'язаними зі званням Сина Творця Всесвіту. І Бог мовив: "Починаючи з цієї миті, Він буде жорстоко

карати кожного, хто буде мучити будь якого неробу без роду, племені та зв'язків".

* * *

Наречена Біллі доїла "Три мушкетери" і взялася за ще один шоколадний батончик, "Молочна галактика", з карамельно горіховою начинкою.

"Книжки це бридня, сказав Роузвотер і пожбурив "Євангеліє з космосу" під своє ліжко. Яка від них користь?"

"Але з того, що ви нам розповіли, сказала Валенція, ця книжка мусить бути цікава".

"Та де! вигукнув Роузвотер. Якби ж то цей Кровер Тріске вмів писати !" І він мав рацію: Кровер Тріске і справді не заслужив, щоб його всі читали. У нього був ганебний стиль. Хіба що його ідеї були дуже слушні.

* * *

"Я не думаю, що Тріске колись бував за кордоном, вів далі Роузвотер. Подивіться! Він тільки й пише, що про землян, але всі вони в нього американці. Але скажіть мені, скільки на Землі тих американців?"

"А де він живе?" запитала Валенція.

"А хто ж його знає, відповів Роузвотер. Як мені відомо, я єдиний, хто колись його читав. Що книжка то інший видавець. І хоч скільки я писав до різних видавництв, щоб зв'язатися з ним, листи завжди поверталися назад, тому що того видавництва вже не існувало".

І тут він вирішив змінити тему і сказав, що йому дуже подобається каблучка, яку Біллі подарував Валенції на заручини.

"Дякую! сказала та і виставила руку так, щоб Роузвотер міг як слід роздивитися каблучку. Біллі знайшов цей діамант на війні".

"Чим гарні війни, сказав Роузвотер, так це тим, що кожен знаходить там собі якийсь трофей".

* * *

А що стосується місця проживання Кровера Тріске, насправді на той час він жив у місті Іліумі, там, де й Біллі, але в повній самотності і занедбаності. І незабаром Біллі навіть познайомиться з ним.

"Біллі", сказала Валенція Мербл.

"Га?"

"Давай обговоримо, яке саме столове срібло ми будемо замовляти на весільний бенкет".

"Гаразд".

"Я переглянула всі каталоги і зупинилася на двох гарнітурах на "Данському королівстві" і на "В'юнкій трояндi"".

"В'юнка троянда", сказав Біллі.

"А, з іншого боку, я б з таким важливим рішенням не поспішала, сказала вона. Це не жарти. З цим вибором нам доведеться жити все наше подальше життя!"

Біллі втупився у каталог. "Данське королівство", сказав він нарешті.

"Але ж і "Місячне сяйво" нічим не гірше".

"Так, нічим не гірше", сказав Біллі Піліґрім.

* * *

І тут Біллі Піліґрім випав з часу й опинився у тральфамадорському зоопарку. Йому було сорок чотири роки, і він був експонатом у великому зоопарку, накритому геодезичним куполом. Тепер він розвалився у кріслі, яке було його сидінням під час усієї подорожі від Землі до Тральфамадору. Він був зовсім голий. Тральфальмадорців цікавило його тіло всі його закапелки. Тисячі відвідувачів зібралися довкола його житла, і всі вони стояли, вистромивши свої ручки так, щоб їхні очі могли його як слід роздивитися. На ту пору Біллі вже провів на Тральфамадорі шість земних місяців. Він повністю звик до юрби.

Про втечу не могло бути й мови. Атмосфера за межами зоопарку була насичена ціанистим калієм, і до Землі було 2 676 720 000 000 000 000 кілометрів.

* * *

Біллі був експонатом, і його помістили в приміщення, яке мало символізувати типове житло землянина. Майже всі представлені тут меблі було вкрадено зі складу універмагу "Сієрс Робак" у місті Айова Сіті у штаті Айова. Тут був кольоровий телевізор і розкладний диван. Обабіч дивана були столики, на кожному з яких стояло по лампі і попільничці. Там був також міні бар з двома високими табуретками і невеликий більярдний стіл. Уся підлога за винятком кухні, туалету та кришки люка в центрі кімнати була вкрита синтетичним килимом кольору "імперське злото". Перед диваном стояв журнальний столик, на якому віялом було розкладено різні журнали.

В кімнаті також був стереопрогравач. Він працював, на відміну від телевізора. До екрана телевізора було приклеєно картинку, на якій один ковбой вбивав другого. Отаке.

На всій відведеній для Біллі території не було жодної стіни, і йому зовсім не було де заховатися. Раковина, унітаз, душ усе це було на видноті й мало модний тоді колір "холодної м'яти". Біллі підвівся зі свого крісла, пішов в туалет і випустив цівочку. Юрба була в повному захваті.

* * *

Як і завжди о такій порі, Біллі почистив зуби, вставив на місце свій зубний протез і зайшов на кухню. Його газова плита, холодильник і посудомийка також були кольору "холодної м'яти". На дверях холодильника було намальовано картину. Ця деталь була частиною загального дизайну. На картині парочка з далеких безтурботних років епохи корсета і канкану радісно крутила педалі свого двомісного велосипеда.

Біллі подивився на картину і полинув думкою до тієї парочки. Але його думці не було за що зачепитися. Цікаво, що ця парочка взагалі не викликала в нього ніяких думок.

* * *

Біллі ситно поснідав консервами. Він помив весь свій посуд: чашку, тарілку, ніж, ложку, виделку, каструлю і поставив їх на місце. Після того він поробив вправи, яких його навчили у війську: стрибки на місці, нахили, присідання і віджимання від підлоги. Більшість із тральфамадорців і не підозрювали, що його тіло й обличчя не були еталоном краси. Вони не сумнівалися, що перед ними зразковий землянин. І таке ставлення дуже піднесло Біллі на дусі, вперше в житті він припинив соромитися своєї фігури. Закінчивши вправи, прийняв душ і підстриг нігті на ногах. Потім він поголився і поприскав дезодорантом

під пахвами, в той час як екскурсовод, який стояв на платформі перед його житлом, пояснював відвідувачам зоопарку, що саме Біллі робить і навіщо. Екскурсовод звертався до своєї аудиторії за допомогою телепатії. Не сходячи з місця, він обдавав їх хвилями своїх думок. На тій самій платформі поруч з ним стояв маленький клавішний прилад, за допомогою якого він доносив до Біллі кожне із запитань, які виникали у відвідувачів.

І перше запитання, яке донеслося до Біллі через динамік телевізора, звучало так: "Чи вам тут добре?"

"Більш менш так само, як і на Землі", відповів Біллі Піліґрім. І це була правда.

* * *

На Тральфамадорі існувало п'ять статей, і кожна з них виконувала якусь конкретну функцію, вкрай потрібну для народження нової істоти. Для Біллі всі ці статі виглядали однаково, тому що їхні статеві ознаки перебували у четвертому вимірі.

З усього, що Біллі повідали тральфамадорці, найбільшим шоком для нього було те, що він дізнався про секс на Землі. Як вони пояснювали, екіпажі тральфамадорських літаючих тарілок дослідили, що на Землі існує не менше семи різних статей, і кожна з них є абсолютно потрібною для успішного розмноження. Й знову ж таки, Біллі ніяк не міг дотумкати, який стосунок ті п'ять додаткових статей могли мати до зачаття й народження дитини, оскільки всі вони виконували свою дітородну функцію лише у четвертому вимірі.

Тральфамадорці, як могли, намагалися розкрити Біллі очі на те, як саме відбувається секс у невидимому вимірі. Зокрема, вони йому пояснили, що на Землі не народжуватимуться діти, якщо не буде чоловіків гомосексуалістів. Але можуть бути діти і без жінок

гомосексуалісток. Не може бути дітей без участі жінок віком за шістдесят п'ять років. Але можуть бути діти й без чоловіків віком за шістдесят п'ять років. Не можуть існувати діти без Інших дітей, які прожили хоча б годину після народження. Ну і так далі.

Для Біллі все це звучало як повна нісенітниця.

* * *

І більшість з того, що він їм казав, для тральфамадорців також було повною нісенітницею. Попри всі свої зусилля, вони так і не змогли уявити собі, як саме він сприймає час. Та і Біллі набридло їм це пояснювати. Екскурсовод, як міг, намагався донести до них земний погляд на час.

Цей екскурсовод запропонував юрбі, що зібралася довкола Біллі, уявити собі, що вони перебувають посеред пустелі, в ясний сонячний день, і що десь далеко, на самому обрії височать гори. Вони можуть бачити вдалині маківку гори чи пташку, чи хмарину або, навпаки, перевести погляд на те, що лежить у них під ногами, наприклад, на якусь каменюку. Ато й розвернутися у бік каньйону і зазирнути в його глибини. Але тут серед них є цей бідний, недолугий землянин, якому всього цього не дано, бо його голова навіки закута у сталевий шолом. І в цьому шоломі є лише одна дірочка для ока, через яку він і мусить сприймати весь світ. І до цього отвору приварена вузька труба завдовжки два метри.

І це ще було не все. В тому образному порівнянні, яке вжив екскурсовод, Біллі був прип'ятий до сталевої рами, яка міцними болтами кріпилася до дрезини, що котилася рейками. І в нього не було ніякої змоги ні крутнути головою, ні хоча б на міліметр посунути трубу. На протилежному боці труба спиралася на підставку з під кулемета, яка також кріпилася болтами до дрезини. І все, що Біллі міг бачити в ту трубу, зводилося до маленької цятки. Він і гадки не мав, що був

прип'ятий до дрезини, або що у тій ситуації, в якій він опинився, було щось дуже ненормальне.

Дрезина то ледь повзла, то раптом набирала скажену швидкість, то просто зупинялася, а тоді знову пхалася під гору чи котилася з гори, чи огинала кути, або чесала навпрошки. І хоч що б бідний Біллі бачив у свою трубу, в нього не було іншого виходу, як казати собі: "Це життя".

* * *

Біллі думав, що тральфамадорці будуть якщо й не обурені, то хоча б занепокоєні всіма війнами й іншими формами вбивства, які процвітають на Землі. Він думав, що їх не може не нажахати та комбінація жорстокості й на диво ефективної зброї, яка притаманна землянам, хоча б тому, що така комбінація рано чи пізно може призвести до знищення частини, а то й усього безневинного Всесвіту. Такого висновку він дійшов, начитавшись наукової фантастики.

Цікаво, що у своїх розмовах вони ніколи не порушували теми війни. Колись один із відвідувачів зоопарку через екскурсовода спитав у Біллі, що було найцінніше з усього, про що він дізнався на Тральфамадорі, і Біллі відповів: "Те, що все населення планети здатне жити в мирі й злагоді. Як вам відомо, я походжу з планети, на якій від самого початку, не припиняючи, проливається людська кров. Я, наприклад, на власні очі бачив тіла заживо зварених школярок, які загинули від бомб, що скинули на них мої співвітчизники, які вважали, що у цю мить вони воюють зі світовим злом". І це була правда. Біллі й справді бачив ті тіла у Дрездені. "І коли я був у таборі, я користувався свічками, які було зроблено з жиру людей, замордованих братами й батьками тих самих заживо зварених школярок. Земляни це, мабуть, найгірші істоти в усьому Всесвіті! І рано чи пізно інші планети відчують, яка страшна загроза походить для них від Землі. Тому поділіться зі мною своїм секретом, щоб я міг, повернувшись на Землю, врятувати нас усіх. Що треба зробити, щоб на планеті був мир?"

Біллі страшенно пишався своєю натхненною промовою. Тому він був приголомшений, коли побачив, як тральфамадорці почали затуляти очі своїми маленькими ручками. З попереднього досвіду він знав, що це означає, що він сказав їм повну дурницю!

* * *

"Чи... чи не могли б ви мені пояснити, надламаним голосом звернувся він до екскурсовода, що я такого сказав?"

"Ми знаємо, який буде кінець Всесвіту, відповів екскурсовод, і Земля тут ні до чого. Хоча і її також буде знищено". "Так ... так який буде кінець Всесвіту?" запитав Біллі. "Ми його підірвали, коли проводили випробування нового покоління енергоносіїв. Один із наших пілотів натиснув на кнопку пускового приладу і весь Всесвіт згинув". Отаке.

* * *

"Якщо ви знаєте це, сказав їм Біллі, невже не можна знайти якийсь спосіб, щоб запобігти цьому? Ну, наприклад, тримати того пілота за руки ноги, щоб він не зміг натиснути на кнопку?"

"Він завжди на неї тиснув і надалі буде тиснути. Ми завжди дозволяли йому це робити, і далі дозволятимемо. Просто та мить саме так побудована".

* * *

"Виходить, сказав на це Біллі, ретельно підбираючи слова, що будь які спроби зупинити земні війни теж безглузді?"

"Ясна річ".

"Але ж ви живете на дуже мирній планеті".

"Так, сьогодні у нас панує мир. А в інші дні у нас відбуваються війни, не менш руйнівні та криваві, ніж ті, про які ви нам розповідали чи свідком яких ви були. І над тим ми не маємо ніякої влади, тому ми просто не дивимося у той бік. Ми їх ігноруємо. І навпаки, ми проводимо вічність, споглядаючи різні приємні миті, от як, наприклад, тепер, у цьому зоопарку. Що може бути краще за це?"

"Нічого".

"Якщо землянам і варто навчитися чогось, так це вміння ігнорувати жахливі часи і зосереджуватися на гарних. Але для цього потрібно багато зусиль".

"Гм", сказав Біллі Піліґрім.

Тієї ночі, перш ніж заснути, Біллі випав із часу й полинув у зовсім іншу мить, приємну і затишну. Це була його весільна ніч із колишньою Валенцією Мербл. Вже минуло півроку, як він виписався з лікарні для ветеранів. Усі його недуги минулися. Він успішно закінчив Іліумську школу оптометристів. Із сорока семи випускників за кількістю балів він був на третьому місці.

Тепер він був у ліжку, посередині просторої, з височенною стелею, кімнати, вікна якої виходили на океан, у будинку, який стояв на березі однієї з бухт мису Анни, у штаті Массачусетс. І поруч із ним лежала Валенція. З іншого боку затоки блимали вогні міста Ґлостера. Біллі лежав на Валенції в той час, як вони займалися статевим актом. Одним із наслідків цього акту стане народження Роберта Піліґріма, який у старших класах школи зовсім зірветься з різьби, але який потім піде в славетні "зелені берети", котрі й зроблять з нього зразкового десантника.

Валенція ніколи не випадала з часу, зате вона була наділена буйною фантазією. Під час цього статевого акту вона уявляла себе однією з найславетніших жінок в історії. А саме англійською королевою Єлизаветою Першою, у той час як Біллі був Христофором Колумбом.

* * *

З Біллі вирвався звук, що нагадував рипіння незмащеного поршня. Це він звільнив у Валенцію свої сім'яні проходи і тим самим вніс свою лепту у створення чергового "зеленого берета". Хоча з погляду тральфамадорців кожен "зелений берет" мав загалом сімох батьків.

Зробивши це, він скотився зі своєї дебелої жінки. Але на її обличчі все ще залишався вираз повного блаженства. Біллі ліг так, що половина його тіла звисала з ліжка, а його гострі хребці розляглися вздовж краю матраца. Відтак він розпростер свої кінцівки і поклав руки під голову. Тепер він був багатий. Він одержав нагороду за те, що побрався з дівчиною, на яку ніхто з нормальних чоловіків ніколи б і не подивився ласим оком. Тесть подарував Біллі новий "Б'юїк Роудмастер", будинок, обладнаний за останнім словом техніки, і зробив його керівником своєї найуспішнішої філії в Іліумі, де Біллі, не особливо напружуючись, міг щороку мати свої тридцять тисяч. І це гріло душу. Як не крути, а його батько був лише перукарем.

І на це його мати приказувала: "От і Піліґріми пішли вгору".

* * *

Свій медовий місяць вони провели в Новій Англії, серед гірко солодких таємниць і щемких кольорів бабиного літа. Задля створення романтичного настрою одна зі стін кімнати, яку знімали закохані, являла собою широченний балкон з подвійними дверима. Під балконом млосно хлюпотіла духмяна океанська затока.

Маленький зелено помаранчевий тягач (у темряві ці кольори зливалися в суцільну чорну пляму) з гуркотом протрюхикав під балконом. Між тягачем і їхнім весільним ліжком було не більше десяти метрів. Тягач прямував у відкрите море, й у темряві світилися лише вогні його двигунів. Його трюми були порожні й через це від кожного руху здригалися і співали. Їхня пісня, посилена луною, гула та дзвеніла на різні голоси. От вже і бухта почала підспівувати тягачеві, а тоді й спинка ліжка, на якому лежали молодята. Й навіть коли того тягача вже і слід запав, пісня ще довго не згасала.

"Дякую", вимовила нарешті Валенція. Спинка їхнього ліжка на той час дзижчала, мов комарик.

"Прошу".

"Це було так гарно".

І тут вона заплакала.

"Щось не так?"

"Я така щаслива".

"Це ж добре".

"Я ніколи не думала, що хтось колись зі мною одружиться". "Угу", сказав Біллі Піліґрім.

* * *

"Я могла б схуднути заради тебе", сказала вона.

"Що?"

"Я сяду на дієту. І я зроблю все, щоб подобатися тобі". "Ти мені й так подобаєшся".

"Правда!"

"Звичайно", сказав Біллі Піліґрім. Завдяки тому, що він випадав з часу, Біллі вже бачив, як саме складеться їхнє подружнє життя, і він знав, що йому, в принципі, не буде на що нарікати.

* * *

Відтак під їхнім весільним ліжком пропливла розкішна яхта, яка мала назву "Шехерезада". Її двигуни виводили пісню, що звучала як органні баси. "Шехерезада" світилася безліччю вогнів.

На кормі, тримаючись за перила, стояла пара закоханих, він і вона, двійко красивих молодих людей у вечірньому вбранні. Вони були в повному захваті одне від одного, від своїх мрій і від спокою води під ними. У них також був медовий місяць. Молодого звали Лане Рамфурд, і він був із міста Ньюпорта у штаті Род Айленд, а його наречену Цинтія Лендрі, в дитинстві вона жила в місті Ґаяніс Порту, у штаті Массачусетс, і там у неї був закоханий Джон Ф.Кеннеді.

І тут є ще один збіг обставин. Пізніше Біллі Піліґрім опиниться у лікарні, де його сусідом по палаті буде дядько цього Рамфурда, професор Бертран Коупленд Рамфурд, який викладав у Гарварді й був офіційним істориком Військово Повітряних сил США.

* * *

Коли ці красиві люди зникли з поля зору, Валенція запитала у свого незграбного чоловіка про війну. Для жінки землянки не існує нічого банальнішого, ніж пов'язувати секс і романтику з війною.

"Чи ти колись згадуєш про війну?" запитала вона і поклала свою руку на його стегно.

"Інколи", відповів Біллі Піліґрім.

"А я от інколи дивлюся на тебе, сказала Валенція, і в мене виникає дивне відчуття. Мені здається, що в тебе багато різних секретів".

"Не вигадуй!" сказав Біллі. Й він, ясна річ, покривив душею. Він ще зроду нікому не розповідав ні про те, як він подорожує часом, ані про Тральфамадор і таке інше.

"Ти, мабуть, приховуєш щось про війну. Ні, я не те хотіла сказати! Не приховуєш, а просто є щось таке, про що тобі не хочеться розповідати".

"Та ні".

"Я так пишаюся тим, що ти воював. Ти ж про це знаєш?" "Це добре".

"То, мабуть, був жах?"

"Бувало й таке". І тут Біллі пройняла одна абсурдна думка. І хоч як то дивно, але саме в ній полягала правда. Кращої епітафії для Біллі Піліґріма та й для мене годі було б шукати.

Все було прекрасно, нічого ніде не боліло.

"А якби я тебе дуже попросила, то ти б мені розповів про війну?" запитала Валенція. У маленький закапелок її дебелого тіла вже почав прибувати будівельний матеріал для "зеленого берета".

"Всі мої розповіді тобі здалися б снами, сказав Біллі. Кому цікаво слухати перекази чужих снів?"

"Я чула, як ти колись розповідав татові про те, як німці розстрілювали когось". Вона мала на увазі розстріл бідолахи Едґара Дербі.

"Угу".

"І ви мусили його ховати".

"Так".

"І коли його привели на розстріл, він бачив, що ви стояли з лопатами?"

"Так".

"І він щось казав?"

"Ні".

"І він був дуже переляканий?"

"Вони йому щось перед тим вкололи. У нього були скляні очі".

"І на нього начепили мішень?"

"Аркуш паперу", сказав Біллі. Він підвівся з ліжка, сказав: "Я зараз" і подався в темний туалет. Там він потягнувся рукою в бік вимикача і, торкнувшися грубої стіни, зрозумів, що він опинився у табірному лазареті й що надворі був 1944 рік.

* * *

Свічка, яка стояла в палаті, догоріла. Бідолаха Едґар Дербі заснув на своїй кушетці, поруч із Біллі. Біллі підвівся з ліжка і, тримаючись за стіну, намагався знайти вихід, бо йому нестерпно хотілося до вітру.

І тут він несподівано намацав двері, розчахнув їх і, зашпортуючись, вивалився у табірну тьму. Він був геть одурілий від подорожей у часі та від морфію. Він так сяк доплуганився до колючого дроту, який зразу ж увіп'явся в нього зграєю шпичаків. Біллі спробував відступити на крок, але шпичаки не відпускали його. Тоді він розпочав щось на зразок недолугого танцю з дротами: то тягнув їх на себе в один бік, то в інший, тоді знову повертався у висхідну позицію.

Якийсь російський полонений, що також вийшов до вітру в нічну темряву, побачив, як Біллі витанцьовує, і наблизився до нього з іншого боку колючого дроту. Він підійшов до цього дивного опудала, м'яко озвався до нього і запитав, з якої той країни. Опудало не звернуло на нього уваги й продовжувало дриґатися. Тоді росіянин обережно, шпичак за шпичаком, звільнив опудало, і воно, не вимовивши ані слова подяки, потанцювало десь геть у ніч.

Росіянин помахав йому і російською мовою сказав навздогін: "До свіданія!"

* * *

Біллі в повній темряві витягнув зі штанів своє причандалля й випустив цівку, яка дуже довго, не уриваючися, свердлила землю. Потім він те причандалля так сяк запхав назад у штани і замислився над новою проблемою. Звідки він сюди прийшов і куди йому йти далі?

Десь у темряві лунали розпачливі зойки. Не маючи іншого дороговказу, Біллі почовгав у їхній бік. Він хотів зрозуміти, яка трагедія примусила стількох людей вийти на холод і стогнати просто неба.

Не усвідомлюючи того, Біллі з тилу підійшов до вбиральні. Цей нужник являв собою огорожу, в якій стояло дванадцять відер. З трьох боків нужник був прикритий ширмами, збитими з дранки та сплющених бляшанок. А четвертої стіни взагалі не було. Своїм передом нужник виходив на оббиту толем стіну барака, в якому щойно закінчився бенкет.

Біллі рухався вздовж ширми і дійшов до того місця, з якого можна було побачити напис на оббитій толем стіні. Слова було нанесено тією самою рожевою фарбою, якою було розмальовано й декорації для "Попелюшки". Біллі був такий очманілий, що йому здалося, ніби слова висіли в повітрі або що їх намалювали на якійсь прозорій завісі. А ще на цій завісі вилискували ловкі срібні цяточки. Насправді то були головки цвяхів, якими толь кріпився до дощок барака. Біллі не міг зрозуміти, до чого саме кріпилася ця завіса, й тоді він надумався, що і чарівна завіса, і театральні зойки були частиною якогось невідомого йому релігійного ритуалу.

Напис закликав:

"Зробив свою справу прибери за собою!"

Біллі зазирнув усередину нужника. Стогони рвалися саме звідти. Всі місця зайняли американці, які, спустивши штани, сиділи навпочіпки. Після бучного бенкету їхні шлунки перетворилися на активізовані вулкани. Всі відра або стояли, наповнені по вінця, або були перекинуті.

Найближчий до Біллі американець із завиванням поскаржився, що він уже вивергнув із себе геть усі нутрощі, окрім хіба що мізків. Але не минуло й хвилини, як він заволав: "Аж ось і вони! Аж ось і вони!" Він мав на увазі свої мізки.

Це був я. Ваш покірний слуга. Автор цієї книжки.

Побачивши таку пекельну сцену, Біллі кинувся геть. Він проминув трьох англійців, які з безпечної відстані споглядали за цим святом випорожнення. Від огиди і шоку вони не могли навіть поворухнутися.

"Застібни свою матню!" наказав один із них Біллі, коли той проходив повз них.

Біллі так і зробив. Якимось чудом він все таки дістався до дверей лазарету. Він одчинив їх і знову опинився на мисі Анни, на самому початку свого медового місяця. Зачинивши за собою туалет, він заліз під ковдру, де на нього чекала його молода дружина.

"Я так за тобою скучила", сказала йому Валенція.

"А я за тобою", сказав їй Біллі Піліґрім.

* * *

Біллі й Валенція поринули в сон, притулившись одне до одного, немов дві ложки, і Біллі знову випав із часу й полинув у 1944 рік, туди, де він прямо з маневрів у Південній Каролініі дістався поїздом в Іліум на похорон свого батька. Він ще не бачив ні Європи, ні війни, яка там лютувала. Залізницями тоді ще їздили паровози.

Біллі довелося робити багато пересадок, і паровози тяглися, як слимаки. У вагонах смерділо димом, пайковим тютюном, спиртним, яке також видавали за талонами, і газами, що виривалися з людей, які харчувалися тим, що було в пайках. Залізні сидіння в купе було оббито дуже жорсткою мішковиною, і тому Біллі не спалося. Він, нарешті, заснув лише тоді, коли до Іліума лишалося три години ходу. Його довгі костомахи перегороджували весь прохід до вагона ресторану, вщерть забитого пасажирами.

Коли поїзд дістався до Іліума, провідник збудив Біллі. Той ледве продер очі, прихопив свою солдатську торбу, похитуючись, зійшов на платформу і став біля провідника. Насправді він все ще продовжував спати.

"Що, запитав провідник, гарні сни бачив?"

"Так", відповів Біллі.

"Ну в тебе і стирчак був, доложу я тобі", сказав провідник.

* * *

О третій годині тієї самої ночі, коли Біллі вкололи морфій, два хтиві англійці внесли в палату табірного лазарету нового пацієнта. Це був дрібний та миршавий Пол Лаззаро, подзьобаний віспою крадій автомобілів з міста Цицеро у штаті Іллінойс. Його спіймали, коли він намагався поцупити цигарки з під подушки в англійця. Той спросоння одним ударом зламав праву руку Лаззаро, а другим вирубав його.

Тепер цей англієць допомагав занести Лазарро в палату. Він мав яскраво руде волосся, і в нього були геть відсутні брови. У виставі він грав роль Голубої Феї, що опікувалася Попелюшкою. Однією рукою він підтримував тулуб Лаззаро, а другою зачиняв за собою двері. "Він легший за курча", сказав англієць.

Інший англієць, той, що тримав ноги Лаззаро, був полковником, який вколов Біллі морфій.

Голуба Фея почувався дуже ніяково, і він навіть картав себе. "Якби я знав, що маю справу з курчам, сказав він, я б ніколи так не прикладався".

"Угу".

Голуба Фея не приховував того, яку огиду викликали в нього всі ці американці. "Слабаки, смердюхи, плаксії зграя зачуханих, шмаркатих, злодійкуватих покидьків, сказав він. Та вони гірші за цих сраних росіян".

"О, так, погодився полковник, суцільна некондиція".

До палати зайшов німецький майор. Він вважав англійців своїми близькими друзями. Він заходив до них майже щодня, грав на піаніно, змагався з ними в різні настільні ігри, інструктував їх з питань німецької історії й давав їм уроки розмовної німецької мови. Він часто казав їм, що якби не їхнє висококультурне товариство, то він збожеволів би. Його англійська була дуже вишукана.

Він вибачався перед англійцями за те, що їм навісили цих американських нижніх чинів. Він їх запевняв, що ця незручність триватиме день два, не більше, а тоді цих американців випровадять до Дрездена, де вони працюватимуть на різних роботах. Цього разу він приніс брошуру, яку видала Німецька асоціація персоналу трудових таборів і в'язниць. Це було дослідження, що описувало поведінку американських нижніх чинів, які в Німеччині потрапили в полон. Дослідження написав колишній громадянин США, який дослужився до високих чинів у німецькому міністерстві пропаганди. Його звали Говард В. Кемпбелл молодший. Пізніше він як військовий злочинець опиниться у в'язниці, де, чекаючи на суд, повіситься.

Отаке.

* * *

Поки британський полковник вправляв руку Лаззаро і замішував гіпс, німецький майор перекладав і читав уголос деякі уривки з брошури Говарда В. Кемпбелла молодшого. Свого часу Кемпбелл був досить відомим драматургом. Його брошура починалася так:

"Америка найбагатша країна у світі, але її населення складається в основному з бідних людей, і цих бідняків заохочують ненавидіти себе. Як писав американський гуморист Кін Габбард: "Бідність не гріх, а провина". По суті, бідність в Америці прирівнюється до злочину, хоча це і є країна бідноти. Будь яка інша нація має народні традиції та казки, в яких бідні люди виявляються мудрецями і праведниками, через що їх шанують більше, ніж тих, хто має владу чи золото. Американська ж голота не склала подібних казок. Навпаки, вони висміюють себе і прославляють тих, кому більше поталанило в житті. Найзачуханіша забігайлівка чи гадючник, власник якого ледь зводить кінці з кінцями, обов'язково матиме на стіні табличку з простим і жорстоким запитанням: "Якщо ти такий розумний, чому ж ти тоді бідний?". І в цій забігайлівці обов'язково стоятиме американський прапорець, причеплений до палички від льодяника і застромнений у касу".

* * *

Автор цієї монографії народився в місті Скінектеді, в штаті Нью Йорк. Кажуть, що з усіх злочинців, яких засудили до смерті через повішення, в нього був найвищий коефіцієнт інтелекту. Отаке.

Далі в брошурі було написано:

"Американці, як і люди по всьому світу, вірять багатьом речам, які не мають ніякого стосунку до реальності. І їхня найзгубніша брехня полягає в тому, що будь хто з американців може легко розбагатіти. Й вони ніколи не погодяться з тим фактом, що гроші дістаються людям дуже тяжко, і через це ті, хто їх не має, безперестанку винуватять себе. Й ці гризоти, посилені відчуттям провини, є просто подарунком для багатіїв та можновладців, які для своїх знедолених як приватно, так і на державному рівні роблять набагато менше, ніж панівний клас будь якої країни, починаючи десь з часів Наполеона.

Америка дала світові багато нового. Але найбільш вражаючим (і, безумовно, безпрецедентним) соціальним нововведенням є неймовірна кількість бідноти, позбавленої навіть натяку на гідність. Вони не люблять одне одного, бо в першу чергу вони не люблять себе. Тільки з огляду на цю базову рису ми зможемо збагнути незрозумілу й мало не самогубну поведінку американських нижчих чинів у німецьких таборах для військовополонених".

* * *

Далі Говард В. Кемпбелл описував уніформу американських нижчих чинів часів Другої світової війни.

"Всі відомі нам з історії армії світу, з яких би багатих чи бідних країн вони не походили, намагалися одягнути своїх солдатів, навіть рядових чи останню прислугу в таку форму, яка, принаймні в їхніх власних очах, робила б із них дженджиків, бахурів, хвацьких пияків, мародерів і, нарешті, майстрів наглої смерті. Американське ж військо, навпаки, направляє своїх рядових на війну та смерть в одязі, який скидається на службовий костюм, пошитий невідомо на кого. Це вбрання, стерилізоване, але не відпрасоване, є подарунком від якоїсь чистоплюйської благодійницької організації, яка за мирних часів роздає одяг бездомним ханигам із найзлиденніших нетрищ великих міст.

І коли шляхетно вбраний офіцер звертається до такого дупака в костюмчику, що просмердівся нафталіном, він, певна річ, розпікає його, як це робить будь який офіцер будь якого війська. Але в цьому випадку офіцер пирскає презирством не для годиться і не на публіку. Весь його запал є непідробним виявом ненависті до голоти, якій, окрім себе, немає кому дорікати за свої злидні.

І тому персонал в'язниць і таборів для військовополонених, які наглядають за американськими нижчими чинами, мусить знати: концепція любові до ближнього, навіть якщо йдеться про рідних братів,

там і не ночувала. Цихлюдей між собою нічого не зв'язує. Кожен із них буде поводитися як вередлива дитина, а часто й як потенційний самогубець".

Кемпбелл описує, з чим саме зіткнулися німці, коли до них у полон потрапляли американські рядові. Де б ті не опинялися, вів далі Кемпбелл, ці колишні вояки одразу ж починали жаліти себе, поверталися спиною один до одного і припиняли дбати про особисту гігієну та санітарію. Вони були не здатні до жодних спільних дій. Якщо хтось з поміж них вибивався у лідери, вони одразу ж припиняли слухатися, а то й взагалі звертати на нього увагу на тій підставі, що він такий самий, як і вони, тож нехай сидить собі і не гавкає.

Ну і так далі. Біллі Піліґрім закуняв, пірнув у сон і прокинувся вдівцем у своєму порожньому будинку в Іліумі. Його дочка Барбара докоряла йому тим, що він написав ті маразматичні листи до газети.

* * *

"Ти чуєш, що я тобі кажу?" запитала його Барбара. Надворі знову був 1968 рік.

"Аякже". Біллі ледве продер очі.

"Якщо ти будеш поводитися, як дитина, то, може, й нам також треба буде до тебе ставитися як до дитини?"

"Але ж події розвиватимуться зовсім не так", сказав Біллі.

"Ми ще побачимо, як вони розвиватимуться". І при цьому дебела Барбара обхопила себе руками. "Тут така холоднеча! У тебе що, опалення не працює?"

"Опалення?"

"Пічка. Та бандура, що стоїть у підвалі, нагріває повітря й жене його вгору. Здається, вона не працює".

"Можливо".

"А тобі хіба не холодно?"

"Я не помітив".

"О Боже! Ти й справді дитина. Залиш тебе тут самого, ти не тільки змерзнеш, а й взагалі помреш з голоду". Ну і так далі. Вона була в повному захваті. Тепер вона могла, прикриваючись любов'ю до батька, забрати в нього рештки гідності.

* * *

Барбара викликала майстра, поклала Біллі в ліжко і примусила його пообіцяти їй, що він не буде вилазити з під електричної ковдри, аж доки не запрацює опалення. Вона виставила температуру на максимум, через що ліжко, в якому лежав Біллі, швидко нагрілося до такої температури, що в ньому можна було випікати хліб.

Коли Барбара, грюкнувши дверима, вийшла з хати, Біллі знову випав з часу й опинився у тральфамадорському зоопарку. Для нього з Землі сюди доставили жінку, щоб вони могли паруватися. Це була кінозірка Монтана Крутороуг.

* * *

Монтана все ще була під наркозом. Тральфамадорці у протигазах затягли її сюди, обережно поклали на жовтий шезлонг і ретирувалися через люк. Юрба по той бік скла раділа, мов діти. Довкола цих експонатів зібралася рекордна кількість відвідувачів. Усі мешканці

планети не могли дочекатися, щоб побачити, як саме паруються земляни.

Монтана була гола, і Біллі, звичайно, теж. Між іншим, у нього був дуже масивний латашок. Дурням завжди щастить.

* * *

Монтана прийшла до тями й затріпотіла повіками. Її довгі густі вії скидалися на віяла. "Де я?" запитала вона.

"Все гаразд, заспокоїв її Біллі. Не лякайся".

Всю дорогу з Землі Монтана провела в наркозі. Тральфамадорці ніколи не зверталися до неї. Ба більше, вони навіть не засвічувалися перед нею. Останнє, що вона пам'ятала, був басейн у місті Палм Спрінґз, у Каліфорнії, де вона загоряла, їй було двадцять років. Довкола шиї на срібному ланцюжку в неї висів кулон, який мав форму серця, і своїми краями він торкався її грудей.

Вона покрутила головою і побачила тисячі тральфамадорців, які не зводили з неї очей. Всі вони виражали свою приязнь до неї тим, що в шаленому темпі то стискали, то розтискали свої маленькі зелені ручки.

Монтана почала верещати, як недорізана.

* * *

Всі відвідувачі, немов по команді, стулили свої маленькі зелені ручки, бо їм було дуже неприємно бачити той жах, який охопив Монтану. Директор зоопарку наказав робітникові, який працював на крані і весь час стояв напохваті, опустити зі стелі шатро темно синього кольору. Це мало символізувати земну ніч. Справжня ж

тральфамадорська ніч тривала тут одну земну годину, а після неї йшов тральфамадорський день, який тягнувся шістдесят дві години.

Біллі ввімкнув торшер. Світло від лампочки долетіло до тіла Монтани, і від того всі її пишні казкові рельєфи ще більше напнулися й заграли. Біллі пригадалася розкішна барокова архітектура Дрездена, перш ніж її знищили бомбардувальники.

* * *

З часом Монтана переповнилася любов'ю й довірою до Біллі Піліґріма. Він не торкався її, аж доки вона не дала йому зрозуміти, що хоче цього. Минув тиждень (це якщо застосовувати земні мірки), після якого вона обережно запитала його, чи не хотів би він лягти до неї в ліжко. Й він так і зробив. Це було повне блаженство.

Після того райського ліжка він, випавши з часу, опинився в іншому ліжку. Це було його ліжко, і воно стояло у його будинку в Іліумі, і надворі був 1968 рік, і елекрична ковдра аж пашіла від жару. Він на той час уже був вкритий сімома потами і лежав у повній маячні. Єдине, що він пригадував, це наказ його дочки закутатися й не вилазити з ліжка, аж доки не запрацює опалення.

Хтось постукав у двері його спальні.

"Га?" сказав Біллі.

"Електрик. Опалення".

"Так?"

"Все працює. Тепло вже пішло".

"Добре".

"Миша перегризла дріт, який вів до термостата".

"Це ж треба".

Біллі засопів. Його розпечене ліжно смерділо так, наче це був погріб, у якому розводили печериці. Від сну, в якому була Монтана Круторoуг, у нього сталася полюція.

* * *

На наступний день, після сну з полюцією Біллі вирішив повернутися на роботу до свого офісу, який містився у торговельному центрі. Його бізнес, як завжди, процвітав. Асистенти й без нього давали всьому раду. Побачивши Біллі, вони були ошелешені. Його дочка дала їм зрозуміти, що може так статися, що Біллі вже ніколи не повернеться до справ.

Але Біллі хвацько зайшов до кабінету і сказав, що він готовий прийняти наступного пацієнта. Асистенти послухалися його. Наступним пацієнтом був дванадцятирічний хлопчик, його сюди привела мати, жінка, яка нещодавно стала вдовою. Вони щойно перебралися в Іліум і поки що нікого тут не знали. Біллі розпитав їх, хто вони й звідки приїхали, і дізнався, що батько хлопчика загинув у В'єтнамі під час славетної п'ятиденної битви за висотку номер 875 біля Дакто. Отаке.

* * *

Під час огляду Біллі ніби між іншим розповів хлопчикові про свої пригоди на Тральфамадорі й запевнив цього напівсироту, що його батько все ще живий, принаймні у ті миті, до яких його син повертатиметься знову і знову.

"Це все міняє, правда?" спитав Біллі.

Під час тієї розмови хлопчикова мати вийшла до приймальні і поскаржилася асистентові, що Біллі, мабуть, збожеволів. Й Біллі забрали додому. І там дочка знову спитала його: "Тату, тату, тату, що ж нам з тобою робити?"

Розділ 6

Ну і от.

Біллі Піліґрім каже, що їх повезли у Дрезден наступного дня після тієї ночі, коли йому вкололи морфій у британському бараці, який стояв посеред концентраційного табору для російських військовополонених. Того січневого дня він прокинувся на світанку. В його маленькій палаті не було вікон, і примарні свічки вже догоріли та згасли. Сонце пробивалося всередину через дрібні дірки в стінах і через ледь промальований прямокутник перекошених дверей. На одному з ліжок похропував миршавий Пол Лаззаро, якому зламали руку. На іншому хропів бідолаха Едґар Дербі, шкільний вчитель, якого невдовзі розстріляють.

Біллі підвівся в ліжку. Він не мав жодної гадки, ні який це був рік, ні на якій планеті він опинився. Як би та планета не називалася, там тепер лютував мороз. Але його збудила не холоднеча. Все його тіло здригалося й свербіло, бо воно опинилося в полі якогось тваринного магнетизму. Всі його м'язи так боліли, немов він інтенсивно займався спортом або тяжко працював.

Джерело тваринного магнетизму містилося десь у нього за спиною. Якби його запитали, звідки той магнетизм тут узявся, то Біллі сказав би, що, мабуть, десь позаду зі стелі догори ногами звисає кажан вампір. Біллі відповз від задньої спинки ліжка і збирався з силами, перш ніж обернутися і подивитися, що воно таке. Він боявся, що ця тварюка може ввіп'ястися йому в обличчя і або видряпати очі, або відкусити його довгий ніс. Нарешті він обернувся. Те, звідки цебенів тваринний

магнетизм, і справді здаля нагадувало кажана. То було пальтечко імпресаріо з хутряним коміром, що його німці видали Біллі. Пальтечко звисало з цвяха на стіні.

Біллі знову присунувся в той бік, подивився через плече на одежину і відчув, що магнетизм став ще потужнішим. Відтак він розвернувся обличчям до стіни, став колінами на ліжко і навіть наважився обмацати пальто. Він хотів знайти джерело радіації.

І він його знайшов, навіть не одне, а два маленькі джерела, дві грудки, що завалилися за підкладку і були на відстані трьох сантиметрів одна від одної. Перша скидалася на горошину, друга на мініатюрну підковку. І те, що ці дві грудки випромінювали, Біллі сприйняв як сигнал для себе. Щось ніби забороняло Біллі їх роздивлятися й радило йому: якщо ти хочеш, щоб ці речі явили тобі чудо, не намагайся дізнатися, що воно таке. І для Біллі Пілігріма того було достатньо. Він зрадів. Він переповнився вдячністю.

* * *

Біллі закуняв, а тоді знову прокинувся в лазареті. Сонце було в зеніті. Надворі, мабуть, відбувалася якась Голгофа. Чути було, як бригада з кількох кремезних чоловіків то ломами, то заступами видовбує у твердому, мов скеля, ґрунті ями під міцні колоди, до яких щось мусило кріпитися. То були англійці, що будували для себе новий нужник. Старий вони вирішили віддати американцям, так само, як і приміщення, в якому відбувалися театральна вистава та бенкет.

Шестеро англійців підхопило більярдний стіл, на якому громадилася купа матраців, і потягло його на вихід. Вони знайшли йому нове місце у казармах, які було з іншого боку прибудовано до лазарету. Слідом за ними йшов англієць, в одній руці він тримав свій матрац, а в другій дошку мішень для іграшкових стріл.

Це була Голуба Фея, той самий англієць, який зламав руку миршавому Полові Лаззаро. Він зупинився біля ліжка, на якому лежав Лаззаро, і спитав його, як він почувається.

Лаззаро йому сказав, що після війни він його порішить.

"Як мило..."

"Недольотик вийшов, сказав йому Лаззаро. Ти підняв на мене руку, але так і не зміг добити мене. І в цьому твоя трагічна помилка. Тепер моя черга. І я тебе, будь спок, уб'ю".

Голуба Фея теж дещо знав про вбивства. Він примружився і пройняв Лаззаро кривою посмішкою. "В мене ще є багато часу, щоб добити тебе, сказав він. Якщо тобі вдасться переконати мене, що це буде розумним кроком".

"Іди і встроми собі щось у сраку!"

"Яка чудова ідея!" відповів на це Голуба Фея.

* * *

І з цими словами Голуба Фея, переповнений зверхністю і задоволений собою, подався геть. Коли двері за ним зачинилися, Лаззаро пообіцяв Біллі та бідоласі Едґарові Дербі, що він помститься, і додав, що немає нічого краще за помсту.

"Це найсолодша річ, яка існує в житті, сказав Лаззаро. Всі, що колись зробили мені якесь западло, бля буду, пошкодують про це! Я завжди сміюся останній. Мені насрати, хто це чувак чи баба. Навіть якщо Президент Сполучених Штатів вчинить мені якусь подлянь, то я і на нього знайду управу. Якби ви бачили, що я колись устругнув з однією собакою".

"Собакою?" запитав Біллі.

"Та сучка колись укусила мене. І за це я взяв відбивну, тоді взяв будильник, розкрутив його, витягнув звідти пружину й кусачками розрізав її на отакі маленькі шматочки. Гострі, як леза. Тоді я запхав їх усередину, так, щоб нічого не стирчало. А потім пішов туди, де вона була на припоні. Вона побачила мене і знову кинулася кусати. А я їй кажу: "Собацюрко ти моя, навіщо нам ворогувати? Давай краще дружити. Я вже на тебе не ображаюся". Й вона повірила мені".

"Серйозно?"

"Я кинув їй ту відбивну. Вона хап! і одразу ж усю її заковтнула. Я почекав десь хвилин з десять. Очі Лаззаро сяяли. Нарешті в неї з пащеки почала валити кров. З її очей потекли сльози, вона почала качатися по землі, немов ті леза були не всередині, а назовні. А потім почала кусати себе за живіт. Я тоді засміявся їй в морду і питаю: "Ну що? Зрозуміла? Тепер будеш знати, як кусатися. Ріж собі кишки, кромсай їх. А знаєш, хто це тебе зсередини штрикає? Я!"". Отаке.

"Так от, якщо хтось спитає у вас, сказав Лаззаро, що є найсолодшою річчю у світі, то ви їм скажіть: помста".

* * *

Між іншим, коли пізніше Дрезден було зруйновано, Лаззаро не дуже радів із цього приводу. Він казав, що не має нічого проти німців. Він також казав, що всіх своїх ворогів він любить прибирати по одному. І він пишався тим, що зроду не образив жодного безневинного перехожого. "Лаззаро карає тільки тих, сказав він, хто перед ним завинив".

* * *

Бідолаха Едґар Дербі, який колись був шкільним учителем, розпочав розмову з Лаззаро. Він запитав у нього, чи той, бува, не збирається згодувати Голубій Феї відбивну зі шматками пружини.

"То херня", відповів йому Лаззаро.

"Він, між іншим, не такий вже й маленький", сказав Дербі, якого також не можна було назвати маленьким.

"А мені плювати на його габарити".

"Ти будеш у нього стріляти ?"

"Я зроблю так, що його пристрелять, відповів Лаззаро. Війна закінчиться, він повернеться додому. Для всіх він буде героєм. Чувіхи його будуть рвати на шматки. Нарешті, він десь осяде. Мине ще пару років. Атоді у двері його будинку хтось постукає. Він піде відчиняти двері й побачить якогось чоловіка. І той спитає його: ви такий то й такий то? Він скаже: так. І тоді незнайомець йому скаже: мене направив Пол Лаззаро, й витягне револьвер і відстрелить йому яйця. Тоді незнайомець дасть йому секунду, щоб він пригадав, хто такий Пол Лаззаро і як йому далі жити без яєць. Атоді вистрелить йому в живіт і піде геть". Отаке.

* * *

Лаззаро сказав, що за тисячу доларів плюс добові він може прибрати будь кого у світі. А ще він сказав, що вже накидав для себе маленький списочок.

Дербі його запитав, кого ж він заніс у той список, і Лаззаро відповів: "Ти головне дивися, щоб я тебе не заніс до того списку. І не жартуй зі мною. Все? Все". Він замовк на якийсь час, а тоді додав: "І з моїми друзями теж не жартуй".

"У тебе є друзі?" не повірив йому Дербі.

"Де? На війні? спитав Лаззаро. Так, у мене був один військовий друг. Він помер". Отаке.

"Шкода".

Очі в Лаззаро знову засяяли. "Ага. Він був мій кореш. Ми разом мучилися в тому вагоні. Його звали Роланд Вієрі. Він помер у мене на руках". І тут він спрямував свою здорову руку в бік Біллі. "Він помер через того підараса, який тепер десь тут ховається. І я поклявся йому, що як тільки війна закінчиться, я того підараса знайду і пришию".

Біллі Піліґрім не встиг розкрити рота, як Лаззаро одним різким рухом урвав його: "А ти, салага, не думай про це. Поки можеш, насолоджуйся життям. У тебе є десь п'ять чи десять, чи п'ятнадцять, а то і двадцять років. Але слухай сюди! Кожного разу, як хтось дзвонитиме у твої двері, не відчиняй їх сам, попроси когось це зробити".

* * *

А от Біллі Піліґрім каже, що його життя закінчиться так. Як людина, що часто подорожує в часі, він бачив свою смерть вже багато разів, і свідчення про це він власноручно записав на свій магнітофон. І він каже, що цей запис разом з його заповітом та деякими коштовностями зберігається у його персональній скринці, в сейфі Іліумського відділення Національного торговельного банку.

Цей запис починається словами: Я, Біллі Піліґрім, помру, вже помер і завжди помиратиму тринадцятого лютого 1976 року.

Біллі каже, що смерть застає його в Чикаго і що він туди приїхав, щоб виступити перед величезною аудиторією на тему літаючих тарілок і справжньої сутності часу. Він усе ще живе в Іліумі. Щоб дістатися до

Чикаго, він мусить перетнути три державні кордони. Сполучені Штати Америки поринули в розбрат, війни та розпалися на двадцять маленьких незалежних країн. Тільки в такому вигляді вони припинили бути загрозою для миру й безпеки у всьому світі. А до того розлючені китайці скинули водневі бомби на Чикаго. Отаке. Про це ще ніхто не знає.

Біллі виступає на напхом напханому стадіоні, захищеному прозорим геодезичним куполом. Позад нього місцевий державний прапор: племінний бугай на зеленому тлі. Біллі попереджає, що за годину його життя урветься. Й він сміється з цього приводу і запрошує всіх сміятися разом з ним. "Мені вже давно час помирати, каже він. Багато років тому один чоловік поклявся вбити мене. Тепер він уже трухлявий стариган і живе десь неподалік. Він стежив за всім, що писали в газетах про те, коли й де саме я виступатиму у вашому прекрасному місті. Він зовсім божевільний. І цього вечора він свою клятву виконає".

З аудиторії линуть вигуки протесту.

Біллі Піліґрім охолоджує їх: "Якщо вас це обурює й якщо ви думаєте, що смерть це щось жахливе, тоді ви не зрозуміли жодного слова з усього, що я вам тут казав". І сказавши це, він кінчає промову своєю стандартною фразою: "Прощавайте, привіт, прощавайте, привіт".

Він сходить зі сцени в оточенні поліцейських. Їхня мета захистити його від палких прихильників. З 1945 року ніхто не загрожував його життю. Поліцейські кажуть, що в разі потреби вони будуть при ньому. Вони пристрасно запевняють його, що готові зі зброєю в руках з усіх боків прикривати його своїми тілами.

"Ні, ні, ні, спокійно каже на це Біллі. Вже настав час вам іти додому, до жінок і дітей, а мені на часі помирати, щоб трошки побути мертвим а тоді знову повернутися в життя". І в цю мить його залисина опиняється в полі зору, а значить, і на мушці снайпера, озброєного потужною

лазерною рушницею. Снайпер сидить у затемненій ложі для преси, і його рушниця націлена на Біллі. Наступної секунди Біллі вмирає. Отаке.

І якийсь час він перебуває в цьому стані смерті. Все, що там є, це фіолетове світло і тихе гудіння. Й там більше нікого немає. Там немає навіть Біллі Піліґріма.

* * *

Відтак його знову заносить у життя, у далекий 1945 рік, у ту конкретну годину, коли Лаззаро пообіцяв його вбити. Одразу після того Біллі наказали з речами забиратися геть з лазарету, тому що він вже одужав. Він разом з Лаззаро та бідолахою Едґаром Дербі мусить негайно йти у приміщення, де відбувалася вистава, бо там уже зібралися всі інші полонені. Там тепер мусять відбутися вільні таємні вибори, і вони мусять обрати свого нового командира.

* * *

Біллі, Лаззаро і бідолаха Едґар Дербі перетнули табірний майдан, на якому стояв барак зі сценою. Біллі тримав своє пальтечко так, наче це була жіноча муфта. Він у кілька шарів обгорнув його довкола своїх рук. Він був немов ходяча пародія на одного з персонажів відомої патріотичної картини "Борці за незалежність".

Едґар Дербі на ходу подумки писав листи своїй дружині. В них він казав їй, що він живий і здоровий, тому їй не треба хвилюватися, війна ось ось скінчиться, і він повернеться додому.

Лаззаро бубонів собі під ніс, перелічуючи всіх тих, кого він прибере після війни, і всі ті шахрайства, які він прокрутить, і різних жінок, яких він перетрахає, не питаючи, хочуть вони того чи ні. Якби він був бездомним собакою в якомусь великому місті, будь який поліцейський, побачивши його, схопився б за пістолет і пристрелив би його, а тоді

направив би його голову на аналіз в лабораторію, щоб дізнатися, чи не було в нього сказу. Отаке.

На підході до барака вони побачили англійця, який підбором свого черевика намагався видовбати борозну у твердому ґрунті. В такий спосіб він проводив межу між американським та англійським секторами табору. Ні Біллі, ні Лаззаро, ні Дербі нетреба було пояснювати, що ця лінія означає. Вони це засвоїли ще тоді, коли гралися у пісочнику.

* * *

Все приміщення від сцени до дверей було забито американцями, які тулилися один до одного, мов ложки. Більшість із них або спали, або були в повному ступорі. Їхні пересохлі нутрощі посмикувалися.

"Зачини, бля, двері! гаркнув хтось на Біллі. Ти що, в лісі народився?"

* * *

Біллі зачинив двері, вистромив руку з муфти і потягнувся до печі. Вона була крижана. На сцені все ще стояли декорації до "Попелюшки". До стелі було прикріплено арки яскраво рожевого кольору, а з них звисали блакитні завіси. Там також були позолочені трони і великий фанерний годинник, стрілки якого показували дванадцяту нуль нуль. За черевички для Попелюшки правили льотчицькі бутси, зафарбовані під срібло. Вони валялися під золотим троном, торкаючись один одного своїми масивними підошвами.

Саме коли Біллі і бідолаха Едґар Дербі, і Лаззаро були в лазареті, британці роздавали всім ковдри та матраци. І через те, що їм нічого не дісталося, вони тепер були змушені імпровізувати. Вони могли присісти хіба що на сцені, тому вони піднялися туди, стягнули з арок блакитні завіси і загорнулися в них.

Біллі вмостився, зробив собі тепле блакитне кубло, коли його погляд упав на срібні шкарбани, які належали Попелюшці. І тут він згадав, що в нього не було взуття і що воно йому справді потрібне. Йому дуже не хотілося вилазити зі свого кубла, але він примусив себе це зробити. Біллі став рачки, доповз до черевиків і встромив у них ноги. Вони були як на нього шиті. Виявляється, Біллі Піліґрім і був справжньою Попелюшкою, а Попелюшка була Біллі Піліґрімом.

* * *

У залі тим часом відбувалася лекція на тему особистої гігієни, яку читав головний англієць. По закінченні мали відбутися вільні вибори. Не менше половини американців замість слухати лектора просто клювали носами. Англієць піднявся на сцену, постукав кілька разів своїм офіцерським стеком по ручці трону і закликав публіку: "Хлопці, хлопці, це дуже важливо! Повна увага, добре?" Ну й так далі.

* * *

Вся його промова про секрети виживання зводилася до того, що "занедбавши себе, ви тим самим риєте собі могилу". Він сказав, що на власні очі бачив, як багато солдатів померло через те, що "спершу вони припинили тримати поставу, тоді припинили голитися й митися, тоді припинили вставати з ліжка, тоді припинили розмовляти й, нарешті, померли. І тут нема про що більше розводитися. Очевидно, що так можна дуже легко й безболісно піти з життя". Отаке.

* * *

Англієць сказав, що коли його взяли в полон, він дав собі обітницю і ще жодного разу не порушив її. Він пообіцяв собі, що буде двічі на день чистити зуби, раз на день голитися, мити обличчя та руки перед кожною їжею й після відвідин туалету, раз на день чистити взуття, щоранку робити зарядку не менше, як на півгодини, а після того

звільняти кишечник, якомога частіше дивитися на себе в дзеркало й чесно оцінювати стан своєї зовнішності, особливо свою поставу.

Біллі Піліґрім чув цю промову, лежачи у своєму гніздечку. Звідти йому не було видно обличчя англійця, а лише його щиколотки.

"Я заздрю вам, хлопці", сказав англієць.

Хтось на це засміявся. Біллі чесно хотів зрозуміти, в чому там полягав жарт.

"Сьогодні ввечері ви вирушаєте на Дрезден. Всі кажуть, що це чудове місто. І вам не доведеться, як нам отут, жити в тісняві та скупченості. Ви опинитеся в центрі життя, і харчів там буде набагато більше, ніж тут. Я дозволю собі лише одну маленьку заувагу. За ті п'ять років, що я тут провів, я не бачив жодного деревця, жодної квітки чи жінки, чи дитини, жодного собаки чи кота, або якогось місця, де люди збиралися б заради відпочинку, жодної живої істоти, яка б займалася чимось корисним.

І до речі, не треба хвилюватися про те, що вас бомбардуватимуть. Дрезден відкрите місто. Воно незахищене, бо там немає військової промисловості, і ні в самому місті, ні в його околицях немає великих військових формувань".

* * *

Десь тоді ж під час цих зборів старого Едґара Дербі було обрано керівником над американцями. Англієць оголосив, що можна висувати кандидатури, але ніхто на це не відгукнувся. Тож він сам запропонував Дербі і похвалив його за зрілість і за його довгий досвід роботи з людьми. Інших кандидатур не було, тому перейшли безпосередньо до голосування.

"Хто за?"

Двійко чи трійко людей прохопилося схвальними вигуками.

Після того бідолаха Дербі виголосив промову. Він подякував англійцеві за його цінні поради і сказав, що він збирається їх дотримуватися. Він також сказав, що не сумнівається, що й інші американці робитимуть те саме. А ще він сказав, що тепер його головним завданням буде дбати про те, щоб кожен із них дістався додому живим і здоровим.

"Ід дік кібєніфєні, просичав Пол Лаззаро з глибин свого блакитного гнізда. Пердоль на тихому катері".

* * *

Того дня чомусь раптом різко потеплішало. Середина дня була дуже відлигла. Німці на двох тачках притягли суп і хліб. Тачки штовхали росіяни. Англієць від себе виставив справжню каву, цукор, мармелад, цигарки й сигари. Він же розчахнув двері театрального барака, щоб туди могло заходити тепло.

Американцям умить попустило. Тепер їхні організми були здатні перетравлювати їжу. А тоді їм настав час вирушати на Дрезден. З британського сектору концтабору в бік воріт вони промарширували досить рівною колоною. Як і раніше, Біллі Піліґрім очолював цей парад. Але тепер на його ногах сяяли срібні бутси, руки були захищені муфтою, а з його пліч звисала схожа на тогу блакитна завіса. Він так і не встиг поголити бороду. Так само, як і бідолаха Едґар Дербі, який ішов одразу за ним. Він усе ще писав листи додому, через що його губи тремтіли і смикалися.

Любо Марґарет!

Сьогодні нас відправляють у Дрезден. Ні про що не хвилюйся. Дрезден ніколи не бомбардуватимуть, бо це відкрите місто. Сьогодні по обіді в нас були вибори. І уяви собі

Ну і так далі.

Вони знову опинилися на залізничній станції на краю концтабору. Їх сюди завезли у двох вагонах, а звідси вони мали їхати з комфортом аж у чотирьох вагонах. І тут вони знову побачили труп волоцюги. Він валявся геть замерзлий у бур'янах, які підступали до колії. Він лежав у позі ембріона, навіть мертвий він, здавалося, тулився до когось, як ложка до інших ложок. Але тут більше нікого не було. Він тулився до морозного повітря, шлаку й попелу. Хтось стягнув Із нього черевики. Його босі ноги мали колір біло синього мармуру. Але чомусь його смерть нікого не зачіпала. Отаке.

* * *

Дорога до Дрездена була суцільною насолодою. Дві години проминули, як одна мить. Їхні солдатські шлунки, які вже були всохлися, обважніли від їжі. Через вентиляційні віконця у товарняк пробивало сонячне світло і тепле запашне повітря. Ще й англійці надавали їм гори тютюну.

Вони прибули до Дрездена о п'ятій вечора. Двері вагонів відчинилися, і перед американцями постало місто такої краси, яку більшість із них ще зроду не бачили. Всі будівлі, які громадилися на обрії, були вибагливими і чарівними, пишними і безглуздими у своїй надлишковості. Ця панорама нагадала Біллі Піліґрімові картинки, на яких зображали рай. Він їх бачив у книжці під час занять у церковній недільній школі.

Хтось у вагоні позад нього, побачивши це, сказав: "Казка". Це був я. Власною персоною. Єдине місто, яке я до того бачив, був Індіанаполіс у штаті Індіана.

* * *

Всі інші німецькі міста бомбардували й палили без жалю. А в Дрездені не було жодного розбитого вікна. Сирени там завивали щодня, вони вищали, немов їх ріжуть, і люди ховалися в льохи і звідти слухали, що їм скаже радіо. Але літаки завжди летіли десь далі на Лейпциг, на Хемніц, на Плауен або ще далі. Отаке.

А у Дрездені батареї продовжували чесно обігрівати домівки. Трамваї усе ще трюхикали рейками. Світло вмикалося і вимикалося кожного разу, коли люди тисли на вимикачі. Ресторани й театри були завжди переповнені. Працював зоопарк. Дрезден був відомий як центр фармакології і харчової промисловості, тут також виробляли цигарки.

Вечоріло, і люди саме поверталися додому з роботи. Вони були дуже змучені.

* * *

Й саме тоді вісім дрезденців, переступаючи через сталеве павутиння рейок, перетинали залізничне депо. На всіх них були нові форми. Їх щойно призвали до війська, й вони лише вчора прийняли присягу. Це були хлопчики та дідусі, й лише двійко з них були ветеранами, яким на східному фронті прострелили все, що можна. Тепер їм було наказано вартувати сотню американських військовополонених, яких сюди привезли для рабської праці. У цьому взводі, зокрема, був дід із рідним онуком. Дід був архітектором.

Наближаючись до вагонів із в'язнями, всі восьмеро новобранців були похмурі. Вони прекрасно розуміли, що їхній бойовий підрозділ не може

не вражати людей своєю неміччю та недолугістю. Один із них замість ноги мав протез і тягав за собою не тільки рушницю, але й палицю. Але, попри все це, від них вимагали так поставити себе, щоб ці дебелі, зухвалі й жорстокі американські піхотинці, на чиїх руках ще не просохла кров, поважали та слухалися їх.

І тут вони побачили бородатого Біллі Піліґріма, загорнутого у блакитну тогу, зі срібними черевиками на ногах, з руками, які він ховав у муфту. На позір йому було добре за шістдесят. Поруч із ним стояв крихітний Пол Лаззаро з перебитою рукою. З нього аж цебенів сказ. А поруч із Лаззаро стояв бідолаха Едґар Дербі, шкільний учитель, вщерть переповнений недоречним патріотизмом, віковими проблемами і поверховою мудрістю. Ну і багато чим іншим.

Вісім кумедних дрезденців пересвідчилися, що ці сто кумедних потвор, що стоять перед ними, і справді є тією сотнею пропахлих порохом американських вояків. Вони прохопилися усмішками і зайшлися реготом. Де й подівся весь їхній переляк. Кого їм було боятися? Перед ними стояли людські істоти, ще більш покалічені та дурнуватіші, ніж вони. Перед ними були персонажі з якогось кабаре.

* * *

І це кабаре хвацьким маршем потяглося геть із депо, через залізничну браму, прямо на вулиці Дрездена. Й зіркою цього параду був Біллі Піліґрім. Він крокував на чолі колони. На хідниках зібралися тисячі людей, які поверталися додому з роботи. Всі вони мали водянисті тіла і шкіру, що за своїм кольором нагадувала віконну замазку. І це було не дивно, тому що останні два роки вони харчувалися добре, якщо картоплею.

І все, на що вони могли сподіватися від життя, це щоб сьогоднішня погода була терпима. Аж тут раптом їм подарували таку розвагу.

Біллі не дуже дивився в очі людей, для яких він був посміховиськом. Він був повністю зачарований архітектурою міста. Грайливі купідони оплітали вікна гірляндами. З карнизів, прикрашених буйними квітами, на Біллі позирали шибеники фавни та голі німфи. Між сувоїв, мушель і стебел бамбука гоцали кам'яні мавпи.

Біллі, переповнений спогадами про майбутнє, знав, що не мине й тридцяти днів, як це місто буде спочатку потрощене на друзки, а тоді спалене дощенту. Він також знав, що більшість із тих, котрі тепер стоять і вирячують на нього очі, невдовзі помруть. Отаке.

Маршируючи, Біллі весь час ворушив руками й бабрався у своїй муфті. Його пальці намагалися у теплій темряві цієї куцої одежини, за підкладкою пальтечка, яке колись належало крихітному імпресаріо, намацати дві грудки і зрозуміти, що воно таке. Кінчики його пальців дісталися за підкладку і з усіх боків обмацували обидві грудки. Одна з них скидалася на горошину, а друга на підкову. На людному перехресті парад зупинився. На світлофорі засвітилося червоне світло.

* * *

На тому перехресті, на самому краю хідника стояв місцевий хірург, який весь день не виходив з операційної. Він був цивільним лікарем, але поставою скидався на військового. Йому вже довелося служити під час обох світових воєн. Побачивши Біллі, він обурився, особливо після того, коли дізнався від охоронців, що Біллі американець. Він вважав, що це вбрання є ознакою жахливого несмаку, і підозрював, що Біллі, мабуть, довелося стати на голову, щоб вирядитися в таке.

Хірург добре розмовляв англійською і він сказав Біллі: "Я так розумію, що для вас війна це нагода посміятися".

Біллі немов крізь густий туман подивився на хірурга. Він тепер не тямив, де він і що він. Він і гадки не мав, що хтось міг подумати, ніби він

клеїть дурня. Цей костюм, звичайно, йому підкинула сама Доля. Доля і рештки потягу до виживання.

"І ви розраховували, що це нас розсмішить ?" запитав його хірург.

Цим запитанням хірург намагався кинути йому виклик. Для Біллі ж уся ця ситуація виглядала як повна таємниця. Він з усіх своїх сил чесно старався бути до всіх приязним, але біда в тому, цих сил у нього було, як кіт наплакав. І тут його пальці, нарешті, видобули з підкладки дві мініатюрні речі, які туди завалилися. І він вирішив показати хірургові, що саме він там знайшов.

"Ви думали, що ми будемо в захваті від вашої клоунади ? гнув своєї хірург. Ну що, ви тепер пишаєтеся собою? Тим, як ви тут представляєте всю Америку?"

Біллі витягнув руку з муфти і простягнув її під самий ніс хірурга. На його долоні вилискували дві речі діамант у два карати і маленький зубний протез. Цей протез являв собою огидний ювелірний виріб срібно перламутрового й помаранчевого кольорів. Біллі розплився у щирій усмішці.

* * *

Парад, спотикаючись, посмикуючись і погойдуючись, дістався до воріт дрезденської бойні і закотився всередину.

Останнім часом на цій бойні нічого не відбувалося. Майже всю рогату худобу, яка водилася в Німеччині, вже давно забили, спожили і вивели з організму люди, більша частина з яких була солдатами. Отаке.

Американців завели у п'ятий корпус на території бойні. Ця будівля являла собою бетонно блочний куб із розсувними воротами спереду і ззаду. Її збудували як хлів для свиней, яких звідси відправляли на забій.

А тепер це місце було відведено під житло для сотні американських військовополонених. Тут були нари, дві пічки і кран з водою. За цим блоком містився нужник, що являв собою паркан, під яким стояли відра.

На вході до барака висів його номер. Це була цифра п'ять. Перш ніж запустити американців усередину, їхній єдиний англомовний вартовий наказав їм запам'ятати свою нову адресу, на той випадок, якщо вони колись заблукають у місті. Ось ця адреса: "Schlachthof fьnf". Schlachthof означало Бойня. Fьnf означало відому всім цифру п'ять.

Розділ 7

За двадцять п'ять років після того в аеропорту міста Іліума Біллі Піліґрім сів у літак. Він знав, що цей літак має невдовзі розбитися, але Біллі не хотів нікому казати про це, щоб із нього не сміялися. Крім Біллі, там ще було двадцять вісім оптометристів. Вони замовили цей літак, щоб разом прибути на з'їзд оптометристів у Монреалі.

Його проводжала дружина Валенція, а позад нього сидів його тесть Лайонел Мербл, за всіма правилами пристібнутий ременями до свого сидіння.

Лайонел Мербл був машиною. Тральфамадорці, як відомо, твердять, що всі істоти та рослини, які населяють Всесвіт, є машинами. І вони щиро дивуються, чому ця думка так ображає багатьох землян.

За склом залу чекання стояла машина Валенції Мербл Піліґрім, яка махала Біллі рукою і наминала черговий шоколадний батончик.

* * *

Літак м'яко і вправно знявся в повітря. Ця мить була побудована саме так. На борту перебував аматорський вокальний квартет, й усі

четверо його учасників теж були оптометристами. Вони називали себе "ЧОМами", й ця назва була скороченням від слів "Чотириокі мудлони".

Коли літак набрав висоту, машина, якою був тесть Біллі, попросила, щоб квартет заспівав його улюблену пісню. Ті знали, про що йдеться, і радо затягли її. В ній були такі слова:

У тюрязі я сидю

Й свою Ядзю я люблю.

Її фотку я собі між ніг встромив.

Як вона мені лгала!

Честь і совість не блюла.

І за це я курву й порішив.

Біллин тесть реготав і реготав, до повної нестями, і благав, щоб квартет виконав ще одну польську пісню, яку він також дуже полюбляв. То була пісня пенсильванських шахтарів, і вона починалася так:

Ми із Міським файні хлопи.

В нас шахтарські чорні жопи.

Завтра нам дадуть платню

На бабів, бухло й гульню.

До речі, про поляків. Біллі Піліґрім став колись свідком того, як привселюдно повісили одного поляка. Це сталося приблизно на третій

день після того, як Біллі потрапив до Дрездена. Він тоді на світанку разом з іншими полоненими йшов на роботу, і біля футбольного поля Біллі побачив шибеницю, довкола якої зібралося трохи людей. Той поляк працював на фермі у німця, і його повісили за те, що він вступив у статеві стосунки з німецькою жінкою. Отаке.

* * *

Біллі знав, що їхній літак має ось ось розбитися, тому він заплющив очі і полинув у часі в 1944 рік. Він знову опинився на фронті в Люксембурзі, разом із трьома мушкетерами. Роланд Вієрі схопив його за барки, трусив щосили й дубасив головою об дерево.

"Ви, хлопці, йдіть далі без мене", сказав Біллі Піліґрім.

* * *

У літаку вокальний квартет саме співав пісню "З тобою, Неллі, і ніч коротка", коли літак врізався у верхівку Кленової гори у штаті Вермонт. Загинули всі, окрім Біллі та другого пілота. Отаке.

Першими на місці авіакатастрофи опинилися молоді австрійці, що працювали інструкторами на славетному лижному курорті біля підніжжя гори. Оглядаючи тіла потерпілих, вони розмовляли між собою німецькою мовою. На них були чорні маски з прорізами для очей і червоні плетені шапки. Вони скидалися на тих клоунів, які мастили собі обличчя сажею, щоб скидатися на негрів, бо це колись викликало в публіки здоровий сміх.

У Біллі був проламаний череп, але він ще був при тямі. Він не розумів, де він. Біллі ворушив губами, і один з клоунів приставив вухо до його рота, щоб почути його передсмертні слова.

Біллі ж подумав, що цей клоун має якесь відношення до Другої світової війни, тому він йому прошепотів свою адресу: "Schlachthof fьnf".

* * *

Біллі на великих санчатах спустили з Кленової гори. Клоуни линвами припнули його до санчат і високими голосами, дзвінко виспівуючи свої тирольські йодлі, подавали сигнал іншим лижникам, і ті одразу ж розступалися перед ними. Вже біля самого підніжжя гори лижня впиралася у стовпи підйомника й мусила обходити їх. Біллі побачив над собою багато молодих людей у яскравих лижних костюмах, масивному взутті та окулярах. Всі вони були по самі вуха обліплені снігом і повільно піднімалися вгору, погойдуючись у жовтогарячих підвісних сидіннях. Він припускав, що, мабуть, це Друга світова війна вступила в нову, захоплюючу фазу. І він нічого не мав проти того. Та й взагалі, якщо розібратися, ніщо ніколи не викликало у нього ніяких заперечень.

* * *

Його доправили в маленьку приватну лікарню. З Бостона прибув відомий нейрохірург, який три години оперував Біллі. Після того він два дні пробув у непритомному стані, під час якого йому ввижалися мільйони речей, і деякі з цих речей були пов'язані з реальністю. Зокрема, те, що стосувалося подорожей у часі. Там усе було правдою.

* * *

І однією з таких правдивих речей був той перший вечір, який він провів на бойні. Біллі та бідолаха Едґар Дербі штовхали порожню двоколісну тачку проходом, обабіч якого стояли колись загорожі для худоби. Вони рухалися в бік спільної кухні, де мусила відбутися вечеря для всіх в'язнів. Їхнім охоронцем був шістнадцятирічний німець Вернер Ґлюк. Вісь тачки була щедро змащена жиром забитих тварин. Отаке.

Сонце щойно сіло, і його відблиски підсвічували місто. В давно спорожнілому загоні для худоби було щось по сільському ідилічне, і місто, яке височіло над ним, скидалося на похилі скелі. Все місто було затемнене на випадок бомбардування, тому Біллі не зміг побачити, як Дрезден поринає в найвеселішу з усіх ігор, на які тільки здатне велике місто в сутінках, коли в ньому один за одним запалюються вогні. Тоді всім, хто таке бачить, здається, що це їм хтось безтурботно підморгує.

Там навіть була повноводна річка, яка могла б відбивати ті вогні. Можна лише уявити, як гарно виглядали б ті нічні підморгування. Це була Ельба.

* * *

Юний охоронець Вернер Ґлюк був родом із Дрездена. Він ще ніколи не бував на бойні, тому не знав, де тут у них кухня. Він був високий і хирлявий, точно як Біллі, який міг би бути його старшим братом. Цікаво, що насправді вони таки були далекими родичами, хоча ніхто з них про це ніколи так і не дізнається. Ґлюк був озброєний важелезним мушкетом, однозарядним музейним експонатом, який мав восьмигранний приклад і довгий відполірований ствол. До мушкета був причеплений багнет, який нагадував видовжену спицю для плетіння. Той багнет не мав ринви для крові.

Ґлюк попереду своїх полонених зайшов до будинку, в якому, як він припускав, мусить бути кухня, і відчинив розсувні двері. Однак кухні там не було. Там містилася роздягальня, за якою була душова, через що все приміщення було наповнене густою парою. У цих випарах стояло десь із тридцять голих дівчат підліткового віку. Це були німецькі біженки, які прибули сюди з Бреслау, нині польського міста Вроцлава, яке зазнало нищівного бомбардування. Вони щойно дісталися до Дрездена, в якому й без того не було проходу від біженців.

І ось ці дівчата стояли голяка, ні від кого не приховуючи свої інтимні частини тіла. Аж тут двері розчахнулися, і Ґлюк, і Дербі, і Піліґрім зовсім зелений солдатик, і бідолаха шкільний вчитель, І клоун у тозі та срібних черевиках вирячилися на них. Дівчата завищали. Вони прикрили, що змогли, руками, і повернулися спинами, й зробили все, що годиться робити в таких випадках, і від того їхня краса стала ще помітнішою.

Вернер Ґлюк, який ще ніколи не бачив голої жінки, поспішив зачинити двері. Біллі теж ніколи такого не бачив. А для Дербі в тому не було нічого нового.

* * *

На той час, коли ці три дурні нарешті знайшли їдальню, яка обслуговувала обідами тих, хто працював на бойні, всі вже подалися в казарму, окрім жінки кухарки, що ніяк не могла дочекатися їх. Це була вдова, і її чоловік загинув на війні. Отаке. На ній був халат і кухарська шапочка. Вона також поспішала додому, хоча там на неї ніхто й не чекав. Перед нею на оцинкованій робочій поверхні лежали її білі рукавички. Для американців вона тримала два бідони з супом Із концентрату. Бідони побулькували на маленькому вогні. На полиці також лежали буханці житнього хліба.

Вона запитала у Ґлюка, чи не здається йому, що він ще занадто молодий, щоб служити у війську. І Ґлюк погодився.

Вона спитала в Едґара Дербі, чи не здається йому, що він занадто старий, щоб служити у війську. Й Дербі погодився.

І, нарешті, вона запитала у Біллі Піліґріма, що саме він собою символізує, і Біллі сказав, що не знає. Він лише намагався зігрітися.

"Всіх справжніх солдатів вже повбивали", сказала вона. І це була правда. Отаке.

* * *

Іншою правдивою річчю, яку Біллі бачив, коли у Вермонті перебував у непритомному стані, була та робота, яку він та інші полонені мусили виконувати у Дрездені впродовж місяця, який лишався до повного знищення міста. Вони мили вікна, замітали підлоги, чистили вбиральні і на фабриці, що виробляла солодовий сироп, пакували слоїки в коробки і заклеювали їх. Цей сироп містив багато вітамінів та мінеральних речовин, і його виробляли для вагітних жінок.

Сироп нагадував рідкий мед, який мав вуджений присмак, і всі, хто працював на тій фабриці, цілий день крадькома прикладалися до нього. Вони не були вагітні, але їм також були потрібні вітаміни та мінеральні речовини. У свій перший робочий день Біллі, на відміну від багатьох інших американців, не прикладався до сиропу.

Біллі приклався до сиропу на другий день. Ложки були притирені де тільки можна на карнизах, по шухлядах, за батареями та в інших схованках. Вони туди потрапили, коли тих, що прикладалися до сиропу, наполохали чиїсь кроки. Лизькання сиропу вважалося злочином.

На другий день Біллі, прибираючи за батареєю, просунув руку в бік стіни і намацав там ложку. За спиною у нього охолоджувався чан Із сиропом. Побачити, що саме робить Біллі, міг лише бідолаха Едґар Дербі, який тоді з назовні мив вікно. Це була столова ложка. Біллі занурив її в чан, покрутив туди сюди так, що з того вийшов м'який масний льодяник. Не довго думаючи, він встромив його собі в рот.

Минула мить, перш ніж кожна клітина його тіла вихлюпнула на Біллі всю свою скажену вдячність і вибухнула бурхливими оплесками.

* * *

По той бік вікна хтось соромливо постукав у скло. То був Дербі, який усе бачив. Йому теж хотілося сиропу. Біллі зробив і для нього льодяник. Він одчинив вікно і встромив льодяник у вдячну пащеку бідолахи Дербі. Наступної миті з очей Дербі бризнули сльози. Біллі притьмом зачинив вікно і сховав липку ложку за батарею. Коридором хтось ішов.

Розділ 8

За два дні до того, як Дрезден було знищено, на бойню до американців завітав один дуже цікавий гість. То був Говард В. Кемпбелл молодший, американець, який став нацистом. Це був той самий Кемпбелл, який написав брошуру про те, що американські військовополонені поводяться, як бидло. Він сюди прийшов не для того, щоб і надалі досліджувати цю тему. На цій бойні він був для того, щоб вербувати охочих до німецької військової частини, яка називалася "Вільний американський корпус". Це була його ідея, і він був командиром цього війська, яке за задумом мусило воювати на російському фронті.

* * *

Зовні Кемпбелл нічим не вирізнявся, але на ньому була імпозантна військова форма, яку він сам розробив і скроїв. Вона складалася з білого крислатого ковбойського капелюха і чорних ковбойських чобіт, розцяцькованих свастиками та зірками. Він також мав тугі сині панчохи, що переходили нагорі в комбінезон. Жовті смуги з обох боків розтинали це вбрання від пахв до щиколоток. На плечі в нього був шеврон профіль Авраама Лінкольна на блідо зеленому тлі. Він також мав широку нарукавну пов'язку червоного кольору, на якій посеред білого кола зависала синя свастика.

І тепер, стоячи в бетонному свинарнику, він пояснював символічне значення своєї нарукавної пов'язки.

Всі нутрощі Біллі Піліґріма аж горіли від печії, бо він весь свій робочий день крадькома прикладався до солодового сиропу. Від цієї печії його очі були зволожені слізьми, і це пояснює, чому він сприймав Кемпбелла немов через акваріум, наповнений морською водою.

"Синє це колір американського неба, навчав усіх Кемпбелл. Біле це наша раса першопроходців, яка освоїла весь континент, осушила болота, розчистила ліси, побудувала дороги й мости. А червоне це кров наших американських патріотів, яку вони роками так радо проливали".

* * *

Публіка, до якої звертався Кемпбелл, тихо покунювала. Вона щойно відпрацювала повний день на фабриці сиропів, а тоді холодом довго марширувала через усе місто, щоб, нарешті, опинитися у цій бетонці. Вона була худа, підголоджена і дивилася на світ порожніми очима. На її шкірі почали буяти червоточини виразок і прищів. Те саме робилося і в її роті, горлі та в кишках. Солодовий сироп, який ця публіка полизькувала на фабриці, містив лише кілька з тих вітамінів та мінеральних речовин, які потрібні кожному землянинові.

І тепер Кемпбелл обіцяв, що всі ті американці, які запишуться до Вільного американського корпусу, одразу ж матимуть їжу відбивні, картоплю пюре з підливою і яблучний пиріг. "Тільки но ми розіб'ємо росіян, пообіцяв він, всі ви одразу як репатріанти потрапите до Швейцарії".

Публіка мовчала.

"Все одно, рано чи пізно, але вам доведеться воювати з комуністами, продовжив Кемпбелл. Тож чи не краще покінчити з ними вже зараз?"

* * *

І тут стало ясно, що Кемпбелл на це своє запитання все ж таки одержить відповідь. Бідолаха Дербі, приречений шкільний учитель, долаючи неміч, зіп'явся на ноги і виголосив, мабуть, найнатхненнішу, сповнену гідності й сили, промову всього свого життя. У цій книжці майже немає героїчних персонажів та двобоїв між добром і злом через те, що більшість людей, які тут опинилися, потерпають від хвороб і почуваються безпорадними жертвами потужних та непідвладних їм сил. Як не крути, а війна вчить людей того, як небезпечно і безглуздо бути героїчними персонажами. Але в цю мить старий Дербі був справжнім героєм.

Він стояв, немов п'яниця забіяка з якоїсь корчми. Його очі дивилися в землю. Туго стиснуті кулаки захищали корпус і були готові до бою, чекаючи на команду голови. Нарешті, Дербі підвів голову і назвав Кемпбелла гадиною. І одразу ж виправив себе. Гади, сказав він, не можуть не бути гадами, а Кемпбелл сам вибрав, ким йому бути, тому він набагато мерзенніший за змію чи пацюка або навіть за кровопивцю кліща.

Кемпбелл криво посміхнувся.

Дербі з глибоким почуттям згадав про американську систему, яка дає людям свободу і справедливість, і рівні можливості, і права для всіх. І він сказав, що в нас немає такої людини, яка б не вважала за честь покласти своє життя за такі високі ідеали.

Він також сказав, що американці та росіяни це як брати, і ці два великі народи розчавлять нацизм, який є хворобою, що мало не загарбала весь світ.

Тужно завили сирени дрезденської повітряної тривоги.

Американці, їхня охорона та Кемпбелл спустилися в лунке бомбосховище. Воно було розташоване прямо під бойнею і являло собою

видовбаний у скелі льох, де тримали туші. Туди вели залізні сходи, що починалися і кінчалися залізними дверима.

В льосі ще лишилося кілька туш корів, овець, свиней і коней, які подекуди звисали з залізних гаків. Отаке. Судячи з кількості порожніх гаків, це приміщення було розраховане на тисячі забитих тварин. Тут було завжди холодно, тому не було потреби в холодильниках. Замість лампочок горіли свічки. Стіни були побілені, й пахло карболкою. Вздовж стін стояли лави. Американці посунули туди І, перш ніж усістися, змахнули тиньк, який облущився на сидіння.

Говард В. Кемпбелл молодший, так само, як і варта, залишився стояти. Він розмовляв з охоронцями бездоганною німецькою мовою. Свого часу він написав багато німецькомовних п'єс і віршів, які мали великий успіх, і він був одружений з відомою німецькою акторкою, яку звали Резі Норт. Її було вбито в Криму під час концерту, коли вона виступала перед військами. Отаке.

* * *

Та ніч минула без пригод. Це наступної ночі під час бомбардування загинуло сто тридцять тисяч мешканців Дрездена.

Отаке. У льосі Біллі задрімав. І у своєму напівсні він знову слово в слово, рух за рухом повторив усю ту суперечку з дочкою, про яку тут уже йшлося.

"Тату, сказала вона, так що ж нам з тобою робити?" Ну і так далі. "А знаєш, кого я могла б убити, не змигнувши оком?"

"Кого б ти могла вбити?" запитав Біллі.

"Твого Кровера Тріске".

Кровер Тріске, звичайно, був і лишається автором науково фантастичних книжок. Біллі не лише прочитав десятки творів Тріске, але й подружився з ним, наскільки це було можливо, бо Тріске дуже неприязна людина.

* * *

Тріске живе в місті Іліумі, де він знімає підвал, десь за пару миль від розкішного будинку Біллі Піліґріма. Тріске вже не пам'ятає, скільки романів він написав штук, може, сімдесят п'ять, не менше. Жоден із них не приніс йому грошей. Щоб звести кінці з кінцями, він займається тим, що керує доставкою місцевої "Іліумської газети", наймає хлопчиків, які розносять свіжі номери передплатникам, і при цьому залякує, підмащує і обраховує малечу.

Біллі вперше побачив його в 1964 році. Якось, їдучи Іліумом, він намагався зрізати кут і заїхав у підворіття, де його кадилак заблокувала купа пацанів з велосипедами. Попереду відбувалося щось на зразок зборів. Якийсь чоловік з довгою бородою струнчив дітей. З його жестикуляції було видно, що він боягуз, з яким небезпечно мати справу, але що свою роботу він знає і дбає про неї. Кроверові Тріске тоді було шістдесят два роки. Він накручував хлопців, щоб ті піднімали свої ледачі сраки і втюхували своїм грьобаним передплатникам ще й недільне видання. Він ще сказав, що той, хто протягом наступних двох місяців збере найбільше недільних передплатників, одержить охиренну премію безкоштовну подорож на острів Мартас Віньярд у штаті Массачусетс. Сюди входить дорога, проживання, харчі, все про все, на три особи, на переможця та його батьків.

Ну і тому подібне.

Один із пацанів був насправді дівчинкою. Вона стояла, роззявивши рота, бо ніколи до того не чула нічого подібного.

Для Біллі в маніакальному обличчі Тріске було щось до болю знайоме, адже він бачив його на стількох книжкових обкладинках. Але отак несподівано зіткнувшися з цим обличчям у підворітті рідного міста, Біллі ніяк не міг пригадати, де саме воно йому траплялося. Біллі подумав, що, мабуть, цей тицьнутий проповідник зустрічався йому в Дрездені. Бо Тріске й тепер скидався на військовополоненого.

Аж тут раптом дівчинка, яка розносила газети, підняла свою руку. "Пане Тріске, запитала вона, а чи можна мені буде, якщо я виграю, взяти з собою ще й сестричку?"

"Ага, січас, відповів Кровер Тріске. Гроші, вони на деревах не ростуть".

До речі, Тріске колись написав книжку про дерево, на якому росли гроші. На ньому замість листя шелестіли двадцятидоларові купюри. Замість цвіту духмяніли урядові облігації, а замість плоду з усіх гілок звисали діаманти. Це дерево притягало до себе людей, які тут таки, під ним, вбивали одне одного, і ті, що полягли, ставали першокласним добривом.

Отаке.

* * *

Біллі Піліґрім запаркував свій кадилак у підворітті і терпляче чекав кінця зборів. Коли всі розійшлися, біля Тріске все ще лишався один хлопець. Він хотів кинути цю роботу, бо вона була заважка, а платня зовсім мізерна як на такий ненормований робочий день. Тріске це дуже не сподобалося, бо, якщо хлопець піде геть, йому самому доведеться розносити газети, аж доки він не знайде якогось іншого дурника.

"Хто ти такий? пхикнув Тріске і нахилився над хлопцем. Якийсь чудо бздич природи?"

"Чудо бздич природи" це також була назва однієї з його книжок. У ній ішлося про робота, в якого завжди смерділо з рота, але після того, як його галікоз (тобто хвороба, яка в побуті часто проходить як "сморід із рота") було вилікувано, у нього одразу з'явилися друзі та подружки. Але цінність цієї книжки полягала в тому, що її було написано в 1932 році, і в ній автор уже тоді передбачив широке використання напалму (тобто горючого желеподібного нафтопродукту) на людях.

На них його скидали з літаків. І це робили роботи. Вони були позбавлені совісті, і в них не було ні бортових систем, ні якихось інших приладів, які б дозволяли їм реєструвати, що саме відбувається з людьми, яких бомбардують напалмом.

Головний персонаж цього роману хоча і був роботом, але зовні нічим не відрізнявся від людини. Він розмовляв, танцював і робив усе, що треба, наприклад, гуляв з дівчатами. І ніхто не ображався на нього за те, що він скидає на людей горючий желеподібний нафтопродукт. Разом з тим, за той сморід із рота всі ставилися до нього з осудом. Але після того, як він цю халепу вилікував, кожен схотів йому бути і другом, і кумом.

* * *

Тріске так і не зміг переконати пацана, щоб той не кидав роботи. Він розповів йому про всіх тих мільйонерів, які замолоду розносили газети, але на це хлопець відповів: "Можливо, але якщо вони й займалися цим, то не більше тижня, тому що це повна наколка".

І з цими словами хлопець поставив свою натоптану газетами торбу перед Тріске, ще й поверх поклав свій зошит з адресами та іменами. Тепер Тріске хоч не хоч, а мусив сам розносити газети по хатах. А в нього не було своєї машини. У нього не було навіть велосипеда, а ще він до смерті боявся собак.

Десь зовсім поруч гавкнув великий пес.

Тріске з кам'яною пикою закинув через плече лямку торби. До нього підійшов Біллі Піліґрім. "Пане Тріске?.."

"Ну?"

"Ви... Ви і є Кровер Тріске?"

"Ну", Тріске припускав, що Біллі знайшов його, щоб поскаржитися на те, як погано йому доставляють газету. Він ніколи не вважав себе письменником з тієї простої причини, що ні для кого у світі він не був письменником.

"Пи... письменник?" запитав Біллі.

"Що?"

Біллі не сумнівався, що це якась помилка. "Є такий письменник, якого звати Кровер Тріске".

"Хіба?" Тріске був геть ошелешений.

"Ви ніколи не чули про такого?"

Тріске похитав головою. "Ніхто... ніхто не чув про такого".

* * *

Біллі посадовив Трісне у свій кадилак і, рухаючись від будинку до будинку, допоміг йому рознести всі газети. Біллі звіряв адреси і стежив за тим, щоб Трісне не пропустив жодної з них. Кровер Тріске сидів із

виряченими очима. Він ніколи в житті ще не зустрічав жодного шанувальника своєї творчості, а Біллі був його справжнім фанатом.

Тріске сказав йому, що ніколи не чув, щоб якусь із його книжок хтось десь рекламував, або рецензував, або, взагалі, продавав. "Всі ці роки, сказав він, я тільки й робив, що намагався достукатися до людей і подарувати їм свою любов".

"Але ж читачі вам, безумовно, пишуть! сказав Біллі. Якби ви знали, скільки разів мені кортіло написати вам листа".

Тріске підняв угору палець. "Один".

"То був прихильний лист?"

"Божевільний . Його автор написав, що я мушу стати Президентом Земної Кулі".

Біллі здогадався, що автором того листа був Еліот Роузвотер, його сусід по палаті у шпиталі для ветеранів на березі озера Лейк Плесид. Біллі розповів Тріске про Роузвотера.

"О Боже, я чомусь думав, що йому не більше чотирнадцяти років", сказав Тріске.

"Ні ні, доросла людина, капітан і фронтовик".

"Він пише, немов йому чотирнадцять років", сказав на це Кровер Тріске.

* * *

Біллі запросив Тріске на святкування вісімнадцятих роковин їхнього з Барбарою весілля. Ця подія мала відбутися за два дні після тієї зустрічі. І от тепер гості пили й гуляли.

Тріске забрів до вітальні, підійшов до столу з наїдками і почав за обидві щоки напихатися канапками. З повним ротом, з якого вивалювали то плавлений сир "Філадельфія", то червона ікра, він розважав розмовою дружину одного з оптометристів. На цьому прийнятті всі, окрім нього, були пов'язані з оптометрією. З усіх присутніх тільки в нього не було окулярів. Він тут був чимось на зразок почесного гостя. Всі були в захваті від того, що серед них є справжній письменник, хоча ніхто раніше й не чув про нього.

Тріске розмовляв із жінкою, яку звали Меґґі Байт. Колись вона працювала асистентом у стоматолога, але, одружившись з оптометристом, покинула роботу і стала хатньою господинею. Вона була дуже вродлива. Останньою книжкою, яку вона прочитала, була "Айвенґо" Вальтера Скотта.

Біллі стояв поруч і дослухався до їхньої розмови. Він застромив руку в кишеню і пальцями перебирав те, що там лежало. Це був подарунок, який він купив для своєї дружини, біла, обшита оксамитом коробочка, в якій лежала сапфірова каблучка, зроблена у формі зірки. Ця каблучка коштувала вісімсот доларів.

* * *

Та побожна повага, яку всі гості, якими б марновірними та неосвіченими вони не були, подіяла на Тріске, як косячок марихуани, і вдарила йому в саме тім'я. Він був щасливий і весь час щось дуже зухвало вигукував.

"Боюся, зізналася йому Меґґі, що тепер я читаю набагато менше, ніж годилося б".

"Ми всі чогось боїмося, відповів їй Тріске. От я боюся раку, і пацюків, і доберман пінчерів".

"Я звичайно мусила б знати, сказала Меґґі, але, що поробиш, каюся, тому й дозволю собі запитати: який з ваших творів є найвідомішим?"

"Роман про похорон одного славного французького кухаря".

"О, як цікаво!"

"Коротше, там зібралися всі славетні шеф кухарі з усього світу. То була грандіозна церемонія. Тріске на ходу видавав сюжет. І от, перш ніж назавжди закрити труну, всі присутні посипають небіжчика петрушкою, різними іншими приправами й паприкою". Отаке.

* * *

"І це що правдива історія?" запитала Меґґі Байт. Хоча вона й була досить нудна людина, зате не було такого чоловіка, якого б вона не спокушала на продовження роду. Варто було їм кинути на неї один погляд, як вони миттю запалювалися бажанням негайно натовкти її матеріалом, якого вистачило б на цілий дитячий садок. Але в неї поки що не було жодної дитини. Вона вживала протизаплідні засоби.

"Ясна річ, що правдива, сказав Тріске. Якби я написав про щось таке, чого насправді не було, і спробував би продати цю історію, то мене б кинули до в'язниці. Бо то було б иіахрайствої"

Меґґі не сумнівалася, що так воно і є. "Як я раніше про це не подумала..."

"Ну то подумайте тепер".

"Це як реклама. Рекламуючи щось, ти мусиш казати правду. Інакше тебе притягнуть до відповідальності".

"Аякже. Законодавчі акти що тут, що там однакові".

"А от як ви думаєте, чи не могли б ви колись і нас описати в якійсь із своїх книжок?"

"Все, що зі мною відбувається, я одразу встромляю в книжки".

"Тож, виходить, я мушу зважувати кожне своє слово".

"Аякже! Бо не тільки я тут слухаю. Бог також слухає. І на своєму Страшному суді він переповість вам усе, що ви сказали й що ви зробили. І якщо з'ясується, що це були не гарні вчинки та слова, а погані, отоді вам справді перепаде і ви будете живцем горіти на вічному незгасимому вогні. І скільки він горітиме, стільки ви будете мучитися".

Перелякана Меґґі на очах посірішала. Вона не сумнівалася, що саме так воно й буде, і від цієї думки всю її звело судомою.

Кровер Тріске роззявив пащеку і зайшовся реготом. Червона лососева ікринка вилетіла з його рота і приземлилася у Меґґі в декольте.

* * *

Один із оптометристів закликав усіх на хвилинку перерватися і запропонував тост за Біллі та Валенцію, адже вони тут зібралися заради того, щоб відсвяткувати чергову річницю їхнього шлюбу. І в цю мить, як і було заплановано, квартет оптометристів "ЧОМи" затягнув пісню, гості перехилили келихи, а Біллі та Валенція, які й без того пашіли від щастя, обійнялися. Очі всіх присутніх сяяли. Пісня називалася "Добрі старі друзяки".

"Гай гай, співалося в ній, я б віддав усе, що маю, щоб хоч на мить опинитися серед своїх старих друзів!" І далі все в такому самому стилі. Замість приспіву там повторювалася думка, що "вже ніколи не вернуться ні мої друзі парубочі, ані моїх любок карі очі. Прощавайте навіки!" І так далі.

Раптом від цієї пісні та цієї річниці на Біллі Піліґріма накотився нестерпно гострий щем. Він ніколи в житті не мав ні друзяк, ні карооких любок, але його охопила така туга, немов колись все це в нього було й загуло. Цю навалу почуттів спричинив вокальний квартет, який непомітно уповільнив темп і почав тиснути на почуття слухачів добре виваженою комбінацією вбивчих акордів спочатку щось тужне й мінорне, тоді ще глибша туга й, нарешті, повний, непроглядний мінор, аж тут раптом хвиць! у вуха слухачів полинули хвилі бадьорого, перецукреного мажору, тоді знову бемць! і їх знову занурили в густий сум. Така хитромудра комбінація акордів мала на надумливого Біллі страшний ефект. Він відчув солодкавий смак лимонаду в роті, його обличчя спотворилося так, немов його прип'яли до знаряддя тортур, відомого з історії під назвою диба.

* * *

Він мав такий дивний вигляд, що кілька стурбованих гостей, дочекавшися кінця пісні, висловило своє занепокоєння, їм здалося, що у Біллі передінфарктний стан, тим більше, що, наче на підтвердження цієї думки, він змучено завалився на стілець і тупо дивився просто себе.

Запала мовчанка.

"О Боже! скрикнула Валенція і поспішила до нього. Біллі, як ти? Що з тобою?"

"Ага".

"В тебе жахливий вигляд".

"Я добре. Все гаразд". І це була правда, за винятком того, що він не знав, чим можна пояснити, що ця пісня на нього так химерно вплинула. Він завжди вважав, що йому немає що приховувати від себе. І ось він зіткнувся з тим, що, виявляється, десь дуже глибоко він заховав якусь таємницю, але він і гадки не мав, що це може бути.

* * *

Побачивши, що рум'янець повертається до його щік і що він уже усміхається, гості почали відходити від Біллі. Біля нього лишилися Валенція та Кровер Тріске, який спочатку стояв позаду, а тоді наблизився, оцінив ситуацію і, мабуть, до чогось дотумкався.

"В тебе на обличчі був такий вираз, сказала чоловікові Валенція, наче ти побачив якусь примару".

"Ні ні", сказав Біллі. Насправді він бачив лише те, що в ту мить було у нього перед очима, обличчя чотирьох співаків, чотирьох звичайних чоловіків з порожніми, коров'ячими очима, в яких то з'являвся, то згасав біль в міру того, як вони стрибали з радості в сум, а тоді знову в радість.

"Здається, я розумію, у чому тут справа, сказав Кровер Тріске. Перед вами відкрилося часове вікно".

"Що що?" запитала Валенція.

"Він раптом побачив або минуле, або майбутнє. Я правильно кажу?"

"Ні", сказав Біллі. Він підвівся, поклав руку в кишеню і намацав коробочку з каблучкою. Він витягнув її та мовчки простягнув Валенції. За задумом він мусив урочисто презентувати це їй під кінець пісні, коли всі дивилися на них. Але тепер на них дивився лише Кровер Тріске.

"Це для мене?"

"Так".

"О, Боже мій!" прошепотіла Валенція. Потім вона повторила цю фразу набагато голосніше, так, щоб її почули інші. Так воно і сталося. Гості зібралися довкола них, вона розкрила подарунок і, побачивши сапфір та зірку, мало не завищала від радості. "О Боже мій!" повторила вона ще раз і палко поцілувала Біллі. "Дякую, сказала вона, дякую, дякую!"

* * *

Люди ще довго гомоніли про те, яких гарних прикрас Біллі надарував Валенції за всі ці роки. "Боже мій, першим ділом вирвалося у Меґґі Байт, вона вже й так має найбільший діамант, який я бачила у своєму житті, якщо не рахувати кінокартин". Вона мала на увазі той діамант, який Біллі привіз як військовий трофей.

А, до речі, той зубний протез, який Біллі знайшов за підкладкою пальтечка, що колись належало імпресаріо, тепер лежав у шухляді, в коробці для запонок. Біллі мав неймовірну колекцію запонок. Це було їхньою родинною традицією на кожний День батька дарувати йому чергові запонки. І тепер на ньому були запонки, подаровані йому на День батька. Вони були зроблені зі старовинних римських монет і коштували понад сотню доларів. Нагорі в його коробці лежала пара запонок, зроблених у вигляді колеса для гри в рулетку. І це було справжнє колесо, повністю придатне для гри, треба було лише знайти відповідний стіл і кульки. А ще в нього була інша пара, де в одну із запонок було вмонтовано термометр, а в іншу компас.

* * *

Тепер Біллі рухався по кімнаті між людьми та столами, наче нічого й не сталося. Від нього ні на крок не відступав Кровер Тріске, якому кортіло дізнатися, що саме Біллі побачив або що його так наполохало. Як не крути, а в більшості романів Тріске йшлося про часові розриви, екстрасенсорику та інші надприродні явища. Тріске вірив у такі речі і полював за будь якими доказами того, що це не вигадка.

"А ви колись пробували, запитав він у Біллі, покласти на підлогу велике настінне дзеркало і поставити на нього собаку?"

"Ні".

"Собака зиркне собі під ноги і раптом зрозуміє, що під ним нічого немає. Йому здасться, що він стоїть лапами на небі. І він підскочить до самої стелі".

"Справді?"

"І у вас був точно такий саме вигляд. Наче ви раптом зрозуміли, що стоїте на небі".

* * *

Знову заспівала вокальна група. І Біллі знову ввійшов в емоційний ступор. Причина цього була, безумовно, пов'язана з чотирма співаками, а не з тим, що вони співали.

Поки Біллі тремтів і втрачав контроль над собою, пісня пристрасно скаржилася на життя.

Тяжко у наймах весь день гарувати.

Але ще страшніше від злиднів конати.

Цілий день щось мокре сиплеться з неба.

І завтра усе буде не так, як треба.

Хатку я мав, і сарай, і козу,

Й все це добро геть згоріло в грозу.

Я вже знайшов був собі дівку гожу.

"З невдахою, каже вона, я не зможу".

Весь вік прожив я без срібла і злота,

Бо в нас процвітають брехня і підлота.

Ну і так далі.

Не дослухавши до кінця пісні, Біллі втік на другий поверх свого розкішного білого будинку.

* * *

Тріске піднявся б туди слідом за ним, але Біллі попросив його не робити цього. Потім Біллі зайшов до своєї ванної й вирішив не вмикати світла. Він зачинив двері і замкнувся. Якийсь час він сидів у темряві, перше ніж до нього дійшло, що він тут не сам. Разом із ним був його син.

"Тату?" озвався він з темряви. Робертові, майбутньому "зеленому беретові", тоді було сімнадцять років. Син дуже подобався Біллі, але він так до кінця й не зрозумів, що той за один. Біллі підозрював, що за Робертом взагалі нічого не стоїть.

Біллі потягнувся до вимикача. Роберт сидів на унітазі зі спущеними піжамними штанями. З його шиї звисала електрогітара, яку він щойно придбав. Він ще її не освоїв. До речі, Роберт так ніколи й не вивчиться грати на гітарі. Вона мала яскраво рожеве перламутрове покриття.

"А, це ти, сину", сказав йому Біллі Піліґрім.

* * *

Біллі усамітнився в спальні, хоча знизу все ще доносився гомін вечірки. Він завалився на ліжко і ввімкнув вібратор "Чарівні пальчики". Матрац смикнувся і наполохав собаку, який лежав під ліжком. Це був Спот. Добрий старий Спот тоді ще був живий. Спот забився в куток і скрутився калачиком.

* * *

Біллі довго думав над тим, чому саме його так вразив квартет, і нарешті зрозумів, що це пов'язано з тим, що він сам зазнав колись дуже давно. І це не була подорож у часі. Весь цей досвід постав перед ним у вигляді блимання, мерехтіння і яскравих спалахів. Ось як це було:

Тієї ночі, коли Дрезден було зруйновано, він сидів у льосі, який використовували як холодильник для м'яса. Все, що він чув, відбувалося у нього над головою і нагадувало кроки якогось велета. То були розриви фугасних бомб. Велети тупцяли, не зупиняючись ні на мить. Цей льох був дуже надійним бомбосховищем. Від того, що відбувалося назовні, зі стелі лише інколи обсипався тиньк. У цьому приміщенні, окрім американців, їхніх чотирьох вартових і кількох оббілованих туш, не було нікого. Всі інші вартові ще перед тим, як оголосили повітряну тривогу, розійшлися по своїх затишних дрезденських домівках. І тепер ті бомби нищили їх разом з їхніми сім'ями.

Отаке.

Ті дівчата, що їх Біллі перед тим бачив голими, також тепер гинули, бо вони переховувалися в сусідньому бомбосховищі, яке містилося під загоном для худоби і було дуже неглибоке.

Отаке.

Час від часу один з вартових піднімався сходами на вихід, щоб подивитися, що робиться назовні. Повернувшись, він щось пошепки казав іншим. Назовні лютував вогняний ураган. Весь Дрезден являв собою стіну суцільного вогню. І цей вогонь поглинав усе живе, все, що могло горіти.

Аж до наступного полудня не можна було виходити з бомбосховища. Коли ж американці та їхні охоронці нарешті вибралися на поверхню, від куряви все небо було геть чорне. Сонце нагадувало розлючену цятку. А Дрезден нагадував поверхню Місяця, на якій не лишилося нічого, крім мінералів. До розпеченого каміння не можна було доторкнутися. Де не кинь оком, скрізь зяяла мертва пустеля.

Отаке.

* * *

Охоронці інстинктивно горнулися один до одного і туди сюди крутили очима. Вони мовчки напинали то один вираз обличчя, то інший, і при цьому їхні щелепи час від часу розверзалися. Вони нагадували німе кіно за участі вокального квартету.

Вони цілком могли співати пісню проте, що "вже ніколи не вернуться ні мої друзі парубочі, ані моїх любок карі очі. Прощавайте навіки!"

* * *

Одного разу, сидячи в тральфамадорському зоопарку, Монтана Круторoуг попросила Біллі Піліґріма: "Може, розкажеш мені якусь історію?" Вони лежали поруч у ліжку. Тепер їх ніхто не турбував. Вони були захищені шатром, яке звисало з купола.

Монтана була на шостому місяці. Розморена й рожевощока, вона час від часу спроквола просила Біллі про якісь дрібниці. Вона не мала змоги погнати Біллі по морозиво чи полуниці, тому що атмосфера за межами зоопарку була насичена випарами ціанистого калію, і найближча точка, де продавали морозиво і полуниці, містилася на відстані в мільйони світлових років від них.

Вона могла хіба що зганяти його до холодильника, який був прикрашений фотографією невиразної парочки на тандемному велосипеді, або могла, як от тепер, облесливим голосом попросити: "Біллі, любчику, розкажи мені якусь історію".

"Дрезден було знищено в ніч на 13 лютого 1945 року, розпочав Біллі свою історію. На наступний день ми вийшли з бомбосховища". Він розповів Монтані про чотирьох охоронців, які були такі приголомшені горем, що нагадували аматорський вокальний квартет, який співає журливу пісню. Він також розповів їй про загін для худоби, на якому не лишилося жодних огорож, про кістяки будинків, що стояли без вікон і без дахів, і про маленькі колоди, які валялися скрізь. То були залишки людей, яким не було де сховатися від вогняного урагану. Отаке.

Біллі розповів їй про ті будинки довкола бойні, які своїми обрисами скидалися на мальовничі скелі. Всі вони обвалилися. Дерев'яні частини їхніх конструкцій знищив вогонь, а кам'яні брили попадали, потерлися одна об одну й, немов намальовані буруни давно неіснуючого моря, застигли при землі.

"Все це нагадувало Місяць", сказав Біллі Піліґрім.

* * *

Охоронці наказали американцям вишикуватися в шеренгу по чотири, що ті й зробили. Потім вони наказали їм маршірувати до того свинарника, де їх поселили. Стіни свинарника були на місці, але ні даху, ні вікон не лишилося, і всередині був лише попіл та грудки розплавленого скла. До всіх дійшло, що тут немає ні їжі, ні води, тому всі ті, що вижили, якщо вони не хочуть померти, мусять негайно, долаючи мальовничі буруни, які лишилися на поверхні Місяця, рухатися кудись далі.

Що вони і зробили.

* * *

Мальовничі буруни тільки здаля мали рівну й гладеньку поверхню. Люди, які мали дряпатися через них, швидко пересвідчилися, що це були дуже підступні брили, вкриті зазубами та щербинами, все ще гарячі на дотик, хисткі, гонористі, тому й готові, якщо хтось їх потривожить, перегорнутися кілька разів і утворити нові мальовничі хвилі.

Члени цієї місячної експедиції, долаючи незнану територію, майже не розмовляли. Їм не було про що розмовляти. Ясно було одне: згідно із задумом всі, хто жив або на той час опинився у цьому місті, без жодного винятку, мусили згинути. І те, що хтось тут ще рухався, було ознакою якогось дефекту в задумі. На Місяці не повинно бути людей.

* * *

Американські винищувачі під покровом куряви прилетіли, щоб пересвідчитися, чи щось там ще рухається. Вони побачили, що Біллі і ті, хто був з ним, не стоять на місці. Літаки дружно хвисьнули по них зі своїх кулеметів, але так ні в кого і не поцілили. Потім вони помітили

інших людей, які пересувалися берегом річки, і вистрелили в них. Хтось із них впав. Отаке.

За задумом це мусило наблизити кінець війни.

* * *

Історія, що її розповів Біллі, несподівано уривалася в передмісті Дрездена, якого не торкнулися вибухи й пожежа. Близько півночі американці та їхня охорона добрели до готелю, який усе ще працював. Будинок освітлювали свічками. На першому поверсі було три каміни, в яких горіли дрова. У просторій їдальні порожні столи чекали на подорожніх, а нагорі ліжка були застелені на той випадок, якщо хтось шукатиме, де йому перебути ніч.

У готелі жили його сліпий власник, його зряча жінка та дві їхні молоді дочки, які тут були за офіціанток і покоївок. Ця родина знала, що Дрездена більше немає. Ті з них, що мали очі, бачили, як годинами палає місто, й вони розуміли, що тепер вони опинилися на краю пустелі. І все ж вони відчинили двері для гостей, протерли склянки, завели годинники, розпалили вогонь і терпляче чекали, коли до них хтось завітає.

З Дрездена в їхній бік не поспішали валити юрби втікачів. Годинники методично відраховували час, дрова в каміні потріскували, напівпрозорі свічки стікали воском. Аж тут раптом у їхні двері постукали, і на подвір'я ступили четверо охоронців та сотня американських військовополонених.

Власник готелю запитав в охоронців, чи вони прийшли сюди з міста.

"Так".

"Хтось ще за вами йде?"

І охоронець відповів, що на тому завваленому руїнами шляху, яким вони сюди діставалися, їм не трапилася жодна жива душа.

* * *

Сліпий власник готелю сказав, що американці можуть перебути цю ніч у стайні, нагодував їх супом, ерзац кавою і дав трохи пива. Потім він підійшов до стайні, щоб почути, як вони на соломі вмощуються на ніч.

"На добраніч, американці, сказав він німецькою мовою. Спіть спокійно".

Розділ 9

А ось як Біллі Піліґрім втратив свою дружину Валенцію.

Він лежав непритомний у вермонтській лікарні після авіакастрофи на Кленовій горі, а Валенція, почувши про це, сіла в їхній "кадилак ельдорадо куп де віль" і помчала до нього. Валенція була в повному трансі, тому що їй так прямо й сказали, що Біллі навряд чи виживе, а якщо й виживе, то залишиться повним овочем.

Валенція обожнювала Біллі. Сидячи за кермом, вона так плакала і завивала, що пропустила свій з'їзд. Зрозумівши це, вона з усієї сили натисла на гальма, і мерседес, який їхав за нею, врізався в неї ззаду. Ніхто, слава Богу, не постраждав, бо обидва водії були пристібнуті. Слава Богу, слава Богу. В мерседеса була пошкоджена одна фара. А оту кадилака був такий розгепаний зад, що в машини оголилися всі її інтимні деталі. Бампер і багажник були сплющені, немов консервна бляшанка. Багажник нагадував ротяку сільського дурня, до чиєї голови не добиває жодна думка. Крила кадилака настовбурчилися. А бампер зазнав такого удару, що вигнувся, наче гвинтівка навпереваги. "Рейґана у президенти" закликала бамперна наліпка, яка міцно трималася

металу. Заднє скло вкрилося павутинням із тріщин. Вихлопна труба відлетіла від двигуна і відпочивала на асфальті.

Водій мерседеса вибрався з машини й підбіг до Валенції, яка запевнила його, що з нею все гаразд. Вона щось гарячково белькотіла про свого Біллі та про авіакатастрофу, а тоді завела машину, влилася в рух, а вихлопна труба так і лишилася валятися на трасі.

Коли вона дісталася до лікарні, люди припали до вікон, щоб подивитися на джерело такого торохкотіння. Її кадилак, позбавлений обох глушників, гуркотів, немов важкий бомбардувальник, який ледве дотягнув до землі на одному крилі та Божій ласці. Валенція вимкнула двигун і одразу ж завалилася обличчям на кермо, від чого машина почала, не перериваючись, сигналити. На гудок вибігли лікар і медсестра, щоб подивитися, в чому там справа. Бідна Валенція знепритомніла від вихлопних газів. Її шкіра набула кольору небесної блакиті.

А за годину її вже не стало. Отаке.

* * *

Біллі про це нічого не знав. Він собі спав, подорожував у часі, ну й тому подібне. Лікарня була переповнена, і для Біллі не знайшлося окремої палати. Тому його помістили разом із гарвардським професором історії, якого звали Бертрам Коупленд Рамфурд. Рамфурдові не треба було озиратися в бік Біллі, бо той був відгороджений від усіх білою полотняною ширмою, яка пересувалася на Гумових колесах. Але Рамфурд чув, як Біллі час від часу мугиче щось собі під ніс.

Його ліва нога була в гіпсі і перебувала у підвішеному стані. Він її зламав, катаючись на гірських лижах. Йому було сімдесят років, але він мав тіло і дух чоловіка, вдвічі молодшого за нього. Він зі своєю п'ятою

дружиною вибрався у Вермонт на їхній медовий місяць, але на свою біду оце зламав ногу. Його дружину звали Лілі. Їй було двадцять три роки.

* * *

Десь близько того часу, коли лікарі констатували смерть бідної Валенції, Лілі з повним оберемком книжок зайшла до палати, в якій лежали її чоловік і Біллі. Рамфурд відправив її по ці книжки ген у самий Бостон. Він саме працював над однотомною історією авіаційного корпусу Сухопутних військ США у період Другої світової війни. І всі ті книжки описували різні бомбардування та повітряні битви, які відбувалися тоді, коли Лілі ще й не було на світі.

* * *

"Ви, хлопці, далі йдіть без мене", оголосив Біллі крізь маячню у мить, коли схожа на ляльку Лілі заходила до палати. Коли Рамфурд побачив її і поклав на неї око, вона працювала танцюристкою в нічному клубі. Вона так і не спромоглася закінчити середню школу. За показниками тесту на рівень розумового розвитку Лілі ледве дотягувала до "норми". "Він мене лякає", сказала вона чоловікові пошепки й кивнула в бік Біллі Піліґріма.

"А на мене він наганяє нудьгу! гаркнув Рамфурд. Усе, що він робить уві сні, це відмовляється від чогось або здається, або вибачається, або благає, щоб йому дали спокій". Рамфурд мав звання бригадного генерала запасу Військово Повітряних сил, де він значився в резерві. Він також був штатним істориком Військово Повітряних сил США, повним професором, автором двадцяти шести книжок, мультимільйонером від народження, одним із найшанованіших яхтсменів усіх часів і народів та переможцем незчисленних регат. Найпопулярніша з його книжок містила поради й рекомендації щодо зв'язку між статевим потягом і спортом для тих чоловіків, кому вже було за шістдесят п'ять. І тепер, позираючи в бік Біллі, Рамфурд процитував Теодора Рузвельта, на якого він, до речі, був дуже схожий:

"Та я з банана вам виріжу кращого чоловіка".

Одним із завдань, з яким Рамфурд погнав Лілі у Бостон, було знайти і привезти йому копію заяви президента Гаррі С. Трумена про те, що на Хіросиму скинуто атомну бомбу. Вона йому доставила цю фотокопію, і Рамфурд запитав у неї, чи вона читала цю заяву.

"Ні". Вона ледве вміла читати, й це було однією з причин, яка змусила Лілі кинути школу.

Рамфурд наказав їй негайно сісти і прочитати заяву Трумена. Він не знав, що в неї така проблема з читанням. Він про неї взагалі майже нічого не знав. Вона для нього була хіба що черговим публічним виявом його надприродної хоті й любовної потуги.

Лілі всілася й зробила вигляд, що читає те, що там наговорив Трумен, а саме:

"Шістнадцять годин тому американський літак скинув на місто Хіросиму, яке є важливою базою японських збройних сил, одну бомбу. Потужність цієї бомби дорівнює двомстам тисячам тонн тринітротолуолу. Ця бомба у дві тисячі разів перевищує руйнівну силу "Великого удару", британської бомби, яка є найбільшою за всю історію ведення бойових дій.

Здійснивши повітряний напад на Перл Гарбор, японці розпочали цю війну. І вони за це сповна поплатилися. Але це ще не кінець. Додавши до свого арсеналу цю бомбу, ми тим самим на додачу до суттєвої переваги, яку на сьогодні вже мають наші збройні сили, радикально збільшили руйнівну силу, що її невдовзі відчують наші вороги. Тепер у виробництво запушено ще кілька подібних бомб, але ми розробляємо набагато потужніші модифікації цієї зброї.

Йдеться про атомну бомбу, яка використовує базову силу світобудови. Ту силу, з якої Сонце черпає всю свою енергію, ми використали проти тих, хто розв'язав війну на Далекому Сході.

До 1939 року науковці вважали, що теоретично можливо використати енергію атома. Але ніхто не знав, як це практично здійснити. Однак на 1942 рік ми вже знали, що німці гарячково працювали над тим, щоб до свого військового арсеналу додати й енергію атома з метою поневолити весь світ. Але їм це не вдалося. Ми маємо бути вдячні Провидінню за те, що німці так пізно змогли побудувати ракети "фау 1 " і "фау 2 ", що в них їх так мало, а ще більше за те, що вони взагалі не мали атомної бомби.

Та війна, яку науковці вели у своїх лабораторіях, була для нас не менш важлива і небезпечна, ніж війна, яку солдати вели на полі бою, в повітрі й на морі. І тепер ми можемо сказати, що ми виграли обидві війни як у лабораторіях, так і там, де відбувалися бойові дії.

Тепер ми готові набагато швидше й рішучіше знищити всю японську військову промисловість, де б вона не знаходилася, заявив Гаррі Трумен. Ми зруйнуємо їхні доки, їхні заводи, їхні мережі зв'язку. Нехай ніхто не сумнівається в тому, що ми назавжди знищимо бажання й спроможність Японії розв'язувати війни. Наша мета зберегти..."

Ну і так далі.

* * *

Одна з книжок, яку Лілі привезла Рамфурдові, називалася "Знищення Дрездена" англійця Дейвіда Ірвінґа. Її в 1964 році передрукувало американське видавництво "Гольт, Райнгарт і Вінстон". У цій книжці Рамфурда цікавили уривки з передмови, яку написали його друзі, відставний генерал лейтенант Повітряних сил США Айра К.Ейкер

та маршал Повітряних сил Великобританії сер Роберт Сондбі, кавалер багатьох лицарських орденів та медалей.

"Мені важко зрозуміти тих англійців та американців, які здіймають плачі за вбитим цивільним населенням наших супротивників, але не здатні прохопитися жодною сльозинкою з приводу наших бойових екіпажів, які полягли в борні з жорстоким ворогом, писав друг Рамфурда генерал Ейкер у своїй передмові. Я думаю, що панові Ірвінґу, який намалював таку жахливу картину загибелі цивільного населення в Дрездені, не завадило б пам'ятати, що тоді, коли це відбувалося, німецькі ракети "фау 1" і "фау 2" падали на Англію і вбивали цивільних чоловіків, жінок, дітей, усіх підряд, бо саме для цього ці ракети будували і запускали. А ще він мусив би пам'ятати про Бухенвальд та Ковентрі".

Передмова Ейкера закінчувалася так:

"Мені дуже шкода, що британські та американські літаки під час бомбардування Дрездена вбили 135 тисяч людей, але я добре пам'ятаю, хто саме розв'язав останню війну, і мені ще більше шкода, що понад п'ять мільйонів союзників поклали свої життя за те, щоб повністю й безповоротно знищити нацизм".

Отаке.

А маршал Сондрі серед інших речей казав таке:

"Ніхто не може заперечувати, що бомбардування Дрездена було страшною трагедією. Прочитавши цю книжку, мало хто зможе стверджувати, що цього вимагала логіка бойових дій. Ця операція належить до розряду тих жахливих речей, які інколи трапляються на війні, речей, спричинених збігом несподіваних і дуже прикрих обставин. Тих, хто схвалив її, не можна звинуватити у підступності чи жорстокості, хоча й не виключено, що вони були такі відірвані від трагічних реалій

війни, що були не здатні цілком збагнути руйнівну силу цього повітряного бомбардування навесні 1945 року.

Прихильники ядерного роззброєння, здається, переконані в тому, що варто їм досягти цієї мети, як війна одразу ж стане більш цивілізованою і терпимою. Тому їм варто прочитати цю книжку й замислитися над долею Дрездена, в якому 135 тисяч людей загинуло внаслідок бомбардування звичайною зброєю. В ніч на 9 березня 1945 року американські важкі бомбардувальники під час рейду на Токіо, скинувши запалювальні та фугасні бомби, вбили 83 793 особи. У той час як атомна бомба, скинута на Хіросиму, вбила 71 379 людей".

Отаке.

"Якщо вас колись занесе в Коуді в штаті Вайомінг, вигукнув Біллі Піліґрім з поза своєї білої ширми, скажіть, що ви до Буйного Боба".

Лілі Рамфурд пересмикнулася і далі вдавала, що вона читає писання Гаррі Трумена.

* * *

Пізніше того ж дня Біллі відвідала його дочка Барбара. Вона була на ліках, і в неї був такий самий скляний погляд, як і в бідолахи Едґара Дербі, коли його в Дрездені вели на розстріл. Лікарі нашпигували її пігулками, щоб вона могла хоч якось функціонувати, в той час як її батько ледве дихав, а мати померла.

Отаке.

З нею були лікар і медсестра. Її брат Роберт покинув поле битви у В'єтнамі і тепер летів додому. "Тату, гукнула вона навмання, тату?.."

Але Біллі тоді перебував за десять років від того часу, в 1958 му. Він оглядав очі хлопчика дауна для того, щоб прописати йому окуляри. Поруч сиділа хлопчикова мати, яка була перекладачем між сином і Біллі.

"Скільки крапок ти бачиш?" запитав у нього Біллі.

* * *

А потім Біллі помандрував у часі туди, де йому було шістнадцять років і він чекав у приймальні лікаря. Його палець рознесло від інфекції. В кімнаті, крім нього, був лише один пацієнт якийсь зовсім старий дідусь. Цей стариган потерпав від шлункових газів. З нього, немов із гармати, рвалося пердіння, а після того він гучно відригував.

"Вибачте", звертався він до Біллі. І зразу ж робив те саме. "О Боже, казав він, я знав, що старість не радість..." І він хитав головою: "Але ж я не уявляв, що це буде така нерадість".

* * *

Біллі Піліґрім розплющив очі у вермонтській лікарні й не зрозумів, де це він опинився. Поруч із ним сидів його син Роберт, який не спускав з нього очей. На синові була форма славетних "зелених беретів". Роберт мав коротку зачіску, його волосся нагадувало щітку солом'яного кольору. Роберт був поголений, чистий, охайний. На його грудях були бойові ордени "Багряне серце", "Срібна зірка" та "Бронзова зірка" з двома смугами.

І це був той самий хлопець, який позавалював усі свої шкільні іспити, в шістнадцять був алкоголіком, який водився з місцевою шпаною і якого заарештували за те, що на католицькому цвинтарі він повалив сотні надгробків. А тепер його не можна було впізнати. На його поставу було любо дивитися, його черевики блищали, штани були відпрасовані, й він був зразковим командиром.

"Тату?.."

Біллі Піліґрім знову заплющив очі.

* * *

Біллі був такий немічний, що навіть не пішов на похорон своєї дружини. Хоча на той час, коли її ховали в Іліумі, він уже був при тямі. Після того він майже нічого не казав, новина про смерть Валенції не викликала в нього особливої реакції, повернення Роберта з війни для нього пройшло непоміченим, ну і так далі. Одне слово, всі вважали, що він тепер перетворився на овоч. В родині обговорювали перспективу операції, але не тепер, а потім, якесь хірургічне втручання, яке б поліпшило циркуляцію крові в мозку.

Але насправді ця апатія була лише ширмою. За нею ховався розум, який булькав, пінився і спалахував від ідей. Він подумки писав листи і накидав стислий план лекцій про літаючі тарілки, про те, чому не варто зважати на смерть, і про справжню сутність часу.

* * *

Професор Рамфурд був переконаний, що голова у Біллі більше не варить, тому він не боявся, що той його почує, і казав зовсім жахливі речі. "Чому вони не дають йому здохнути!" запитав він у Лілі.

"Я не знаю", відповіла та.

"Хіба ж це людина? Лікарі мусять лікувати людей. Вони мусять відправити його до ветеринарів або до садівників, що обрізають дерева. Хай вони займаються ним. Подивися на нього! Й це наша медицина називає життям! Як чудово, ге?"

"Я не знаю", сказала Лілі.

Якось Рамфурд розмовляв з Лілі про бомбардування Дрездена, і Біллі чув ту розмову. З Дрезденом у Рамфурда була маленька заковика. Його однотомна історія авіаційних частин Сухопутних військ США у Другій світовій війні мислилася як скорочений варіант "Офіційної історії авіаційних частин Сухопутних військ у Другій світовій війні". Але у двадцяти семи томах "Офіційної історії" не було майже нічого про бомбардування Дрездена, хоча ця операція і скінчилася неперевершеним успіхом. Ступінь цього успіху всі ці роки, що минули після війни, лишався таємницею, проте не для всіх, а лише для американського народу. Німці, звичайно, про це знали, і росіяни, що окупували Дрезден після війни і які й досі залишаються там, теж про це знають.

* * *

"Американці нарешті почули про Дрезден, раптом оголосив Рамфурд, двадцять сім років після бомбардування. Багато хто з них знає, що там було набагато гірше, ніж у Хіросимі. Тому я мушу щось зазначити про це у своїй книжці. З погляду офіційних джерел Військово Повітряних сил це абсолютно нова інформація".

"А чому вони так довго про це мовчали?" запитала Лілі.

"Боялися, що наші слабодухи, пояснив Рамфурд, почнуть скавучати, мовляв, а чи треба було все це робити".

І тут Біллі подав свій сповнений розуму голос. "Я там був", сказав він.

* * *

Рамфурдові було важко серйозно сприймати Біллі, тому що для Рамфурда Біллі так довго був повним казна чим, що він уже подумки поховав його і викинув з голови. І тепер, коли Біллі сказав щось дуже

чітке і доречне, Рамфурдові вуха відмовилися це сприйняти. Для них це була якась бридня, мовлена незрозумілою мовою, яку не варто вивчати. "Що він сказав?" спитав Рамфурд.

Лілі була змушена перекладати для нього те, що сказав Біллі. "Він сказав, що він там був", пояснила вона.

"Де він був?"

"Я не знаю", відповіла Лілі. "Де ви були?" запитала вона в Біллі.

"В Дрездені", відповів Біллі.

"У Дрездені", переповіла Лілі Рамфурдові.

"Та він просто повторює все, що ми кажемо", пояснив Рамфурд.

"А а ..." сказала Лілі.

"Це в нього ехолалія".

"А а ..."

* * *

Ехолалія це ментальна хвороба, при якій хворий безтямно повторює те, що кажуть здорові люди, які є довкола нього. Але в Біллі не було ехолалії. Просто Рамфурд для власного спокою торочив, що в Біллі саме такий діагноз. Рамфурд мислив на військовий манір: для тих, хто звик марширувати в лавах, будь хто, з ким тобі незатишно й чиєї смерті ти прагнеш (не зо зла, а суто з практичних міркувань), мусить мати якусь дуже бридку хворобу.

* * *

Рамфурд не здавався і протягом кількох годин товкмачив про те, що у Біллі ехолалія. Спочатку медсестра, а тоді й доктор дізналися від нього про це. Він примусив їх провести на Біллі деякі експерименти. Різні доктори й медсестри намагалися почути, як Біллі тупо повторює все, що йому кажуть, але Біллі мовчав і нічого не відлунював.

"Це він тепер нічого не робить, буркотів Рамфурд. А варто вам вийти, як він знову візьметься за своє".

Ніхто з медиків не сприймав серйозно того діагнозу, який він намагався причепити до Біллі. Весь персонал знав, що Рамфурд чорноротий стариган, зухвалий і жорстокий. Він уже не раз так чи інакше заявляв їм, що всі слабаки заслуговують на смерть. У той час як медперсонал, навпаки, свято вірив у те, що тим, хто заслаб, потрібна допомога, й чим більше її буде, тим краще, і що ніхто не заслуговує на смерть.

* * *

Лежачи в лікарні, Біллі вдався до тактики, яка дуже популярна серед тих, хто на війні почувається повністю безсилим. Опинившись віч на віч із супротивником, який свідомо не хотів ні бачити його, ні чути, він намагався переконати свого опонента в тому, що йому буде цікаво побачити Біллі і почути те, що той має сказати. Він мовчав аж до того часу, коли вночі вимкнули світло, дав повній тиші як слід розлягтися й наповнити собою темряву, а тоді звернувся до Рамфурда: "Я був у Дрездені під час того бомбардування. Як військовополонений".

Рамфурд роздратовано пхикнув.

"Слово честі, сказав Біллі. Ви ж мені вірите?"

"Навіщо тепер про це говорити?" відповів Рамфурд. Він усе почув, але не повірив.

"Нам взагалі не треба про це розмовляти, сказав Біллі. Я просто хотів, щоб ви знали. Я там був".

* * *

Тієї ночі ніхто більше з них не обмовився жодним словом про Дрезден, а Біллі заплющив очі і полинув у часі в той травневий вечір, за два дні після того, як оголосили, що в Європі скінчилася Друга світова війна. Біллі разом з п'ятьма іншими американськими військовополоненими трюхикали в маленькому зеленому фургоні, який за своєю формою нагадував труну. На цей покинутий, запряжений кіньми фургон вони набрели в одному з дрезденських передмість. І тепер їх тягли коні, які спроквола цокали копитами вздовж вузьких просік, розчищених серед руїн, котрі все ще нагадували поверхню Місяця. Вони рухалися у бік своєї бойні, щоб на згадку про війну запастися сувенірами. Кінський цокіт нагадав йому часи дитинства в Іліумі, коли молочарі у своїх візках щодня на світанку розвозили людям молоко.

Біллі сидів у самому кінці цієї деренчливої труни. Він закинув назад голову, і його ніздрі надималися у такт його глибокому, рівному диханню. Він відчував щастя. Йому було тепло. У фургоні була їжа і вино, і фотоапарат, і альбом з марками, і опудало сови, і переносний годинник, у який було вмонтовано барометр, тому цей годинник працював завдяки перепадам атмосферного тиску. Тепер американці вільно заходили в порожні будинки того передмістя, де їх тримали, і брали з собою все, до чого в них лежала душа.

Мешканці тих будинків, зачувши, що росіяни вбивають, грабують, ґвалтують, палять усе на своєму шляху і що вони ось ось будуть тут, кидали своє майно і тікали світ за очі.

Але росіяни навіть тепер, за два дні після кінця війни, й досі тут не з'явилися. В руїнах панували тиша і спокій. За всю дорогу до бойні Біллі побачив лише одну людину. То був зовсім старий дідусь, який пхав поперед себе дитячий візок. У візку були тарілки, чашки, дірява парасолька та інші скарби, які він знайшов у руїнах.

* * *

Коли фургон доплуганився до бойні, Біллі нікуди не пішов, лише вистромив обличчя на сонце. Всі його товариші пішли визирати трофеї. Пізніше, вже на іншому етапі його життя, тральфамадорці порадять Біллі завжди зосереджуватися на щасливих митях та ігнорував ті з них, де є сум і страждання. Дивися тільки на приємні речі, скажуть вони йому, бо вічність ніколи не хоче рухатися. Якби Біллі був здатний на таке, то він би вибрав цю коротку мить, яку він провів у глибині фургона, куняючи на теплому осонні, й сказав би, що оце й був пік щастя всього його життя.

* * *

Але тепер, навіть куняючи, Біллі Піліґрім був при зброї. З часів призову й базової підготовки це було вперше, що він був озброєний. На тому наполягли його товариші, бо хто знає, що за людожери можуть ховатися в цих завалах, які нагадують темний бік Місяця, здичавілі собаки, зграї пацюків, яких рознесло від людської плоті, утеклі маніяки й убивці або просто солдати, які вбиватимуть доти, доки їх самих не пристрелять.

За паском у Біллі стирчав здоровенний кавалерійський пістолет. Це була антикварна річ часів Першої світової війни. На кінці його руків'я стирчало кільце. Пістолет був заряджений кулями завбільшки з пташині яйця. Біллі знайшов його на тумбочці в одному з будинків. Це було однією з ознак кінця війни: хай хто б ти був, якщо ти хотів дістати зброю, ти її знаходив. Вона там валялася скрізь. Біллі також мав шаблю.

То була парадна зброя офіцера Люфтваффе, яку він мав одягати на різні урочисті церемонії. Її ефес було прикрашено печаткою, на якій був зображений орел із загрозливо розкритим дзьобом. У пазурах він тримав свастику, і його погляд був спрямований на землю. Хтось загнав цю шаблю в телефонний стовп. Біллі витягнув її звідти, коли їхній фургон об'їздив стовп.

* * *

Його дрімота не переросла в сон, а навпаки, урвалася, коли він почув голоси чоловіка й жінки, які скрушно про щось розмовляли німецькою мовою. Вони надзвичайно зворушливо висловлювали комусь своє співчуття. За мить до того, як Біллі розплющив очі, він подумав, що саме так могли колись звертатися до Ісуса його друзі, коли вони знімали Його стражденне тіло з хреста. Отаке.

Біллі розплющив очі. Чоловік середнього віку та його дружина лагідно заговорювали до коней, немов це були їхні хворі діти. Вони з жахом дивилися на те, чого не помітили американці, що кінські морди були вкриті глибокими ранами і кривавили, що їхні копита потріскалися, тому кожен крок спричиняв нестерпний біль, і що коні божеволіли від спраги. Для американців ці коні були лише одним із транспортних засобів, що дозволяє їм пересуватися, і який відчував не більше, ніж шестициліндровий шевроле.

* * *

Ці двійко співчутливих конелюбів пройшли в кінець фургона, щоб з батьківським докором роздивитися Біллі, того Біллі Піліґріма, довготелесого і вкрай заслаблого, який і сам був справжнім опудалом у своїй блакитній тозі і срібних черевиках. Вони його не боялися. Вони нічого не боялися. Обидва вони були лікарями акушерами. Вони щодня до останньої миті приймали пологи, аж доки всі лікарні не були знищені

у вогні. Тепер вони сиділи біля того місця, де колись була їхня квартира, і доїдали те, що в них лишилося.

Жінка мала тиху вроду, яка не впадає в очі, а від того, що вона роками їла лише картоплю, тепер її шкіра здавалася напівпрозорою. На чоловікові був темний костюм, краватка і так далі. Картопля зробила його худим і виснаженим. Зростом він був, як Біллі, й на ньому були трифокальні окуляри. Ця подружня пара весь час мала справу з немовлятами, але самі вони так ніколи нікого й не породили, хоча і могли б. Цей факт міг би бути цікавою метафорою до всієї ідеї продовження роду.

Якщо брати їх обох, то вони володіли дев'ятьма мовами. Спершу вони звернулися до Біллі Піліґріма польською мовою, тому що він скидався на клоуна, а під час Другої світової війни саме знедолені поляки проти своєї волі опинилися в цій ролі.

Біллі англійською спитав, що їм від нього треба. Вони зразу ж перейшли на його мову і почали гірко докоряти йому тим, що він до такого стану довів своїх бідних коней. Вони примусили Біллі вилізти з фургона і підійти до коней. Коли він побачив, в якому стані перебуває його транспортний засіб, він розридався. Це був єдиний раз за всю війну, коли він плакав.

* * *

Пізніше, коли йому перевалить за сорок і він уже буде досвідченим оптометристом, він інколи на самоті мовчки плакатиме, але через те, що він не буде голосити чи рюмсати, його ніхто не почує.

І це пояснює той куплет відомої різдвяної колядки, який стоїть в епіграфі до цієї книжки. Якщо Біллі колись і плакав, то дуже мало, хоча йому і довелося бачити багато такого, що викликало сльози. І принаймні з цього погляду він нагадував Христа з цієї колядки:

Овечки радіють.

Дитятко не спить.

Ісусик, Господь наш,

Спокійно лежить.

Біллі помандрував часом до вермонтської лікарні. Сніданок щойно скінчився, посуд забрали з палати, І в професора Рамфурда прокинулося щось на зразок людського інтересу до Біллі. Рамфурд роздратовано поставив Біллі кілька посутніх запитань і пересвідчився, що Біллі таки був у Дрездені. Він запитав у Біллі, яктам йому було, і Біллі розповів про коней і про подружжя акушерів, які тоді полуднували на поверхні Місяця.

Ця історія мала таку кінцівку. Біллі та лікарі розпрягли коней, але від нестерпного болю ті нікуди не хотіли рухатися. А тоді до них під'їхали російські мотоциклісти й арештували всіх, хто там був, окрім коней.

За два дні Біллі як колишній американський військовополонений потрапив до своїх, і його відправили додому на дуже тихохідному вантажному судні "Лукреція А. Мотт". Лукреція А. Мотт була відомою американською суфражисткою, тобто борцем за права жінок. На той час вона вже померла. Отаке.

* * *

"Це треба було зробити", сказав Рамфурд, підсумовуючи їхню з Біллі розмову про знищення Дрездена.

"Я знаю", відповів Біллі.

"Війна це війна".

"Я знаю. Я не нарікаю".

"От уже де, мабуть, пекло було".

"Так", сказав Біллі Піліґрім.

"Краще подумай про тих, кому довелося це робити".

"Я знаю".

"Мабуть, для тих, хто тоді перебував унизу, все було далеко не однозначно".

"Все було добре, сказав Біллі. Все відбувається так, як воно й мусить відбуватися, і кожен мусить робити саме те, що він робить. Я цього навчився на Тральфамадорі".

* * *

Пізніше того самого дня дочка Біллі Піліґріма забрала його додому, поклала в ліжко і ввімкнула електричну ковдру "Чарівні пальчики". До нього було приставлено медсестру. Ніхто не розраховував на те, що Біллі повернеться до роботи, деякий час він взагалі мусив сидіти в хаті й нікуди не виходити.

Але, поки медсестра десь на щось відволіклася, Біллі вишмигнув з будинку, сів у машину й поїхав до Нью Йорка. Він дуже розраховував, що йому вдасться потрапити на якусь із телестудій. Він збирався повідати світові все те, про що дізнався на Тральфамадорі.

* * *

Біллі Піліґрім зупинився в нью йоркському готелі "Роялтон готель" на Сорок четвертій вулиці. Абсолютно випадково йому дали номер, в якому колись жив критик та редактор Джордж Джін Нейтен. Згідно з земним уявленням про час Нейтен помер у 1958 році. Але за тральфамадорськими поняттями Нейтен, звичайно, і далі десь живе, І житиме завжди.

Кімната була маленька і в ній не було нічого особливого, хіба що те, що вона містилася на останньому поверсі і мала високі балконні двері, які виходили на терасу завбільшки з кімнату. За парапетом тераси починався повітряний простір, який зависав над Сорок четвертою вулицею. Тепер Біллі вийшов на терасу, сперся на парапет і почав роздивлятися всіх тих людей, які рухалися туди сюди під ним. Вони здавалися йому мініатюрними ножицями. Було приємно і смішно стежити за ними.

Ніч тоді була холодна, Біллі побув трохи на повітрі, зайшов до кімнати і зачинив балконні двері. Ці двері нагадали йому їхній з Барбарою медовий місяць. Там, на мисі Анни, в тому номері для молодят також були балконні двері, вони там і тепер є, і завжди будуть.

Біллі ввімкнув телевізор і заходився перемикати канали то взад, то вперед. Він вибирав такі програми, на які його могли б запросити. Але було ще рано, і ті програми, на яких людям з незвичними поглядами дозволяли ті погляди озвучувати, ще й не починалися. Було саме по восьмій вечора, тому в телевізорі показували або повну дурницю, або вбивства. Отаке.

* * *

Біллі вийшов із номера, спустився вниз повільним ліфтом, подався у бік площі Тайм сквер і задивився на вітрину якоїсь сумнівної книгарні. На вітрині було виставлено сотні книжок про звичайні злягання і про содомію, і про вбивства. Там також був путівник по Нью Йорку і модель

статуї свободи з термометром, вмонтованим усередину. А ще там стояли чотири книжки в паперових палітурках, загиджених мухами і вкритих цятками сажі, чотири романи, автором яких був друг Біллі Кровер Тріске.

Але головні новини того дня було висвітлено на стрічці, яка весь час рухалася на стіні будинку за спиною у Біллі. Скло книгарні відбивало ці новини. Всі вони були про те, які рішення приймає уряд, і про спорт, і про спалахи гніву, і про смерть. Отаке.

Біллі зайшов усередину книгарні.

* * *

Перш за все він побачив напис, що попереджав: тільки дорослим людям дозволяється заходити вглиб книгарні. Там стояли будки з дірочками для підглядання, і в них крутили фільми за участі повністю голих молодих чоловіків і жінок. Хвилина споглядання такого фільму коштувала двадцять п'ять центів. На полицях довкола будок також стояли фотографії голих молодих людей. Ці фото можна було придбати і взяти додому. Знімки більше відповідали тральфамадорському уявленню про життя, ніж фільми, бо на них можна було дивитися коли завгодно, вони так назавжди й лишалися незмінними. Мине двадцять років, а ці дівчата все ще будуть молоді, усміхнені, з розкаряченими ногами, у стані еротичного забуття або повної тупості. Деякі з них смоктали льодяник або встромляли собі в рот банан. Такими вони й увійдуть у вічність. Їхні перчики завжди будуть у напівзбудженому стані, а їхні напнуті м'язи завжди нагадуватимуть артилерійські ядра.

Але Біллі Піліґрім не тремтів від того, що він побачив у задній частині книгарні. Він був заінтригований романами Кровера Тріске, які стояли й вкривалися пилом. Назви цих книжок нічого йому не казали, принаймні він їх не пригадував. І от він підійшов і розгорнув одну з них. Здається, тут це не забороняли. Всі, хто був у цій книгарні, щось

гортали. Книжка називалася "Великий екран". Біллі прочитав кілька абзаців і пригадав, що він таки читав цей роман, багато років тому, у шпиталі для ветеранів. У ньому йшлося про двох землян, чоловіка й жінку, яких викрали іншопланетяни. Їх завезли на далеку планету, яка називалася Циркон 212, і помістили в зоопарку.

* * *

Ці літературні персонажі, які опинилися в зоопарку, мали на одній зі стін свого житла великий екран, на якому постійно спалахували і рухалися свіжі біржові новини з цифрами та всіма іншими показниками, пересувний рядок з біжучими новинами, а також телефон, з'єднаний з брокерською компанією на Землі. Мешканці планети Циркон 212 сказали своїм полоненим, що вони від їхнього імені вклали в якесь підприємство мільйон доларів, і тепер від цієї пари залежало, як вони будуть порядкувати тим добром, бо для них це була чудова нагода заробити скажені гроші і повернутися на Землю багатіями.

І телефон, і великий екран, і пересувний рядок з новинами все це, звичайно, було підробкою. Іншопланетяни встановили ці іграшки, щоб якось стимулювати землян і щоб ті на потіху публіки щиро виконували все те, що від них вимагають, стрибали, почувши новини, плескали в долоні, зловтішалися, сердилися, рвали на собі волосся, ходили під себе від переляку або впадали в блаженство, як ті немовлята в материнській утробі.

І в цій книжці земляни робили все, що від них вимагали. Екран та інше причандалля було, безумовно, обманом. І без релігії там не обійшлося. З рядка новин вони дізналися, що президент Сполучених Штатів оголосив про запровадження Загальнонаціонального тижня молитви, тому кожен тепер повинен молитися. Весь попередній тиждень земляни тільки й чули, що про погані біржові новини. І внаслідок цього на акціях оливкової олії вони втратили мало не весь свій капітал. Тому вони з відчайдушним завзяттям віддалися молитві.

І це подіяло. Вартість акцій оливкової олії вмить зросла.

* * *

Інша книжка Кровера Тріске, яку Біллі знайшов на вітрині, розповідала про чоловіка, що збудував машину часу, бо він дуже хотів побачити живого Ісуса. І це йому вдалося, і він побачив Ісуса, коли тому було лише дванадцять років. Ісус вчився у свого батька теслярського ремесла.

До їхньої майстерні зайшли два римські солдати з сувоєм папірусу, на якому було креслення одного дерев'яного пристрою. Солдати хотіли, щоб завтра на самому світанку цей пристрій вже був готовий. Ішлося про хрест, на якому мусили стратити якогось заколотника.

Тож Ісус і його батько зробили їм хрест. Вони раділи, що знайшли хоч якусь роботу. І того заколотника стратили на хресті.

Отаке.

* * *

Власниками цієї книгарні було п'ятеро лисих коротунів, яких можна було прийняти за одноутробних братів. З рота кожного з них звисала незапалена сигара, аж мокра від слини. Вони ніколи не усміхалися, і кожен з них мав окреме сідало, на якому він проводив більшу частину свого робочого дня. Ця книгарня була їхнім борделем, тільки замість жінок вони торгували паперовими картинками й фільмами. У жодного з них не було ерекції. І в Біллі Піліґріма її не було. Всі інші тут були готові до злягання. Це була дуже дивна книгарня, усе тут дихало любов'ю і дітородністю.

Час від часу продавці підходили до відвідувачів і казали їм: купуй або йди геть, скільки можна тільки дивитись і дивитись, і дивитись,

замацувати сторінку за сторінкою. Дехто з відвідувачів, замість журналів або фотографій, дивилися одне на одного.

До Біллі теж підійшов продавець і сказав йому, що гарні речі лежать не тут, а вглибині книгарні, ці книжки, що їх узяв Біллі, то лише для вітрини. "Це не те, що вам насправді треба, сказав він Біллі. Я вас запевняю. Вам потрібно те, що ми тримаємо вглибині крамниці! "

Біллі слухняно протупцяв у той бік, але до відділу "тільки для дорослих" так і не дійшов. Він це зробив, бо не хотів нікого ображати, але книжку Тріске, ту, в якій був Ісус і машина часу, він усе ще тримав у руках.

Її головний персонаж, той винахідник, подався в біблійні часи з однією конкретною метою. Він хотів з'ясувати, чи Ісус і справді помер на хресті, чи коли його знімали з хреста, то він був ще живий і пізніше оклигав і далі жив. З цією метою мандрівник прихопив з собою стетоскоп.

Біллі зазирнув у кінець книжки, туди, де головний персонаж прибився до людей, що знімали Ісуса з хреста. Він убрався у відповідний одяг, перший видряпався на драбину й так припав до Ісуса, що ніхто не міг побачити, як він витягає стетоскоп. І от він приклав цей інструмент і почав слухати.

З виснаженої грудної клітки не долинало жодного звуку. Син Божий був мертвий і бездиханний.

Отаке.

А ще той мандрівник, якого звали Лане Корвін, збирався виміряти зріст Ісуса, але не його вагу. Зріст Ісуса був метр п'ятдесят дев'ять сантиметрів.

* * *

До Біллі підійшов інший продавець і запитав, збирається він купувати книжку чи ні, і Біллі відповів, що так, ось вона, будь ласка. Він якраз стояв спиною до тієї секції паперових видань, що описували орально генітальні контакти, починаючи зі Стародавнього Єгипту до наших часів, тому продавець припускав, що Біллі занурився в одну з таких книжок. Але подивившись, що той хотів купити, продавець перелякався. Він сказав: "О Боже, де ви таке знайшли?" й тому подібне, і він пішов попередити інших продавців про цього збоченця, якому закортіло купувати їхній камуфляж з вітрини. Але інші продавці й так знали, що треба, про Біллі. Вони вже якийсь час стежили за ним.

Біля каси, чекаючи, поки йому дадуть решту, Біллі помітив кошик зі старими еротичними журналами. Біллі краєм ока зиркнув на обкладинку одного з них і прочитав: "Що насправді сталося з Монтаною Круторoуг?."

* * *

І Біллі потягнувся за журналом. Він, ясна річ, як ніхто Інший, знав, де насправді була Монтана Круторoуг. Вона була на Тральфамадорі, де доглядала за немовлям, але журнал, який мав назву "Нічні киці", запевняв, що її закатали в бетон і кинули на глибину тридцяти сажнів посередині затоки Сан Педро.

Отаке.

Біллі мало не розреготався. Журнал, який був розрахований на самотніх чоловіків, що дрочили на картинки, згадував про Монтану заради того, щоб помістити кадри з порнографічних фільмів, в яких та знімалася підлітком. Біллі навіть не хотілося роздивлятися ті фотографії. Вони були старі й розмиті, замість кольору крейда і сажа. Це могли бути фотографії будь якої жінки.

Продавці знову спрямували Біллі вглиб книгарні, й цього разу він туди пішов. Якийсь стомлений моряк відійшов від будки, не додивившися фільм до кінця. Біллі зазирнув у віконце й побачив Монтану Круторoуг, саму, в ліжку, з бананом в руках. І від цього кадру щось наче спалахнуло в ньому. Біллі не схотів дивитися, що буде далі, тим більше, що продавець настирливо запрошував його підійти ближче і подивитися щось таке пікантне і непристойне, що вони це тримають під прилавком, для справжніх знавців.

У Біллі навіть проклюнулася цікавість, що це за диво, якщо навіть у такому гадюшнику його десь ховають. Продавець хтиво вишкірився і дістав щось з під прилавка. То була фотографія жінки й шотландського поні. Вони намагалися здійснити статевий акт між двома дорійськими колонами на тлі помпезної завіси, яка по краях була прикрашена китицями.

* * *

Тієї ночі Біллі не дістався до жодної з нью йоркських телестудій, але йому вдалося потрапити на радіостанцію, яка транслювала нічні розмови і ток шоу. Одна з таких станцій була саме біля його готелю. На вході в будинок висіла табличка з назвами установ, які тут мали свої офіси. Біллі побачив назву радіостанції і зайшов усередину. Він піднявся автоматичним ліфтом на потрібний йому поверх і опинився серед людей, які чекали на свою чергу, щоб взяти участь у передачі. То були літературні критики, і вони прийняли Біллі за свого. Вони збиралися обговорювати сучасний роман, тобто живий він чи вже помер. Отаке.

Біллі разом з іншими зайшов до студії і зайняв місце довкола світлого дубового столу. Перед кожним з учасників передачі стояв мікрофон. Ведучий запитав, як його звати і яку газету він представляє. Біллі сказав, що він з "Іліумської газети".

Він був збуджений і щасливий. "Якщо вас колись занесе в Коуді в штаті Вайомінг, сказав він собі, скажіть, що ви до Буйного Боба".

* * *

На самому початку передачі Біллі підняв руку, але йому дали слово не одразу. Інші учасники виявилися спритнішими.

Один із них оголосив, що на часі ховати роман як жанр, бо тепер, за сторіччя після Громадянської війни, ми вже дожилися до того, що в нас письменники з Півдня почали у своїх творах виступати за скасування рабства. Інший сказав, що в нас люди розучилися читати і вже не здатні у своїй голові перетворювати друковані слова на яскраві життєві ситуації, через що автори мусять робити те, що зробив Норман Мейлер, а саме зображати прилюдно все те, що він описав. Ведучий запросив усіх присутніх висловитися з приводу того, якою, на їхню думку, може бути функція роману в сучасному суспільстві. Один із критиків сказав: "Бути маленькими кольоровими плямами у чисто вибілених кімнатах". Другий сказав: "Дати високоякісний художній опис орального сексу". А третій: "Навчити жінок керівництва нижчого ешелону великих корпорацій, що і як купувати і як слід поводитися у французьких ресторанах".

А потім дали слово й Біллі. І тут він немов зірвався з різьби і своїм гарно поставленим голосом розповів усім про літаючі тарілки, про Монтану Круторoуг і ще про безліч інших захопливих речей.

Під час рекламної паузи його вхопили під руки і м'яко вивели в коридор. Він повернувся у свій готельний номер, кинув монетку в машину, яка вмикала масажну ковдру обігрівач "Чарівні пальчики" і поринув у сон. Там він помандрував у часі й опинився на Тральфамадорі.

"Ну що, запитала його Монтана, знову десь мандрував у часі?" Під їхнім куполом тепер був штучний вечір. Вона годувала грудьми їхню дитину.

"Що?" запитав Біллі.

"Ти знову подорожував у часі. Мене не обманеш".

"Як?"

"Куди ти цього разу подався? Не на війну. Я такі речі відчуваю".

"Нью Йорк".

"А, Велике Яблуко".

"Що?"

"Це інша назва для Нью Йорка".

"А а ..."

"Ходив там в театри чи в кіно?"

"Ні. Трохи пройшовся довкола Тайм скверу й купив книжку Кровера Тріске".

"Ото вже щастя". Вона не поділяла його захвату від Кровера Тріске.

Біллі ніби мимохідь згадав, що він бачив уривок із порнографічного фільму, в якому вона знімалася. Вона відповіла йому так само мимохідь. І в цій відповіді було щось дуже тральфамадорське, і зовсім не було відчуття провини.

"Так, сказала вона, а я чула, що на війні ти був клоуном. І я чула про того шкільного вчителя, якого розстріляли. Чим це не порнографія?" І вона дала дитині іншу грудь, бо та мить була побудована саме так.

Запала тиша.

"Вони знову підкрутили годинники", сказала Монтана і встала, щоб покласти дитину в колиску. Вона мала на увазі те, що власники зоопарку то прискорювали, то уповільнювали, то знову пришвидшували хід електричних годинників в їхньому штучному помешканні і при цьому підглядали за життям і побутом цієї земної родини.

На шиї у Монтани був срібний ланцюжок, на якому, якраз між її грудей, висів кулон з фотографією її матері алкоголічки. Фотографія була стара і розмита, замість кольору крейда і сажа. Це могло бути фото будь якої жінки. На самому кулоні було вирізьблено слова:

О Боже, дай мені спокій, щоб я міг приймати

Все те, чого я не можу змінити,

Мужність,

Щоб я міг змінити те,

Що є в моїх силах,

О мудрість, щоб я завжди знав,

Де кінчається одне і починається інше.

Розділ 10

На Роберта Кеннеді, чия дача розташована за вісім миль від того місця, де я живу, два дні тому було вчинено замах. Минулої ночі він помер. Отаке.

У Мартіна Лютера Кінґа також стріляли. І він теж помер. Отаке.

І уряд моєї країни щодня повідомляє мене про кількість трупів, які продукує у В'єтнамі наша військова наука. Отаке.

Мій батько помер багато років тому своєю смертю. Отаке. Він був гарною людиною. Він також мав велику колекцію зброї. І вона мені дісталася у спадок. Мабуть, уже вкрилася іржею.

* * *

На Тральфамадорі, якщо вірити Біллі Піліґрімові, не дуже цікавляться Ісусом Христом. З усіх землян найбільший інтерес у тральфамадорців викликає Чарльз Дарвін, який вчив, що ті, що вже померли, мусили померти. От чому трупи це шлях до покращення. Отаке.

* * *

Цю саму принципову ідею висвітлено в романі Кровера Трісне "Великий екран". Істоти з літаючої тарілки, які там викрали головного героя, розпитували його про Дарвіна. Вони також питали його і про гольф.

* * *

Якщо те, про що Біллі Піліґрім дізнався на Тральфамадорі, є правдою (тобто, що кожен з нас житиме вічно, якими б мертвими ми інколи не виглядали), то я не можу сказати, що мені від того хочеться стрибати і танцювати. І все ж, якщо мені судилося провести вічність, дрейфуючи

від одного відтинку часу до другого, я вдячний долі за те, що так багато з тих відтинків були приємними.

Одна із найприємніших митей припадає на той час, коли ми з моїм фронтовим другом О'Геаром кілька років тому відвідали Дрезден.

У Східному Берліні ми сіли на літак угорської авіакомпанії. У пілота були показні, закручені вгору вуса. Він нагадував популярного кіноактора Адольфа Менжу, який уславився тим, що грав рафінованих джентльменів. Весь той час, що заправляли літак, він насолоджувався кубинською сигарою. Коли ми відривалися від землі, ніхто не нагадував пасажирам, щоб ті пристебнулися ременями до крісел.

Коли ми знялися в повітря, молодий бортпровідник розносив нам житній хліб, ковбасу, масло, сир і маленькі пляшки білого вина. Розкладний столик, яким я мав користуватися, заклинило. Бортпровідник пішов у кабіну пілота по інструмент і повернувся з пивною відкривачкою. Він застромив її в отвір між спинкою сидіння і столиком, приклався як слід, і столик відкинувся.

На борту було тільки шестеро пасажирів. Вони розмовляли багатьма мовами. Й усі вони насолоджувалися польотом. Під нами розляглася і мерехтіла вогнями Східна Німеччина. Я уявив, як би я почувався, скидаючи бомби на ці міста, села й містечка.

* * *

Ні О'Геар, ні я не розраховували на те, що ми колись розбагатіємо. І ось ми летимо, такі заможні, що можна зовсім не дбати про гроші.

"Якщо вас колись занесе в Коуді в штаті Вайомінг, кинув я йому недбало, скажіть, що ви до Буйного Боба".

* * *

О'Геар мав при собі маленький записник, в якому на останніх сторінках була важлива інформація про світ, як от різні поштові індекси, відстань між найбільшими містами, висота гірських піків і тому подібне. Він поліз туди, щоб дізнатися, яким є тепер населення Дрездена, але не знайшов про це ніяких даних, зате він натрапив на таку інформацію, якою поспішив поділитися зі мною.

Щодня на світ народжується приблизно 324 тисячі немовлят. І того ж самого дня десь близько десяти тисяч осіб помирає від голоду або від недоїдання. Отаке. Крім того, близько 123 тисяч людей помирає з Інших причин. Отаке. Це становить щоденну позитивну різницю, яка у світовому масштабі сягає 191 тисячі. Бюро довідкової демографії прогнозує, що на 2000 рік населення планети подвоїться і налічуватиме у мільярдів.

"І, мабуть же ж, кожен із них схоче жити з почуттям гідності", припустив я.

"Та мабуть же ж", сказав О'Геар.

* * *

Тим часом Біллі Піліґрім також полинув у часі в Дрезден, але не в теперішнє місто, а в далекий 1945 рік, за два дні після того, як усе там було зруйновано. Біллі разом з іншими полоненими марширував під конвоєм у бік руїн. Я також там був, разом з О'Геаром. Дві попередні ночі ми провели у стайні, яка належала сліпому власникові готелю. Там нас знайшла міська влада і сказала, що нам далі робити. Нам було наказано взяти в місцевих мешканців усі наявні лопати, совки, ломи й тачки. Далі ми мали промарширувати з усім цим причандаллям у таке то місце посеред руїн, щоб бути готовими до праці.

* * *

На головних просіках, що вели до руїн, було зведено барикади. Тут німців зупиняли. Досліджувати поверхню Місяця мусили військовополонені.

* * *

Того ранку військовополонених з багатьох країн було зігнано в таку то точку Дрездена. За наказом місцевої влади саме там мусило розпочатися відкопування трупів. І воно розпочалося.

Напарником Біллі був інший копач, маорі, якого було взято в полон в Тобруці. За своїм кольором шкіри маорі нагадував шоколад. Його щоки та лоб були вкриті рясним візерунчастим татуюванням. Біллі з маорі вгризалися в інертну шлакоподібну породу Місяця. Сипуча порода не трималася на лопатах, і постійно то тут, то там ставалися обвали.

В'язні швидко поробили багато ям, але ніхто не знав, до чого саме їм треба докопатися. Більшість із цих ям уперлася або в асфальт, або в гранітні брили, такі масивні, що не було як їх зрушити з місця. Копати доводилося вручну. На поверхні Місяця не було місця для коней чи мулів, чи волів.

Нарешті Біллі й маорі, і всі ті, що греблися з ними у спільній ямі, докопалися до стулених докупи дерев'яних колод, які були завалені камінням, через що поверх колод утворилося щось на зразок купола. Копачі розсунули колоди й викопали під ними лаз, який вів у темряву і порожнечу.

Німецький солдат з ліхтариком спустився в темряву, і його довго не було. Коли він нарешті піднявся на поверхню, то він доповів своєму командирові, який стояв над самою ямою, що там, під землею, десятки тіл. Всі вони так і сидять на лавах. І на них немає ніяких розпізнавальних знаків.

Отаке.

Його командир наказав розширити отвір лазу з тим, щоб опустити туди драбину і витягнути звідти всі тіла. Так у Дрездені було відкрито першу шахту з видобування трупів.

* * *

Поступово там виникли ще сотні подібних шахт. Спочатку від них не було ніякого смороду, вони нагадували музеї воскових фігур. Але трупи почали розкладатися, і з них почала витікати рідина, і те, чим від них нестерпно тхнуло, скидалося на суміш отруйного газу з трояндами.

Отаке.

Той маорі, що працював поруч із Біллі, помер від блювотних спазмів після того, як йому наказали спускатися в яму. В нього спрацював блювотний рефлекс, його почало вивертати, він уже не міг контролювати конвульсії і задихнувся.

Отаке.

І тоді було вирішено застосувати інші методи. Тіла вже більше не витягали на поверхню. До ями підходив солдат із вогнеметом, і всі трупи, які лишалися під землею, підлягали кремації. Солдати підходили до того, що лишилося від бомбосховищ, натискали на курок, і вогонь робив свою справу.

І от десь там, коли проходила ця операція, бідолаху шкільного вчителя Едґара Дербі спіймали на тому, що він витяг із однієї з таких катакомб чайник. Його заарештували за мародерство, прокрутили через суд і розстріляли.

Отаке.

І десь паралельно відбувався прихід весни. Шахти з трупами закривали і завалювали будь чим. Солдатів швидко кидали на фронт воювати з росіянами. У передмістях жінок та дітей примушували копати траншеї. Біллі й решту військовополонених замкнули в тій самій стайні. А потім одного прекрасного ранку вони встали і побачили, що на дверях немає замків. Друга світова війна в Європі скінчилася.

Біллі і його товариші вийшли на тіняву вулицю і побрели світ за очі. На деревах саме розпускалося листя. На вулиці ніщо не рухалося. Єдиним транспортним засобом, який вони побачили, був покинутий фургон, запряжений парою коней. Він був зеленого кольору і формою нагадував труну.

Над їхніми головами перемовлялися пташки.

Одна з них запитала у Біллі: "Цінь цві рінь?"